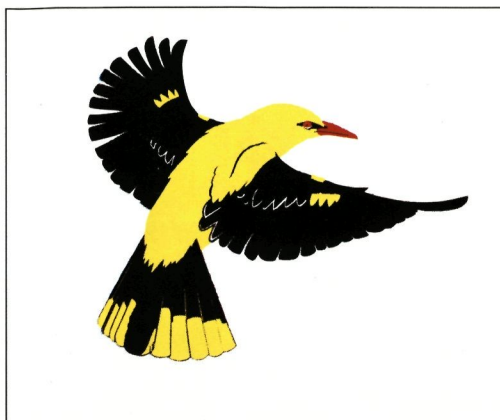

Wielewaal

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
NOVEMBER 1995 JAARGANG 61
AFGEFEEKANTOOR ANTWERPEN X

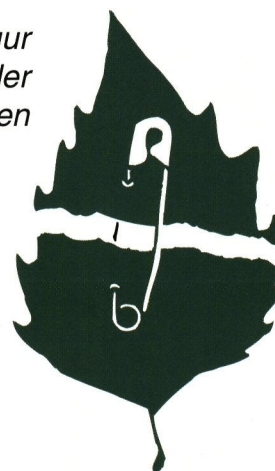
Wielewaal

VLAAMS TIJDSCHRIFT VOOR
NATUURSTUDIE - NOVEMBER 1995

INHOUD

- De Wielewaal: natuurbeleving, natuurstudie en, niet in het minst, natuurbehoud 189
- Wielewaalreservaten: ligging en oppervlakte .. 190
- 25 jaar geleden... Plechtige inhuldiging van het Nico de Boevéreservaat..... 192
- Aankoop van de Steenput te Kessel 194
- De Graaf 195
- De vogelrijkdom van de Kleiputten in Ploegsteert 196
- Honegem: gastreservaat voor mediterrane libellen..... 199
- Op de Purperen Heide 204
- Wielewaalafdeling Mechelen..... 207
- Graasbeheer met Konik-paarden in de Zegge (Geel) en in het landschapspark De Liereman (Oud-Turnhout - Arendonk)..... 211
- Kettingzagen, graafmachines en bosmaaiers in de Goorbossen (Retie): natuurbeheer of natuurvernietiging 213
- Wielewaalreizen..... 215
- Activiteitenkalender 220
- Verenigingsberichten 224
- Goed om weten..... 226
- Boekbespreking..... 227

Natuur
zonder
grenzen

1995: Europees
Jaar van het
Natuurbehoud

Raad
van
Europa

Omslag: Herfst in het Nico de Boevéreservaat
(foto: R. Willockx)

Administratie: De Wielewaal vzw
Graatakker 11 - 2300 Turnhout
Tel. 014/41 22 52 ('s maandags gesloten)
Fax 014/43 96 51

Hoofdredacteur G. Luyts

Lidmaatschap en abonnementen

België: 600 F - Nederland en Luxemburg: 900 F

KNNV-leden: 800 F - Andere landen: 1.000 F

Giro: 000-0319785-73.

Ieder lid van De Wielewaal ontvangt het tweemaandelijks tijdschrift WIELEWAAL en het trimestrieel tijdschrift ORIOLUS.

Wielewaal-leden kunnen "Natura" ontvangen tegen een gereduceerd tarief van fl. 27,50 per jaar.

Verantwoordelijke uitgever: G. Luyts, Zilverberkstraat 13, Turnhout

Gedrukt op chloorvrij papier

Realisatie:

VAN GOMPEL / ODYSE b.v.b.a., Turnhout

Tel. 014/41 66 39 - Fax 014/43 62 05

De Wielewaal: natuurbeleving, natuurstudie en, niet in het minst, natuurbehoud

Voor heel wat mensen wordt die derde pijler van de Wielewaalwerking het best geconcretiseerd via onze reservaten.

Nu is dit niet nieuw voor ons. Reeds in 1953 zijn we daarmee gestart, door onze eerste aankopen in de Tikkebroeken te Kasterlee. Dit was 3 jaar voor de Belgische staat zijn eerste reservaten realiseerde in de Westhoek en de Hoger Venen.

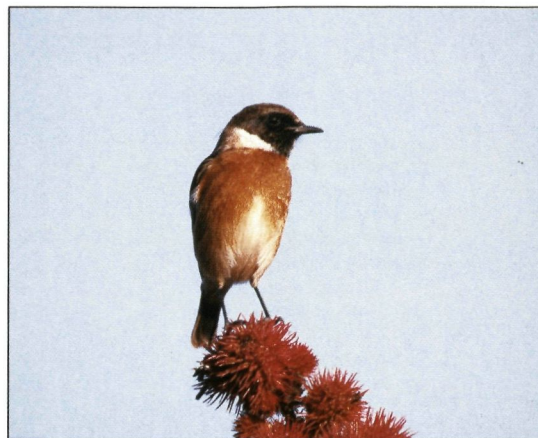
In die beginperiode, toen de aandacht nog in eerste instantie gericht was op de vogels, spraken we van O.S.C., Ornithologische Studiecetra, later kregen ze de naam natuurreservaat. Hun aantal heeft zich geleidelijk aan uitgebreid en zoals u op het overzicht in dit nummer kan zien beslaat de totale oppervlakte nu zowat 3.000 ha waarvan bijna 20% eigendom is van de vereniging zelf. Deze "boom" heeft zich vooral de laatste jaren sterk doorgezet. We danken dit in de eerste plaats aan de talrijke giften en genereuze renteloze leningen van onze leden en aan vele van onze afdelingen die een zeer brede waaijer aan initiatieven ontwikkeld hebben om aankoopfondsen te verzamelen. Daarnaast zijn er ook regelmatige en omvangrijke giften van WWF-België, Koning Boudewijnstichting, Pro Natura Belgica, van serviceclubs, talrijke verenigingen en de onmisbare steun die we in de vorm van subsidies ontvangen van het Vlaamse

Gewest, verschillende provincies en steeds talrijker wordende gemeentebesturen.

In dit tijdschrift komt u weliswaar regelmatig in contact met onze reservaten, enerzijds via de middenkatern, waarin telkens een initiatiefnemende afdeling wordt voorgesteld, anderzijds via de rubriek "Van Aalscholver tot Zeis".

We hebben er echter aan gehouden, via een speciaal Wielewaalnummer onze reservatenwerking nog eens extra onder de aandacht te brengen. Volgende thema's vindt u hierin o.a. terug:

- we kijken even terug op de inwijding in 1970 van het Nico de Boevéreservaat. Het ornithologisch aspect primeerde toen nog zeer duidelijk;
- enkele recente aankopen worden voorgesteld. Nieuwe bronnen voor natuurbeleving;
- natuurstudie blijkt o.a. uit inventarisaties die door onze leden worden uitgevoerd, zoals deze van het vogelbestand in de Kleiputten te Ploegsteert en die van de libellenfauna te Honegem;
- aankopen alleen is niet voldoende. Om de natuurwaarden te behouden of zelfs uit te breiden is een degelijk beheer nodig. Gezien de toenemende oppervlakte in beheer volstaat man- en vrouwkracht niet meer, ook al krijgen onze leden op dit vlak uitgebreide steun van jeugdverenigingen

De Roodborsttapuit voelt zich thuis in heel wat Wielewaalreservaten.

Foto: A.C. Zwaga

- gen - met J.N.M. op kop - klassen, socio-culturele verenigingen enz. Bijkomende hulp wordt gezocht door de inschakeling van huisdieren (of de reconstructie van hun wilde voorouders zoals de Koniks) of door het inzetten van machines om grootschalige, arbeidsintensieve ingrepen uit te voeren. U krijgt een voorbeeld van beide;
- bij het beheer is evenwel ook aandacht vereist voor minder opvallende plant- of diergroepen, zoals bv. de reptielen.

Tot slot nog even dit, de taak van onze conservators en van de afdelingsbesturen wordt hoe langer hoe omvangrijker. Er is niet alleen het beheer in het terrein zelf, we denken ook aan

- administratieve taken: klaarmaken van erkennings- en subsidiedossier, opstellen van jaarverslagen enz.,
- inventarisaties van fauna en flora, historische gegevens, kaartmateriaal,...
- natuureducatie: organiseren van geleide bezoeken, uitbouw educatieve infrastructuur...
- fondswerving, blijft niet de minste van onze zorgen.

Voelt u zich geroepen om op één van die vlakken mee aan de kar te trekken, aarzel dan niet om contact op te nemen met uw afdelingsbestuur. Uw hulp zal erg dankbaar aanvaard worden.

Gie Luyts

LID BLIJVEN?

Tevreden over onze tijdschriften?

Blij met onze jaarlijkse aankoop van 100 hectare natuurgebied?

Deugd beleefd aan een uitstap met uw afdeling?

Aangenaam verrast door de weerklank van ons zwaluwproject in krant en op TV?

Ongerust over de toestand van natuur en milieu?

Belangrijk om invloed uit te oefenen op het beleid?

Redenen genoeg om lid te blijven of te worden van De Wielewaal vzw, natuurvereniging!

- Gewoon lidmaatschap: 600 F
- Steunend lidmaatschap: 1600 F. U ontvangt een fiscaal attest van 1000 F om bij uw belastingaangifte te voegen
- Gratis lid zijn kan ook! Ga Krekelsparen voor De Wielewaal en u bent in 1996 gratis lid!

Niet uitstellen maar nu doen!

WIELEWAAALRESERVATEN

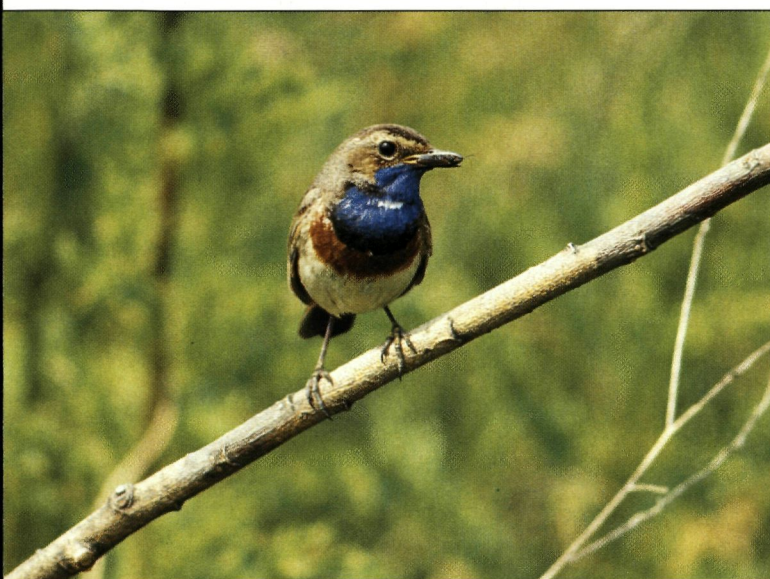
PROVINCIE ANTWERPEN

Naam van het reservaat, ligging	Eigendom			Totaal		
	ha	a	ca	ha	a	ca
Achterweert, Bornem-Weert	36	55		36	55	
Babbelseekse Beemden, Duffel				1	00	55
Bersegemheide, Lille	50	00		50	00	
Biezen, Arendonk	5	32		1	73	96
Biezenhoed, Meerhout				12	00	00
Bonte Klepper, Rijkvorsel	7	11	32	7	11	32
Braekeler, Arendonk	18	73	48	18	73	48
Dijleboorden, Mechelen				9	00	00
Dornbergheide, Turnhout				5	96	63
Dongen, Turnhout	70	30		2	20	30
Drintjen Queten, Kasterlee-Lichtaart	98	70		98	70	
Favorietjes, Veerle-Laakdal				6	82	96
Fort 7, Wilrijk				15	87	78
Frans Segersnatuurreservaat, Turnhout	1	90	13	25	27	72
Goorbossen en Plasneetje, Retie				10	90	00
Goren, Heist op den Berg				3	50	30
Graef, Retie	5	29	90	5	29	90
Griesbroek, Balen-Olmen	6	90	90	6	90	90
Halsche Beemden, Hoogstraten-Minderhout	2	87	23	2	87	23
Hei van Van Damme, Oud-Turnhout				23	01	35
Hof van Boutersem, Zandhoven				37	00	00
Hoge Mierdse Heide, Oud-Turnhout	9	81	46	9	81	46
Hooiput, Arendonk	9	73	01	9	73	01
Kartelbladbeemd, Ranst-Emblem				1	00	00
Klei, Turnhout				8	75	75
Koeiven, Turnhout				9	14	69
Koningsbeemd, Puurs				1	25	00
Kooldries, Brecht				15	00	00
Korhaan, Arendonk	9	97	09	9	97	09
Kraaienbroek, Bornem-Mariekerke	3	07	70	3	42	65
Laenenbeemd, Liezele-Puurs	3	97	70	3	97	70
Laksheide, Oud-Turnhout	3	76	32	3	76	32
Langvijverbos-Hooiberg, Rijmenam				7	33	67
Liereman, Oud-Turnhout				168	08	70
Lintse bossen, Lint en Lier				42	96	36
Mechelsbroek, Mechelen				4	50	00
Mevr. Van de Velderreservaat, Turnhout	15	70		38	48	
Mosselgoren, Geel	2	81	46	2	81	46

Muizenhoek, Muizen-Mechelen				60	00	00
Mushaagbos, Lier				5	50	00
Neerhelst - De Botten, Geel	3	43	25	4	81	10
Olens Gebroekt, Herentals				79	01	
Orchis, Bornem	1	57	75	1	57	75
Oude Nete-arm, Rumst				1	76	00
Peerdsvan, Turnhout				13	79	32
Pelgrimhof, Heist op den Berg				11	00	00
Peulisbos, Putte-Peulis	5	60	75	5	60	75
Planterij, Bornem				31	35	
Relegem, Hombeek				20	00	00
Rozendael, Mechelen-Walem				15	00	00
Scheldeschorren a.d. Notelaer, Bornem-Hingene				27	00	00
Scheldeschorren van Branst, Bornem	2	03	13	2	52	43
Schrieken, Beerse	2	31	00	13	80	13
Seppeken, Ranst				1	69	91
Spierbroeck, Bornem-Buitenland	5	95	36	5	96	36
Spijker, Essen				15	69	
Spoorlijntje, Ravels-Weelde en Turnhout				23	00	00
Steenbeemden, Nijlen-Kessel	11	63	50	12	63	50
Tallaerthof, Lier-Koningshooikt				80	00	00
Tikkebroeken, Kasterlee en Oud-Turnhout	27	61	53	27	61	53
Vallei v/d Grote Nete, Heist op den Berg	20	85	11	23	19	38
Vallei v/d Grote Nete, Nijlen	2	18	87	2	18	87
Vallei v/d Itterbeek en Sneeuwkllokje, Lier en Duffel				9	00	00
Vallei v/d Klaverbeek, Sint Amands-Oppuurs				67	84	
Vallei v/d Lippelose beek, Sint Amands				64	60	
Vallei v/d Molenbeek, Puurs-Kalfort	1	03	98	1	03	98
Vijver van Klein Boom, Putte				6	00	00
Vlasrootput de Kluis, Bornem	9	45		9	45	
Vlasrootputten van Sint Amands, Sint Amands				45	98	
Vogelzang, Beerse				2	00	00
Vredestein, Bonheiden				5	00	00
Wijlskes, Sint Amands				1	45	84
Winkelsbroek, Turnhout	14	05	90	14	46	10
Zammelsbroek, Geel	12	99	15	17	06	55
Zegge, Geel	3	80	28	3	80	28
Zomerkllokje, Ranst-Emblem				1	61	20
Zuurbemke, Mechelen	1	83	62	1	83	62
Zwarte Heide, Turnhout	1	23	85	2	32	89

PROVINCIE LIMBURG

Naam van het reservaat, ligging	Eigendom			Totaal		
	ha	a	ca	ha	a	ca
Berkenbosbeek, Heusden-Zolder				31	00	00
Beussen, Neerpelt				68	14	
Dommelvallei, Peer en Hechtel-Eksel	28	96	25	30	72	45
Doolbos, Houthalen-Helchteren				8	28	47
Hoelbeek, Bilzen				3	71	00
Katteberg, Bilzen				1	07	80
Kelchterhoef, Houthalen				40	00	00
Kevie, Tongeren	52	66	25	66	47	42
Koelerheike, Beek-Bree				1	53	10
Kolberg, Huringen-Hasselt				70	00	00
Luyssen, Bree	16	68	85	16	68	85
Mariahof, Bree-Kinrooi				25	88	18
Plat, Overpelt	1	70	65	4	19	46
Riebos, Lommel				9	49	16
Sint Maartensheide, Bree	35	19	03	35	19	03
Spoorweg Tienen naar Tongeren, Tongeren				8	28	38
Ter Donk, Zonhoven				100	00	00
Terlaemen, Zolder				150	00	00
Tip, Lommel				7	37	92
Tommelen, Hasselt				3	26	00
Veewei, Eksel-Hechtel	7	83	84	9	70	54
Vilain XIII, Maasmechelen-Leut				85	00	00
Wateringen, Lommel	5	07	55	8	91	95
Wijvenheide, Zonhoven-Zolder	6	12	03	166	12	03

Dankzij gepast beheer neemt de Blauwborst toe in vele van onze moerasreservaten

Foto: A.C. Zwaga

LIGGING EN OPPERVLAKTE

PROVINCIE VLAAMS BRABANT

Naam van het reservaat, ligging	Eigendom			Totaal		
	ha	a	ca	ha	a	ca
Berchembos, Roosdaal (Pamel)	2	43	40	2	43	40
Gellenberg, Lubbeek		17	00	17	00	00
Groot Asdonk-De Schans, Schaffen, Molenstede		80	00	80	00	00
Hollakenbosch, Haacht		6	08	6	08	20
Maasdalbos, Halle		8	13	8	13	00
Nico De Bouvéreservaat, Kampenhout	1	66	35	1	66	35
Perk en Melsbroek, Steenokkerzeel		375	00	375	00	00
Warande, Halle		2	16	2	16	60

PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

Naam van het reservaat, ligging	Eigendom			Totaal		
	ha	a	ca	ha	a	ca
Mandelhoek, Ingelmunster				7	00	00
Oude Spoorwegberm Waregem-Zulte en Vlinderweide, Waregem en Zulte				1	75	00
Reutelbos, Beselare				5	70	84
Romboutswerve, Damme	9	30	20	9	30	20
Taluds Kanaal Bossuit, Moen				10	00	00
Zwaanhoek, Oudenburg		92	49	92	49	

PROVINCIE OOST-VLAANDEREN

Naam van het reservaat, ligging	Eigendom			Totaal		
	ha	a	ca	ha	a	ca
Astgemete, Sint Niklaas		42	10	42	10	
Beiaardbos, Kluisbergen		81	20	81	20	
Bos 't Ename, Oudenaarde	26	61	15	26	61	15
Boskant, Wetteren	2	13	50	2	13	50
Boterhoek, Brakel-Michelbeke		71	18	71	18	
Broeckhaem, Opbrakel		40	10	40	10	
Broeken, Vinkt (Deinze)	2	68	74	2	68	74
Doornbosbeekvallei, Brakel	1	86	10	1	86	10
Gavers, Sint Gillis Waas	1	69	38	1	69	38
Groot Neigemveld, Ninove-Denderwindeke				22	25	
Hayesbos, Brakel-Everbeek	8	28	80	8	28	80
Heurnedal, Oudenaarde	9	47	48	10	81	97
Honegem, Erpe-Mere	5	45	47	5	95	67
Hoost Schaefer, Drongen				40	00	00
Huize Lozere, Huise				240	00	00
Jansveld, Brakel	3	21	20	3	21	20
Jongens- en Meisjesstad, Drongen				6	00	00
Keelenberg, Parike		39	00	39	00	
Keelman, Haaltert		66	30	66	30	
Kravaalbos, Meldert-Aalst				22	92	80
Kreken van Saleghem, Meerdonk-Sint Gillis Waas	5	61	45	25	61	45
Lange Vage, Sint Gillis Waas	1	75	52	1	75	52
Langemeersen, Wortegem-Petegem	10	78	84	10	78	84
Leyhoek, Deinze-Astene	6	41	30	6	41	30
Lieferingmeers, Ninove-Neigem				36	70	
Longkruidbosjes, Maarkedal en Leupegem		62	48	62	48	
Meersen aan de Moervaart, Sinaai		42	86	1	65	37
Molenkauter, Deinze		16	40	16	40	
Molenpad, Haaltert		24	80	24	80	
Munkbosbeekvallei, Zottegem	1	68	52	1	68	52
Nerenmeers, Geraardsbergen-Overboelare				1	44	80
Oud Moregemwoud, Moregem-Petegem				20	26	00
Panneweel, Meerdonk-Sint Gillis Waas		61	10	2	21	00
Peeter Bulck, Zingem		25	69	25	69	
Poelbos, Lebbeke				58	89	
Polder van Vlassenbroek, Dendermonde-Baasrode		96	45	96	45	

Putten, Merelbeke	8	63	81	8	63	81
Raspaillebos, Geraardsbergen	3	15	05	3	15	05
't Riet, Ninove-Appelterre	1	34	51	1	34	51
Rietbeemd, Geraardsbergen	16	14	79	24	13	72
Roborst, Zwalm				1	88	00
Schauselbroek, Temse-Steendorp	2	82	90	2	82	90
Schoonboeke, Ronse	1	82	20	1	82	20
Sint Onolfspolder, Dendermonde				70	14	
Smalle Gelanden, Assenede				1	20	00
Snippenweide, Oudenaarde-Heurne-Eine	4	41	70	4	41	70
Speelhof, Stekene				2	45	30
Steenberg, Brakel-Everbeek	9	81	92	9	81	92
Trimpontbos, Brakel	7	76	26	9	10	36
Turfmeersen, Moerbeke-Waas	19	43	40	19	43	40
Uilenbroek, Erwetegem-Sint Maria Lierde	5	54	38	5	54	38
Venebroeken, Ninove	1	76	45	1	76	45
Vlassenbroekse Schorren, Dendermonde-Baasrode	6	38	44	8	92	51
Vossenhol, Sint-Maria Oudenhove		34	50		34	50
Vuybroek, Kruishoutem				2	31	07
Weymeersch, Zulte		81	30		81	30
Wiestermeersch, Lebbeke-Wieze				1	87	00
Wymiere, Maarkedal		31	70		31	70

TOTALE OPPERVLAKTE: 2.930 76 41

WAARVAN IN EIGENDOM: 563 80 76

MET OVEREENKOMST: 2.366 95 65

De Heide van Van Damme

Foto: Dienst Fotografie, Ministerie Vlaamse Gemeenschap

25 JAAR GELEDEN...

PLECHTIGE INHULDIGING VAN HET NICO DE BOEVÉRESERVAAT...

J. De Meirman

Het natuurreservaat Nico de Boevé te Kampenhout is een onderdeel van een 50 ha groot loofbos, overblijfsel van het woud, dat eertijds volledig de vallei bedekte van de Weissetterbeek, een bijriviertje van de Dijle. Het is een gemengd opgaand bos met Zomereik, Beuk, Abeel, Ruwe berk, Lijsterbes, Vuilboom, Hazelaar, Haagbeuk en de typische bosflora van Brabantse bossen. De bodem is in het voorjaar een bloemtapijt bestaande uit Daslook en Dalkruid. Verder komen ook nog voor: Slanke sleutelbloem, Speenkruid, Overblijvend bingelkruid en Bosanemoon. De doordringende geur van het Daslook is reeds van buiten het reservaat waar te nemen. De avifauna bestaat uit meerdere hollenbroeders: Glans- en Matkop, Boomkruiper, Boomklever en spechten in alle kleuren. Ook Bosuil, Sperwer en Torenvalk vliegen al eens door het bos. Eekhoorn, Egel en Hazelworm zijn er eveneens opvallende bewoners.

Dit reservaatje is opgedragen aan Nico de Boevé, die dit stukje bos aan De Wielewaal schonk. Dit jaar jubileert het Nico de Boevéreservaat.

Op 30 mei 1970 kwamen te Kampenhout een veertigtal Wielewalers van de afdelingen Brussel en Leuven samen om de inwijding bij te wonen van het reservaat. De overledene was jarenlang ondervoorzitter van afdeling Brussel en daarna tot aan zijn dood penningmeester van het O.S.C.-comité. Die O.S.C.'s (Ornithologische Studicentra) zijn de voorlopers van onze natuurreservaten. Hij hielp afdeling Halle stichten en bewaarde dat het Maasdalbos aldaar en later eveneens de gemeentebossen van Jette Wielewaalreservaten werden. Als echte "missionaris" van de vogelbescherming trad hij in tal van afdelingen op met zijn films over de Tikkebroeken en over de IJsvogel en de Grauwe klauwier.

Van de aanwezigen bij de inwijding vermelden we speciaal juffrouw Nelly de Boevé, zuster van de overledene, de heren Lacres en Franckx, toenmalig algemeen voorzitter en O.S.C.-voorzitter, de heer Lasure, voorzitter van afde-

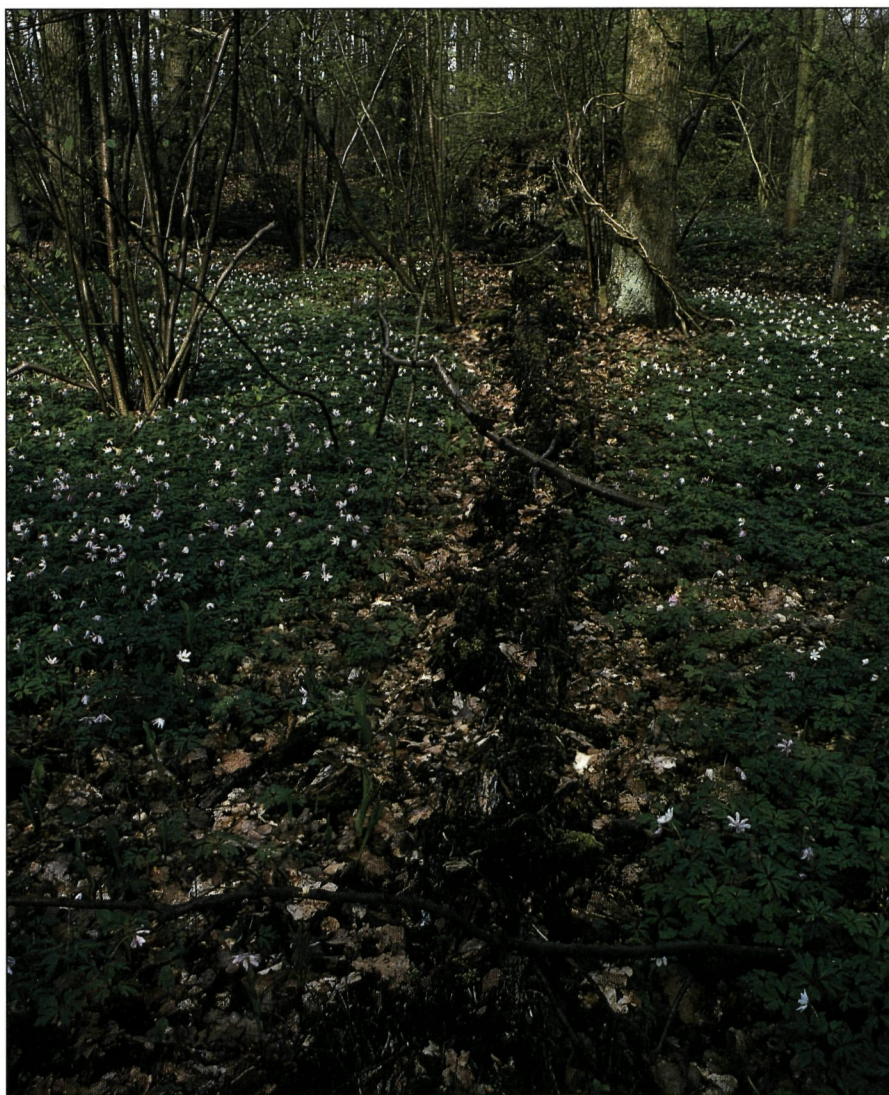
ling Brussel en O.S.C.-kern van het nieuwe reservaat.

Aan de ingang van het reservaat sprak de heer Lacres als eerste de aanwezigen toe. Hij bracht hulde aan wijlen Nico de Boevé en zijn familie voor het feit dat zij het bos als 37ste reservaat onder de hoede van De Wielewaal heeft gesteld.

Ir. Van Dijk, toenmalig conservator, gaf daarna een kort historisch overzicht van het reservaat. In 1930 werd het door de heer de Boevé aangekocht en in 1950 volledig omheind. Na het overlijden van de heer de Boevé werd voorgesteld het bos als reservaat in te

richten tot zijn aandenken. De spreker verrichtte samen met de heren Grootaers, Mes en De Keyser reeds heel wat werk in het reservaat, o.a. het ophangen van borden en nestkastjes, het aanleggen van bruggetjes. De geschiedenis van het O.S.C. begint pas dan.

Hierna volgde een rondgang onder de leiding van Dr. Grootaers, die de eerste 8 nestkastjes hing en controleerde. Alle nestkastjes waren bewoond, hoofdzakelijk door Pimpel- en Koolmezen. Een kastje met 7 jongen van de Boomklever genoot natuurlijk de meeste aandacht. Ook toonde de leider een nest van de Winterkoning in het oud

Wat omvalt, blijft liggen

Foto: R. Willockx

nest van de IJsvogel, waar Nico de Boevé jaren geleden zijn film opnam.

Na het bezoek dankte de heer Van Steenwegen in naam van de burge-meester van Kampenhout juffrouw de Boevé en de Wielewaal voor het genomen initiatief. Hierna volgde nog een korte wandeling rond het reservaat, waarbij een Hazelworm, die zich over de weg slingerde, met veel belangstelling werd bekeken en gefotografeerd.

Huidig natuurbeheerplan

Het meest voor de hand liggend streefdoel bij de meeste bossen is het bereiken van een bostype dat zo veel mogelijk het natuurlijk of oerbos benadert. Dit impliceert o.a. de aanwezigheid van grote hoeveelheden dood hout. Jammer genoeg ligt dit voor vele mensen psychologisch nog erg moeilijk. Het bos ligt er dan immers niet "proper" bij. Een dergelijke houding heeft natuurlijk ook zeer veel te maken met de relatie tussen de mens en de natuur. Wanneer er veel dood hout in het bos ligt, voelen vele mensen zich ongemakkelijk omdat ze het gevoel hebben de controle te verliezen, niet meer de baas zijn over de natuur. Dood hout wordt ook gemakkelijk geassocieerd met slecht vakmanschap, ouderdom,

slechte verzorging, ziekte, verminderde produktie en financieel verlies. Gelukkig zijn er nog bosgebieden waar de economische aspecten minder belangrijk zijn of helemaal niet meetellen. In dergelijke stukken kunnen dan de natuurlijke processen vrij hun verloop hebben.

In het Nico de Boevé wordt dan momenteel ook geen enkele vorm van beheer uitgevoerd. Geplande kappingen, grondbewerkingen, ziektebestrijding zijn er taboe. Het bos bevindt zich dan ook ver in de aftakingsfase, welke zo interessant is. Steeds groter wordende open plekken staan reeds verjonging toe, want door de lichtinval krijgen jonge zaailingen de kans zich te gaan ontwikkelen tot nieuwe, gezonde bomen.

De geringe oppervlakte is geen bezwaar. Voor bosreservaten zonder grote grazers, spreekt men van een minimumoppervlakte van 5 à 20 ha, maar sommige zeer bekende bosreservaten zijn nog kleiner. Het de Boevé-reservaat is bovendien bevoordeeld door het naastgelegen bos, dat een goede bufferwerking verzekert.

Reeds vanaf het prille bestaan als natuurreservaat werd het gebied afgesloten voor het publiek door middel van

een omheining. Als huidig conservator heb ik gemengde gevoelens wanneer het gaat om het afschermen van natuurgebieden tegen bezoekers. In dit geval echter vind ik de omheining meer dan verantwoord. Dood hout en bosrecreatie zijn, zoals reeds eerder aangehaald, moeilijk verzoenbaar omwille van de afwijzende houding van vele mensen tegenover dode bomen. Als educatief reservaat is het Nico de Boevé ook al niet geschikt gezien de geringe oppervlakte (amper twee hectaren), en het reëel gevaar voor ongevallen.

Het Nico de Boevé blijft voorbehouden voor de plaatselijke fauna en flora...

Het reservaat kan per uitzondering bezocht worden onder leiding van natuurgids en huidig conservator De Meersman Johan, Eikeblok 71, 3150 Haacht, tel. 016/60 09 15.

VREEMDE KONTINENTEN EXPLORATIE- REIZEN BIJZONDERE NATUURREIZEN

Israël (maart 1996)

Vogelobservatie in het land van de Bijbel. Van Eilat in het zuiden op de Westoever van de Golf van Akaba met zijn roofvogeltrek (10x groter dan dat van de Bosporus en 5x groter dan dat van Gibraltar) en de Negev-woestijn. Verder naar Ein Gedi, de Massada, de Jordaan-vallei en naar de Golan-hoogvlakte met 'n onvergetelijk bezoek aan Jeruzalem.

Extremadura (juni 1996)

Extremadura is de dunst bevolkte streek en het meest achtergebleven gebied van Spanje. Het is een eldorado voor flora en fauna. We brengen 'n bezoek aan Trujillo, en het Parque Natural de Montfrague, het Talavan-meer en de Sierra de Gredos.

IJsland, vulkanen en gletsjers (juli 1996)

Deze unieke reis combineert de poëtische zuidkust met de Craefi, het onherbergzame binnenland. Midden een danteske woestijn van vuur en ijs, van borrelende modderpolen, spuitende geysers, zwavel- en warmwaterbronnen, indrukwekkende vulkanen en een onverwachte flora en fauna, beleeft U de krachten die eens onze planeet hebben gevormd.

Brazilië (september 1996)

Brazilië, het grootste land van Zuid-Amerika, is gezegend door de natuur. Met een bezoek aan de Pantanai, een echt ecologisch heiligdom en het Amazone-gebied. Als afsluitstuk 'n bezoek aan de Iguassu Falls.

Tibet-Nepal (oktober 1996)

De gebieden op de grens tussen Nepal en Tibet behoren tot de minst bekende ter wereld. Na een bezoek aan de Katmandu-vallei en Norbulingka, de zomerresidentie van de Dalai Lama, bezoek aan Potala, het Chitwan National Park, reizen we verder naar Tibet-Lhasa. Een reis van je leven.

Kenya-Safari (december 1996)

Dit wordt een interessante, afwisselende natuurreis naar bekende en minder bekende natuurgebieden van Kenya. Puur genieten van de veelzijdigheid en de natuurlijke schoonheid van Kenya, het gedrag observeren van de wilde dieren en vogels en aandacht voor de geologische en cultuurhistorische achtergronden van het land.

Al deze reizen worden begeleid door Hubert Lehaen, ornitholoog en conservator van het reservaat 'Hageven' te Neerpelt. De Israël-reis wordt mede begeleid door Jos Ruyten van Natuurreservaten v.z.w. Voor nadere informatie over de reizen kan U terecht op volgend adres:

VREEMDE KONTINENTEN Exploratiereizen

Savaanstraat 120, B-9000 Gent, tel. 09/233 50 00, fax 09/233 55 49. Licentie A 5039

AANKOOP VAN DE STEENPUT TE KESSEL

Cis Peeters

In het kader van de bescherming van de Grote Netevallei hebben wij met onze Wielewaalafdeling Lier, na het verwerven van het Rietveld vorig jaar, recent een tweede aankoop kunnen realiseren van een waardevol stukje landschap.

Het betreft een vijver gelegen op het grondgebied van 'De Helle' te Kessel. Tot aan de Franse Revolutie maakte dit gebied deel uit van een pachthoeve toebehorende aan de Nazareth-abdij te Lier.

De poel ligt op 100m van de huidige loop van de rivier. Via een buis met klep en een afvoergracht is er nog steeds verbinding met de Grote Nete.

Deze 'oude' Nete-arm heet de Steenput en bevindt zich aan de NO-rand van de Steenbeemden. Vanuit de omgeving kwam men eertijds langs de oever ijzermaalstenen zoeken om die te gebruiken als fundament voor molens, kerken of voor ijzerwinning. Door de stroming van het water en mede door het veelvuldig graven moet deze oever bijzonder diep geweest zijn. Volgens een legende zou er in het midden van de Steenput een grote koperen ketel liggen...

Rond de eeuwwisseling werd de rivier 'rechtgetrokken' ter hoogte van haar uitspringende meanders, met schop en kruiwagen! Dit om scheepvaart (lees trekvaart) mogelijk te maken voor het vervoer van grond- en bouwstoffen vanaf Lier stroomopwaarts naar de Kempen.

Zo zijn deze rivier-restanten in de beemden ontstaan. Aan de overzijde, grondgebied Gestel, zijn nog een driel tal meander-afsnijdingen terug te vinden. Tijdens de recente dijkverhoging zijn deze in waarde hersteld!

Vele anderen zijn uitgediept tot visvijvers, zo ook een deel van de Steenput. Oorspronkelijk was deze meander tweemaal groter. Misschien lukt het ons om dit deel terug aan te sluiten bij het reeds verworven gedeelte.

Het gebied dat is aangekocht, is 0,5 ha groot. De helft ervan is wateroppervlak begroeid met Waterzuring en vooral met Gele plomp waartussen de kikkers kwaken. De 'put' is behoorlijk verzand, het diepste punt bij normale waterstand bedraagt 1,5 m.

Er is een geleidelijk zachte uitloop naar de beemd toe, begroeid met Riet-

De Steenput

Foto: Cis Peeters

gras, Gele lis en zelfs vergeet-me-nietjes (waarin dit jaar een nest van Meerkoet). De verbindingsafloop naar de rivier wordt omzoomd door wilgopslag.

De aanvoer van water gebeurt vanuit de beemd en via een gracht aan de oostzijde. Vooral bij regenperiodes stroomt langs deze greppel het overvloedige afvoerwater van de Visbeek weg. Door de hoge waterstand van de rivier - er is hier nog een uitlopend eb- en vloedregime vanuit het Scheldebekken - stroomt dit 'wachtende' water in de beemden. Deze winter stond er tot meer dan één meter water in de Steen- en Sackbeemd.

In de Steenput leeft karper, voorn, Zonnebaars; er vliegen libellen, in het slib treft men de Zwanemossels. Eenden, Scholekster, Watersnip zijn er regelmatig waar te nemen.

Op de bijhorende oeverzone groeien aan de noordzijde Zomereik en Zachte berken terwijl er aan de zuidkant een braakliggend perceel ligt met

spontane opslag van planten, o.a. Valeriaan, Valse kamille en Kattestaart. Op deze manier wordt dit natuurjuweel beschermd tegen de aangrenzende maïs-monocultuur.

Cis Peters, conservator, Nieuwe Bevelsesteenweg 66, 2560 Kessel.

TE KOOP

Telescoop Kowa TS1, 60 mn met zoom 25 x 50, 10.000 F
Verrekijkers Leitz Trinovid, 10 x 40 met draagtas: 15.000 F
Zeer goede staat.

Bellen kantooruren:
Philippe Wyckaert,
tel. 02/233 45 90

DE GRAAF

Danny Van der Veken

De Graaf is de plaatselijke naam voor het Reties Goor, een uitgebreid landbouwgebied in het noorden van Retie, en sinds 1995 ook een Wielewaal-reservaat.

De Graaf dankt zijn naam aan het feit dat het ganse gebied tot in de jaren '50 eigendom was van prins Karel, Graaf van Vlaanderen, en zijn faam aan het feit dat hier de grootste broedpopulatie van de Grutto in België huisde.

De Graaf was dus een uitgelezen weidevogelgebied, maar intensivering van de landbouw en het omzetten van weiden in maïsakkers deden het tij keren. In 1994 werden nog 4 broedparen van de Grutto geteld. Het Wulpenbestand was geslonken tot 6 broedparen. Het was dus vijf voor twaalf om dit deel van het vogelrichtlijngebied 'De Ronde Put' van banalisering te redden.

In januari 1995 kocht De Wielewaal een eerste perceel van 4ha 29a 90ca langs weerszijden van de Plasnete, een bovenloop van de Kleine Nete. Be-doeling is de maïsakker terug om te vormen tot een drassige weide zoals Kievit, Grutto, Wulp, Tureluur en Watersnip het graag hebben.

Ook botanisch liggen de kaarten gunstig. De Plasnete laaft zich aan kalkrijk kwelwater uit het kanaal Schoten-Dessel. Gevolg: op bedding en oevers

heeft zich een voor de Kempen zeldzame kalkminnende flora gevestigd met o.a. Kleine watereppe, Grote egelskop en Heelblaadjes.

De minst gebruikte wegbermen in De Graaf zijn biologisch uiterst waardevol. We vinden hier nog 'levende fossielen' uit de tijd toen de hele streek tussen Retie, Arendonk en Postel nog één grote heivlakte was: zonnedauw, vleugeltjesbloem, Heidekartelblad e.a.

Op 2 juli 1995 kon De Wielewaal een onvervalst Kempisch hooilandje van 1 ha door aankoop veilig stellen in het uiterste noorden van De Graaf, op ± 200m van het eerste perceel. Het is sedert tientallen jaren niet meer gescheurd, er is nooit met de grondwaterstand geknoeid en het heeft nooit noemenswaardige hoeveelheden kunstmest gehad. Zo'n percelen zijn uiterst zeldzaam geworden. Koesteren dus!

Pareltjes als Pinksterbloem, Dotterbloem, Wateraardbei, Moeraswalstro en diverse zeggesoorten zijn nog ruim aanwezig. Het voorkomen van duizenden huisjesslakken duidt mogelijk op kalkrijke kwel vanuit de aangrenzende Wateringen, die al bijna 150 jaar be-

vloed worden met Maaswater uit het kanaal Dessel-Schoten. Ook entomologisch is het reservaatperceel zeer waardevol. Het feit dat het aan de noord- en westzijde omsloten wordt door loofbos, creëert een luwte, terwijl het er toch volop zonnig is. Dit microklimaat is uiterst gunstig voor vlinders als het Oranjetipje. Hier en in de aangrenzende Wateringen komt ook nog een belangrijke populatie Koevinkjes voor.

Het beheer is op hun welzijn gericht: laat maaien, eventueel nabeweiden.

Leden van De Wielewaal zijn - als mede-eigenaar - steeds welkom om deze aanwinst te komen bezichtigen! Vergeet echter je lidkaart niet, in geval de jachtwachter van De Graaf ernaar zou vragen...

Conservators:

André Dekoning, Zandvliet 16, 2480 Dessel, tel. 014/37 98 95;

Fernand Smets, Kuilstraat 5, 2480 Dessel, tel. 014/37 12 51;

Pol Van Gils, Hobrugstraat 26, 2470 Retie, tel. 014/37 91 95.

Grutto

Foto: A.C. Zwaga

Pinksterbloem

Foto: A. De Jonghe

DE VOGELRIJKDOM VAN DE KLEIPUTTEN IN PLOEGSTEERT

Johan Carpentier

Inleiding

De Kleiputten van Ploegsteert zijn gelegen in de enclave van Komen, stroomopwaarts van de samenvloeiing van de Leie en de Deûle. Geografisch gezien situeren zij zich in het Heuvelland.

De kleiputten bestaan uit meerdere open uitgravingen, ontstaan door de kleiwinning voor de NV Steenbakkerijen van Ploegsteert. De maximale diepte van de uitgravingen bedraagt ongeveer 7 meter, zijnde de maximale dikte van de te ontginnen en bruikbare kleilaag.

De evolutie van de kleiwinning kan op het hierna bijgevoegd kaartje gevolgd worden. De extractie startte in 1931 in put 1A en werd vanaf 1947 verdergezet in put 1B (tot 1965). Tussen 1949 en 1958 werd put 2 uitgegraven. Daarna werden de putten 3 en 4 uitgegraven en momenteel is put 5 in ontginning.

Om de ontginning mogelijk te maken moet de uitgraving voortdurend leeggepompt worden. Door deze lage waterstand ontstaat er een pioniersvegetatie: planten als Klein hoefblad, Moerasandijvie en paardestaarten koloniseren de pas uitgegraven gebieden. Geleidelijk evolueert dit naar een enorme diversiteit aan water- en moerasplanten. Deze ontwikkeling is momenteel duidelijk merkbaar in de ontginningsput (put 5), waarin zich nu ook een vrij uitgestrekt rietveld bevindt. De daaropvolgende fase in het verlandingsproces is een evolutie via wilgenstruweel, totdat er uiteindelijk een bos ontstaat.

Deze laatste fase wordt op heden echter zoveel mogelijk tegengehouden door het verhinderen van de ontwikkeling van de wilgen (door kappingen in de winter en selectieve sproeiingen in de zomer), zodat het rietveld zich volop verder kan ontwikkelen.

De eerste uitgravingen (putten 1, 2 en 3) werden na de stopzetting van de extractie aan hun lot overgelaten, zodat er hier telkens een mooi moerasbiotoop verloren ging, doordat deze putten op een vrij korte tijd vol water kwamen te staan. Thans zijn dit zeer visrijke vijvers. Vanaf ontginningsput 4 werd er besloten (onder impuls van de

huidige conservator José Tahon, maar ook dank zij de onontbeerlijke overtuiging en medewerking van de heer Joseph De Bruyn, Directeur-Generaal en Afgevaardigd Beheerder van de NV Steenbakkerijen van Ploegsteert) om het moerasbiotoop te behouden. Door de installatie van een pomp met een capaciteit van 26 miljoen liter water per maand kan het waterpeil in put 4 op het gewenste niveau gehouden worden (maximaal 60 cm).

Zodoende is er een (door mensenhanden geschapen) reservaat ontstaan met een zeer grote biologische diversiteit: vijvers, moerassen en een ontginningszone. De aanplant van enkele tienduizenden bomen en struiken tussen 1976 en 1982 (alles wat geen wilg is, werd aangeplant) kon gerealiseerd worden dank zij de medewerking van mensen uit de onderneming zelf, samen met de Wielewaal afdeling Westland en Cadec Komen.

Deze biologische diversiteit van een vrij uitgestrekt gebied (ong. 120 ha) heeft een zeer grote aantrekkingskracht uitgeoefend op de vogels, mede door de ligging van de Kleiputten van Ploegsteert in een gebied met verschillende waterrijke zones: in de onmiddellijke omgeving treffen we aan:

- de vallei van de Leie, met haar overstromingsgebieden in de winter;
- de "Près du Hem" in Armentières (France), een waterrijk gebied op 2 km afstand in vogelvucht;
- de kleiputten van Waasten (een andere steenbakkerij).

Al deze waterrijke zones op een relatief korte afstand van elkaar hebben een heel intensieve beweging in de regio tot gevolg (foerageer-, rust- en slaapplekken). Daarnaast treffen we op een zeer korte afstand ook nog de Gheerbossen aan.

	Ploegsteert 1991	België 1989-1991	Vlaanderen 1989-1991
Dodaars	12	550-850	380-550
Fuut	10	880-950	600-650
Geeoorde fuut	1	3-(37)	3-(37)
Woudaapje	1-(2)	0-3	0-3
Blauwe reiger	4	1500-2200	1500-2200
Knobbelswaan	4	150-200	60-100
Wilde eend	20-25	?	?
Krakeend	3	200-235	200-230
Wintertaling	1	280-380	270-360
Zomertaling	4	70-105	60-90
Slobeend	9	500-650	490-610
Tafeleend	12	380-520	300-420
Kuifeend	1	850-1050	820-970
Rosse stekelstaart	1	-	-
Kwartel	0-(4)	350-1500	350-490
Waterral	5	300-530	270-450
Porseleinhoen	0-(1)	4-8	4-6
Waterhoen	40-50	?	?
Meerkoet	50-65	4500-6300	4000-5500
Kleine plevier	3	440-550	300-330
Watersnip	0-(2)	65-100	45-65
Steenuil	3	4500-6600	2500-3500
Kerkuil	2	650-1000	400-500
Ijsvogel	1-(3)	200-350	100-180
Gele kwikstaart	10	8500-11000	4500-5800
Rietzanger	4	500-600	480-580
Bosrietzanger	5	?	?
Kleine karekiet	18-25	?	?
Blauwborst	6	1850-2150	1700-2000
Nachtegaal	7	2400-3200	1200-1700

Broedvogels

Het vogelbestand in Ploegsteert wordt reeds bijna 20 jaar nauwgezet opgevolgd. Door het bijhouden van de waarnemingen van een omvangrijke groep vogelkijkers is het mogelijk geweest om een zeer goed beeld te vormen van het vogelbestand van de Kleiputten. En in het voorjaar van 1991 heb ik op een zeer intensieve wijze een volledige inventarisatie uitgevoerd van de broedvogels.

Het is onmogelijk om in het bestek van dit artikel een volledig overzicht te geven van alle vogelsoorten, maar de volgende cijfers spreken wel boekdelen: tussen 1986 en 1991 werden er in de Kleiputten niet minder dan 190 vogelsoorten aangetroffen, waarvan 88 als broedvogel. In de hiernavolgende tabel is er voor enkele vogelsoorten een vergelijking gemaakt tussen de aantallen broedkoppels in Ploegsteert in 1991 met geschatte cijfers voor België en Vlaanderen in diezelfde periode (populatieschattingen afkomstig van Vlavico vzw, de Vlaamse Avifaunacommissie). Uit deze tabel blijkt dat er van minstens 14 vogelsoorten meer dan 0,5% van de totale Belgische populatie in Ploegsteert broedt!

Daarnaast broeden ook de volgende vogelsoorten jaarlijks in de Kleiputten: Torenvalk, Kievit, Holenduif, Houtduif, Tortel, Turkse tortel, Koekoek, Gierzwaluw, Grote bonte specht, Veldleeuw, Oeverzwaluw, Huiszwaluw, Boerenzwaluw, Boompieper, Graspieper, Witte kwikstaart, Spreeuw, Gaai, Ekster, Kauw, Zwarte kraai, Winterkoning, Heggemus, Spotvogel, Tuinfluiter, Zwartkop, Grasmus, Braamsluiper, Fitis, Tijftjaf, Zwarte roodstaart, Roodborst, Merel, Zanglijster, Grote lijster, Grauwe vliegenvanger, Matkop, Pimpelmees, Koolmees, Boomkruiper, Huismus, Ringmus, Vink, Groenling, Kneu, Rietgors. Recent verdwenen broedvogels zijn: Cetti's zanger, Grote karekiet en Geelgors.

Reeds meerdere jaren overzomerden er één of meerdere Bruine kiekendieven. Tot een succesvol broedgeval kwam het echter nog niet, niettegenstaande het feit dat er jaarlijks een wijfje met nestmateriaal wordt opgemerkt.

Drie uitschieters onder de recente broedvogels worden gevormd door: Kwak (1988), Stelkluit (1989) en Rosse stekelstaart (1991 en 1992).

Regelmatig, maar niet jaarlijks, broedend: Putter, Gekraagde roodstaart, Roodborsttapuit en Wielewaal.

De Kleiputten te Ploegsteert

Doortrekkers en overwinteraars

De kleiputten zijn van zeer groot belang voor trekvogels, zowel in voorjaars- als bij najaarstrek. En vooral voor watervogels vormen de kleiputten een zeer geschikt overwinteringsgebied.

Redenen hiervoor zijn onder andere de ligging (de aanwezigheid van andere watervlaktes in de onmiddellijke omgeving, evenals de Leie, maken deze zone uitermate aantrekkelijk voor vogels als rust-, doortrek-, foerageer- en overwinteringsgebied), de relatief grote oppervlakte van de kleiputten (niettegenstaande de dagelijkse activiteit (graafwerken, op en af rijdende treintjes met klei) is het in het moerasreservaat voldoende rustig voor de aanwezige vogelpopulatie; het dichte groenscherm rond put 4 is hierbij van cruciaal belang) en tenslotte de zeer grote biologische diversiteit van de kleiputten: watervlaktes, moerassen, slikplaten, rietvelden, struikgewas, wilgenstruweel en een beperkte vorm van bosvorming in en rond de putten, met in de onmiddellijke omgeving vooral landbouwgrond (akkers, weiden) en iets verderop de Gheerbossen.

Regelmatig waargenomen vogelsoorten in de periode van augustus tot mei zijn: Roodhalsfuut, Aalscholver, Purperreiger, Lepelaar, Ooievaar, Grauwe gans, Kolgans, Rietgans, Kleine rietgans, Krakeend, Pijlstaart, Smient, Wintertaling, Slobeend, Bergeend,

Tafeleend, Kuifeend, Brilduiker, Middelste zaagbek, Nonnetje, Buizerd, Wespandief, Sperwer, Rode wouw, Zwarte wouw, Visarend (in de nazomer soms tot 3 exemplaren), die in de visrijke putten, vooral put 1 (met helder water!) een ideale voedselbron vinden), Bruine kiekendief, Blauwe kiekendief, Boomvalk, Smelleken, Porseleinhoen, Scholekster, Bontbekplevier, Zilverplevier, Goudplevier, Houtsnip, Wulp, Regenwulp, Grutto, Oeverloper, Witgatje, Bosruiter, Tureluur, Groenpootruiter, Zwarte ruiter, Kanoetstrandloper, Bonte strandloper, Kemphaan, Kluut, Dwergmeeuw, Kokmeeuw, Stormmeeuw, Zilvermeeuw, Grote mantelmeeuw, Kleine mantelmeeuw, Visdiefje, Zwarte stern, Dwergstern, Ransuil, Hop, Groene specht, Kleine bonte specht, Draaihals, Roek, Boomleeuw, Waterpieper, Grote gele kwikstaart, Tapuit, Paapje, Wielewaal, Gekraagde roodstaart, Grote karekiet, Snor, Bonte vliegenvanger, Goudhaantje, Vuurgoudhaantje, Belfijster, Koperwiek, Kramsvogel, Staartmees, Glanskop, Zwarte mees, Baardmannetje, Keep, Sijs, Putter, Barmsijs, Europese kanarie en Grauwe gors.

Toevallige gasten zijn de Roodkeelduiker, Kwak, Kleine zilverreiger, Roerdomp, Zwarte zwaan, Canadese gans, Rotgans, Brandgans, Mandarijneend, Krooneend, Toppereend, Grote zeeëend, Zwarte zeeëend, Eidereend, Casarca, Grote zaagbek, Havik (onregelmatig broedend in de Gheerbos-

Woudaapje

Foto: J. Carpentier

sen), Ruigpootbuizerd, Roodpootvalk, Poelsnip, Bokje, Grauwe klauwier, Cetti's zanger, Buidelmees, Ortolaan en Goudvink.

Besluit

Een dergelijke vogelrijkdom in ons zeer versnipperde België, waar elke vierkante meter grond zo "nuttig" mogelijk aangewend wordt, is vrij uniek te noemen. Daarom moet ook alles in het werk gesteld worden om dit unieke natuurgebied te behouden.

Een dergelijk door mensenhanden gecreëerd gebied kent meestal drie bedreigingen:

- een uitgraving is altijd een potentiële stortplaats. Hoewel een bodemstudie uitgewezen heeft dat Ploegsteert niet geschikt is als klasse 2 stort (wegens gevaar voor verontreiniging van het grondwater), mag dit gevaar toch niet onderschat worden.

Het gebied staat in het gewestplan ingekleurd als een "R"-zone, zijnde natuurreservaat of gebied met hoge wetenschappelijke waarde, een statuut dat het zeker verdient en dat moet behouden blijven. Bovendien is ook de directie van de Steenbakkerij volledig overtuigd van het noodzakelijke behoud van dit gebied;

- een stopzetting van de pompen zal onvermijdelijk de teloorgang van het moerasreservaat betekenen (omvorming tot vijver). Ook hier genieten we de volledige (financiële en logistieke)

steun van de steenbakkerij, zodat het waterpeil door middel van krachtige pompen op het gewenste niveau kan gehouden worden;

- de derde bedreiging is de natuur zelf: een moeras vormt altijd een overgangsfase tussen open water en verlanding. Mede door de relatief lage waterstand (maximaal 60 cm) ten gevolge van het pompen, krijgt de plantengroei, die eigen is aan de verlandingsfase, extra kansen. Dit heeft tot gevolg dat vooral de wilg zeer snel oprijkt. Relatief grote zones (rietveld, maar ook open waterpartijen) worden vrij snel overwoekerd door meerdere wilgensoorten. Zonder ingrijpen zou het moeras in enkele jaren tijd overwoekerd zijn door een monotone wilgenbos.

Hier situeren zich de uit te voeren beheerswerken.

Oorspronkelijk werd er enkel tijdens de wintermaanden gekapt: hiermee kunnen tamelijk grote wilgestruiken verwijderd worden. Maar al snel werd duidelijk dat deze maatregel de voortschrijdende wilgenopslag niet kon indijken (afgekapte wilgen schieten het volgende jaar weer uit). Daarom wordt er sinds 1986 ook gewerkt met een selectief sproeimiddel (Garlon 4), waarmee enkel de jonge uitschieters van wilgen behandeld worden. Garlon 4 is een biochemisch produkt (hormoon) dat ook in Nederland al op grote schaal in reservaten wordt gebruikt, en dat totaal onschadelijk is voor vo-

gels, insecten, vissen, zoogdieren en amfibieën. De beheerswerken worden uitgevoerd (en financieel gedragen: aankoop van het (dure!) Garlon 4, aankoop van een vernevelaar) door Wielewaal Westland, onder de coördinatie van conservator José Tahon.

De NV Steenbakkerijen van Ploegsteert deed meer dan een duit in het zakje. Maar liefst 320.000 frank werd gespendeerd voor de werking van een pomp om het waterpeil op de juiste hoogte te houden. Ook onderhoudskosten en het sproeimiddel voor de beheerswerken werd door het bedrijf betaald. Wij en daarbij de vele vogels in het reservaat zijn de directie daarvoor heel dankbaar.

Het resultaat is tot nu toe een zeer groot succes te noemen: vooral in de ontginningsput (put 5) is er al een uitgestrekt rietveld aanwezig, een evolutie die ook door de sinds enkele jaren aanwezige Bruine kiekendieven nauwgezet opgevolgd wordt. Hopelijk leidt dit in de nabije toekomst tot een broedgeval.

Naast de vele vogels die het reservaat bevolken vindt men er ook de Gewone pad, de Groene kikker, de Bruine kikker en alle salamandersoorten. De insecten worden vertegenwoordigd door heel wat vlindersoorten, grote waterkevers zoals de Spinnende watertor en de Geelgerande watertor en zo'n 16 soorten libellen en waterjuffers. Het meest opvallende zoogdier in het gebied is de Muskusrat maar ook de Wezel, de Hermelijn en vooral de Bunzing voelt zich hier thuis.

Johan Carpentier, M. Haiglaan 75, 8900 Ieper

TE KOOP

Te koop wegens dubbel gebruik:
Telescoop Zeiss, 30 x 60
(+ motor + metalen koffer)
Info: R. Deman, tel. 03/645 46 65

HONEGEM : GASTRESERVAAT VOOR MEDITERRANE LIBELLEN.

Wim D'Haeseleer, Daan Stengée en Jan Van den Berghe

*Deze zomer werden in het erkende Wielewaalnatuurreservaat Honegem twee bijzondere libellen gevangen. Het betreft de mediterrane soorten Zuidelijke glazenmaker (*Aeshna affinis*) en de Zwervende pantserjuffer (*Lestes barbarus*). Deze uitzonderlijke waarnemingen verdienen meer aandacht dan alleen een vermelding in een jaarverslag en een opname in een inventarisatiebestand.*

Honegem, de plaats van het gebeuren.

Op minder dan twee kilometer van het centrum van Aalst, ten noordwesten van de stadskern, ligt nog een relatief ongerept, en sinds 1992 gerangschikt landschap : Honegem - Solegem - Sint-Apollonia. Het betreft een kleinschalig cultuurlandschap dat naast meersen en akkers, al dan niet omzoomd door houtwallen of knotwilgen, ook bosjes, poelen en zelfs een ruim 2 ha groot moeras, de Turfputten omvat. Het gebied is gelegen op het grondgebied van drie gemeenten : Aalst, Erpe-Mere en Lede. De Werkgroep Honegem wist in amper 3 jaar tijd zo'n 7 ha in beheer te verkrijgen, waaronder het grootste gedeelte van de Turfputten.

Het landschap, dat ontstaan is uit de vallei van de Molenbeek en twee zijbeeken, is zwak golvend. Het Honegemgebied, dat gelegen is op de grens van de Leemstreek en de Zandleemstreek en bovendien nog heel wat kleiig materiaal bevat, is wat bodemtypen betreft heel verscheiden. Dit gegeven en de grote diversiteit van kleinschalig grondgebruik leveren op de grens van het botanische Vlaams en Brabants district een hoge floristische soortenrijkdom op.

Botanische parels als Eenbes en Gele dovenetel, Rapunzelklokje en Fraai duizendguldenkruid, Agrimonie en Tormetil, Rode waterereprijs en Beekpunge, Bosgeelster en Kleine ratelaar, Groengele zegge en Valse cyperzegge, Knautia en Brede orchis wijzen op de veelheid aan biotopen en de grote waarde ervan.

Maar er is meer dan alleen maar de planten. Groene en Bruine kikker, Pad, Kleine watersalamander en Kamsalamander hebben hun paaiplaats in de Turfputten. Even verderop treffen we in poelen ook de Vinpoot- en Alpenwatersalamander aan.

Ook het broedvogelbestand is bepaald interessant te noemen. Namen als Boomvalk, Torenvalk, Sperwer,

Steenuil, Ransuil, Waterral, Dodaars, Bosrietzanger, Gekraagde roodstaart spreken tot ieders verbeelding.

Dan zijn er ook nog de vlinders met Groot dikkopje, Koninginnepage, Oranjetip en vorig jaar een waarneming van Oranje luzernevlinder.

Boeiende wezens, vreemde namen : libellen in België

Als men praat over de aaibaarheid van soorten in de natuur, dan staan de libellen en juffers op de eerste rij. Prachtige kleuren, makkelijk te observeren, spectaculaire vlucht, speciaal paringsgedrag en volksverhalen geven de dieren een bijzonder cachet. Ook de namen spreken zeer tot de verbeelding.

Hoewel er voor België geen officiële Nederlandstalige soortenlijst voorhanden is, gebruikt men toch algemeen de benamingen zoals die opgenomen zijn in Michiels & Van Mierlo, 1982. Een aantal soortnamen zijn trouwens met heel wat fantasie gegeven. Zo zijn er Watersnuffel, Glassnijder en Glazenmaker. En wat te denken van

prachtige namen als Paardenbijter, Rombout en Korenbout.

In België werden tot nog toe 68 soorten waargenomen, waarvan bijna de helft sporadisch voorkomt of slechts bekend is van enkele vliegterreinen. Een behoorlijk deel van de libellenfauna is trouwens zeldzaam en bedreigd te noemen. Dit is te wijten aan de achteruitgang van de waterkwaliteit en de vermindering van het aantal geschikte habitats. Een aantal andere en minder kritische soorten doet het dan weer goed. Zelfs enkele zuidelijke libellen breiden uit en komen onze gewesten bezetten.

Net zoals voor vele andere diersoorten zijn ook de libellen het best vertegenwoordigd in de Kempen. Daar zijn er hokken (UTM-rooster : 1 hok = 10 x 10 km.) te vinden met meer dan dertig soorten, waaronder vaak lokaal voorkomende soorten met een zeer specifieke biotoopgebondenheid. In de rest van Vlaanderen bereikt men haast nergens de grens van de twintig soorten per hok. Toch zijn ook hier een aantal interessante soorten te bekijken.

De Turfputten, de plaats van het gebeuren

Foto: W. D'Haeseleer

Libellen en juffers in Honegem.

De libellenfauna van het Honegemgebied is met de inventarisatie van 1995 gekomen op 14 soorten. Het betreft 6 juffers en 8 libellen.

Negen soorten komen voor op de lijst van de 10 meest algemene soorten in Vlaanderen van na 1980 (Michiels et al., 1986). Enkel de Watersnuffel (*Enallagma cyathigerum*) ontbreekt in het gebied, wat wel vreemd is want de Watersnuffel is zowel wat aantal waarnemingen als aantal bezette hokken de tweede soort in Vlaanderen.

Daarnaast zijn er in Honegem een aantal meer bijzondere soorten. Vooral het jaarlijks voorkomen van de Geel-vlekheidelibel (*Sympetrum flaveolum*) is toch wel bijzonder voor Vlaanderen want de waarnemingsresultaten voor 1992 en 1993 leveren maar drie hokken op voor heel Vlaanderen (Anselin, 1993a, 1993b). De Platbuik (*Libellula depressa*) is dan weer in Oost- en West Vlaanderen bijzonder. In 1993 waren er in beide provincies waarnemingen uit slechts 8 hokken. En dan is er natuurlijk nog de Zuidelijke glazenmaker en de Zwervende pantserjuffer, die behoren tot de zeer zeldzame soorten.

Ook de aantallen binnen het gebied leveren een aantal bijzonderheden op. De drie talrijkste, elk met honderden exemplaren aanwezig, zijn de Gewone pantserjuffer (*Lestes sponsa*), de Houtpantserjuffer (*Lestes viridis*) en de Bloedrode heidelibel (*Sympetrum sanguineum*). Van deze soorten is met zekerheid te zeggen dat ze reproductief zijn. Dan volgt wellicht de Geelvlekheidelibel. Het gaat steeds om een paar tientallen exemplaren en dit jaarlijks. Deze libel plant zich dus bijna zeker in het gebied voort. Een wat vreemd geval in het reservaat is het Lantaarntje (*Ishnura elegans*). Deze soort is veruit de meest algemene in Vlaanderen. Ook bij ons komt ze het hele seizoen voor, maar steeds in kleine aantallen. Dominantie van het Lantaarntje wijst echter vaak op minder gunstige libellenbiotopen of op verstoorde milieus. De elegante en veel voorkomende Azuurwaterjuffer (*Coenagrion puella*) en de Kleine roodoogjuffer (*Erythromma viridulum*) komen in vrij lage aantallen voor op met waterplanten gevulde poelen. Van deze juffers valt het op dat ze verdwijnen uit het biotoop zodra dat droogvalt, aangezien ze voor het afzetten van eieren gebonden zijn aan water. Toch kunnen we deze laat-

Tandem van Kleine roodoogjuffer tijdens eiafzetting in het water Foto: D. Stengée

ste drie juffers beschouwen als vaste bewoners van het gebied, net als de Platbuik die in lage aantallen (max. 4 mannetjes) rondvliegt.

De reproductiestatus van de andere soorten is onduidelijk. Paardenbijter (*Aeshna mixta*), Grote keizerlibel (*Anax imperator*) en Gewone oeverlibel (*Orthetrum cancellatum*) vliegen geregeld in het gebied, maar worden nooit het hele seizoen lang gezien. Vermits deze drie soorten echte zwervers zijn, zou het kunnen dat ze zich bij ons niet voortplanten, hoewel de Grote keizerlibel en de Paardenbijter vaak met meerdere exemplaren tegelijk worden gezien. Ook paargedrag is al vastgesteld. De Zwarte heidelibel *Sympetrum danae* vonden we pas deze zomer op

een nog weinig onderzocht waterplasje. Haar status zullen we wellicht in de komende jaren kunnen bepalen.

De Zwervende pantserjuffer

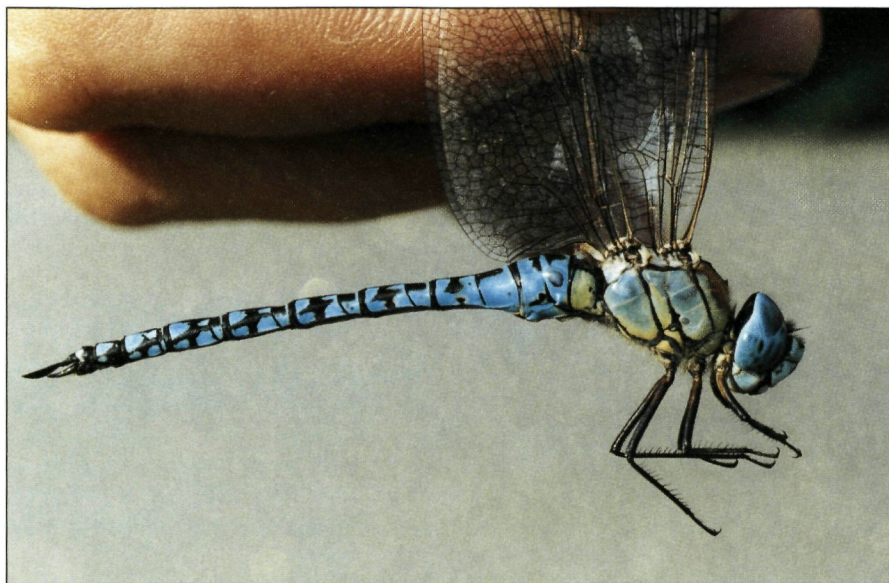
De Zwervende pantserjuffer is een flinke soort binnen de groep van de pantserjuffers. Ze is opvallend bleek gekleurd met schakeringen van crème-geel tot licht olijfgroen. Op het borststuk zijn de metaal-bronsgroene strepen opvallend. Een ander kenmerk is dat beide geslachten gelijk zijn van kleur en formaat. Bovendien zijn de dieren nooit blauw berijpt. Het belangrijkste determinatiekenmerk is echter het tweekleurig pterostigma (bruin aan de binnenkant, wit aan de buitenkant) aan de voorrand van de vleugels.

De Zwervende pantserjuffer, met het opvallende tweekleurige pterostigma

Foto: D. Stengée

Twee blauwe vlekken per achterlijfsegment en fijne zwarte naden op het borststuk: dus Zuidelijke glazenmaker

Foto: D. Stengée

De Zwervende pantserjuffer is een zeer zeldzame soort in België, die sinds vorig jaar plotseling aanwezig is. Tot voor 1994 was een waarneming een uitzonderlijke gebeurtenis. Amper in zes hokken in Vlaanderen werd ze ooit gesignaleerd met een laatste melding uit Blankenberge in 1985. Het betrof steeds kleine aantallen en de soort kon zich nooit handhaven op de vindplaatsen. Het is dan ook een echte dwaalgast in ons land.

1994 bracht echter een kentering met vier vindplaatsen in Vlaanderen te Lochristi, Sint-Kruis-Winkel en Wilrijk (De Knijf, 1994), te Heppen (databank Gomphus) en twee in Wallonië te Plombières en Romedenne (Goffart,

1994). Bij twee van die waarnemingen wordt voor het eerst eiafzetting vastgesteld. Dit jaar is er dan sprake van een echte doorbraak. De soort werd reeds gemeld op tientallen plaatsen. Eén van die vliegterreinen is dus Honegem, waar in de tweede helft van augustus meerdere dieren werden waargenomen, zelfs in tandemvlucht. Ook dit is geen nieuw gebeuren, want dit seizoen zijn er immers verscheidene uitsluitende imago's opgemerkt, wat er op wijst dat de soort zich echt heeft voortgeplant in Vlaanderen (De Knijf mond. med.).

Het normale verspreidingsgebied is gelegen in de mediterrane wereld, inclusief het Nabije Oosten tot diep in

Rusland, waar de soort zich vooral op houdt langsheen de kusten. De noordgrens van het areaal wordt bereikt ter hoogte van de Loire. Noordelijker zijn waarnemingen schaars tot zeer zeldzaam. Toch is het niet zo vreemd dat het precies deze pantserjuffer is, die tot in onze gewesten raakt. Ze heeft haar naam immers niet gestolen. De Zwervende pantserjuffer heeft een zeer lange juveniele periode, waarbij de dieren niet aan water gebonden zijn en dan tot honderden kilometers kunnen trekken. In warme zomers als deze van 1994 en 1995 kan dat trekken dus gaan tot in onze gewesten. De eieren van deze soort overwinteren zodat de larven zich ontwikkelen in het voorjaar en de zomer. Vermoedelijk zijn dan ook de twee laatste zachte winters van invloed geweest op de verdere en echt explosief te noemen uitbreiding van deze waterjuffer.

De Zuidelijke glazenmaker

Nog meer uitzonderlijk dan de Zwervende pantserjuffer is de Zuidelijke glazenmaker. Binnen de groep van de glazenmakers betreft het een kleine soort (achterlijf 47-48 mm). Het achterlijf van het mannetje is helderblauw met twee paar blauwe vlekken per segment, dat van het vrouwtje donkergroen. De belangrijkste determinatiekenmerken zijn de groenblauwe (geelgroen bij wijfjes) zijanten van het borststuk met fijne zwarte lijntjes daarin, de blauwe ogen, de korte, smalle, komvormige streepjes op de bovenkant van het borststuk en de doornachtige uitstulping op de onderkant van het bovenste achterlijfhangsel bij het mannetje. Opvallend in de vlucht is het regelmatig patrouillerende patroon en de algeheel fel blauwe indruk.

De zeldzaamheid van de Zuidelijke glazenmaker is het makkelijkst af te leiden aan de schaarsheid aan literatuur. Er is nauwelijks wat te vinden. Tot 1986 zijn er uit België waarnemingen geregistreerd uit slechts vijf hokken. Vier van die waarnemingen komen uit Wallonië, waarbij er 3 dateren van voor 1950. De enige waarneming in Vlaanderen is in 1969 bemerkt in de Wellemeersen, ook al gelegen in het Aalsterse (Dumont, 1971). In het recente verleden is er een waarneming uit 1991 in de omgeving van het Hageven (Neerpelt), waar een exemplaar bijna op de Belgisch-Nederlandse grens gevangen werd (Wasscher et al., 1991).

De Zuidelijke glazenmaker in hanghouding

Foto: D. Stengée

Pas uitgeslopen Platbuik

Foto: D. Stengée

Een paar dagen later

Foto: M. De Schrijder

In Honegem wordt er dan in augustus 1994 een mannetje gevangen door Wim D'Haeseleer. Wegens het gebrek aan fotografisch bewijsmateriaal heeft men moeite om deze onwaarschijnlijke determinatie te homologeren. De huidige waarnemingen maken de waarschijnlijkheid van die waarneming echter een stuk groter.

Bovendien was er ook in Wallonië een melding uit dezelfde periode.

Voor dit jaar is er sprake van een echte invasie. Naast enkele gevallen in Wallonië is de soort in Vlaanderen op een

Bloedrode heidelibel in paarhouding

Foto: D. Stengée

tiental plaatsen gezien. Meestal betrof het solitaire mannelijke exemplaren. In het Blaasveldbroek te Willebroek (A. Anselin schrift. med.) en in Honegem is er sprake van echte populaties. In Honegem zijn er minstens vijf mannetjes geteld, terwijl ook een wijfje werd vastgesteld. Voortplanting en dus nieuwe Zuidelijke glazenmakers in het volgende seizoen zijn derhalve mogelijk.

Toeval of tendens ?

De ontdekking van populaties in België van Zwervende pantserjuffer en Zuidelijke glazenmaker is geen alleenstaand feit. Sinds een paar jaar worden ook andere libellen en waterjuffers algemener waargenomen, die voorheen enkel als dwaalgast werden beschouwd. De Vuurlibel (*Crocothemis erythraea*), de Kanaaljuffer (*Cercion lindenii*) en de Zwervende heidelibel (*Sympetrum fonscolombei*) verlegden onlangs de noordgrens van hun areaal (De Knijf, 1995). Deze tendens is trouwens niet alleen zichtbaar bij libellen, maar ook andere insectengroepen zoals sprinkhanen vertonen gelijkaardige bewegingen.

De omvang van de huidige expansie is werkelijk historisch te noemen. Daarom dient deze evolutie in de komende jaren op de voet te worden gevolgd. Of de populaties zich kunnen handhaven zal in belangrijke mate afhangen van de klimatologische omstandigheden. Immers, de voorbije twee opeen-

volgende zachte, natte winters en de droge, hete zomers zijn meer dan waarschijnlijk de reden van de uitbreiding.

Is dit een aanwijzing... In ieder geval om van nabij op te volgen...

Het atlasproject : oproep tot medewerking.

Na amper twee jaar inventarisatie van de libellen in Honegem konden we reeds 14 soorten determineren. Bovendien waren we eerder toevallig getuige van de komst van twee bijzondere soorten voor België. Dit is voor ons een stimulans tot intensiever en systematisch onderzoek. Deze uiterst boeiende groep uit de insectenwereld is ook toegankelijker dan we dachten en misschien dan u denkt. Met een degelijk vlindernet, een goede vasthoudtechniek (alle vleugels tussen duim en wijsvinger) en een goed determinatiewerk (zie literatuurlijst) kan ook u bijdragen tot een betere kennis van een minder onderzochte groep. Tevens kunnen deze waarnemingen van belang zijn voor de opstelling van de Rode Lijst van de libellen van Vlaanderen. De libellenwerkgroep Gomphus zou dan ook verheugd zijn uw oude en nieuwe waarnemingen te vernemen.

U kan daarvoor terecht bij :

Anny Anselin
E. Poetoestraat 13
9030 Mariakerke

Dankwoord

Ten slotte willen wij Anny Anselin en Geert De Knijf danken voor de vele ontvangen informatie en voor het kritisch doornemen van deze tekst.

Wim D'Haeseleer

Jan Van den Berghe

Daan Stengée

van de Werkgroep Honegem

p.a. Onegem 74, 9300 Aalst

Literatuurlijst :

Determinatiewerken :

Askew, R.R., 1988. *The dragonflies of Europe*. Harley Books, 291 pp.

Geyskes, D.C. & Van Tol, J., 1983. *De Libellen van Nederland (Odonata)*. K.N.N.V., 368 pp.

Michiels, N. & Van Mierlo, M., 1982. *Tabel voor de Libellen van België*. De Wielewaal-jongeren, 46 pp.

Overige literatuur :

Anselin, A., 1992. Het Libellenverspreidingsonderzoek in Vlaanderen : een overzicht van de periode 1986 - 1991. In: *Gomphus* 8(1) p. 2 - 11

Anselin, A., 1993a. Libelleninventarisatie 1992 in Vlaanderen : algemene resultaten, verspreidingsgegevens en perspectieven voor de toekomst. In: *Gomphus* 9(2) p. 30 - 52

Anselin, A., 1993b. Eerste resultaten van de libelleninventarisatie 1993 in Vlaanderen. In: *Gomphus* 9(4) p. 104 - 113

De Knijf, G., 1994. Herontdekking van *Lestes barbarus* (Fabricius, 1798) in België. In: *Gomphus* 10(2) p. 45 - 48

De Knijf, G., 1995. *Crocothemis erythraea* en *Cercion lindenii*, nu al in België en binnenkort ook in Nederland algemeen ? In: *Libellennieuwsbrief*, 4 : 7 - 12

Dumont, H.-J., 1971. A contribution to the ecology of some Odonata. The Odonata of a "Trap" area around Denderleeuw (Eastern Flanders : Belgium). In: *Bull. Ann. Soc. R. Ent. Belg.*, 107 : pp. 211 - 235.

Goffart, P., Observations de *Lestes barbarus* en Wallonie en 1994 et note sur la reproduction de *Aeshna juncea* en Pays de Herve. In: *Gomphus* 1994(4), pp. 103 - 106

Michiels, N., Goffart, P., Anselin, A. & et al., 1986. Voorlopige Verspreidingsatlas van de Libellen (Odonata) van België en het Groothertogdom Luxemburg. In: *Euglena - Gomphus*, 36 pp.

Stoks, R., 1994. Eerste Belgische voortplantingswaarneming van *Lestes barbarus* (Fabricius, 1798). In: *Gomphus* 10(3) p. 84 - 87

Wasscher, M. & Ketelaar, R., 1991. Libellen in de Nederlands-Belgische Kempen. In: *Euglena* 10(6) p. 38 - 41

Een namiddag juffertjes vangen (Honegem, 15 augustus 1995)

Drie uur is de tijd van afspraak. Gewapend met het vlindernet, een loep, een insektenpot en een paar determinatiegidsen gaan we een namiddagje libellen en waterjuffers op naam brengen. We trekken de turfputten in. Een half uurtje rondlopen. Niks speciaals. Alleen maar honderden Gewone pantserjuffers, Houtpantserjuffers en Bloedrode heidelibellen. En de bevestigende vangst van wat we sinds vorig jaar al wisten : een aantal Geelvlakheidelibellen. Maar verder niks speciaals. Dus maar even verder naar een vrij grote poel. Het is nu al wekenlang bloedheet en er is nog nauwelijks water in de poel.

We stappen nog maar net de put in of we bemerken een grote maar slanke, blauwe libel, die aan een Paardenbijter doet denken. Vangen maar. Het neemt wat tijd, want het dier is bijzonder snel en wendbaar. Maar het lukt. We lopen richting schaduw om het dier te determineren. Dan merken we een wat vreemde juffer op. Een snelle beweging en ze zit ook in het net.

Determineren : de ogen raken el-

kaar over een zeker punt ... de driehoekjes T zijn gelijk gericht ... En zo vorderen we verder om uit te komen bij Zuidelijke glazenmaker. Nee, dat kan niet. Dat is een zuidelijke soort, die niet in België voorkomt. Vorig jaar hadden we dat dier ook één keer gevangen, maar de libellenspecialisten hadden dat voor bijna onmogelijk ver-

klaard. Dus herbeginnen met een andere determinatietabel. Verdorie, opnieuw Zuidelijke glazenmaker. En nog eens. En nog eens.

Dus foto's maken. Snel huiswaarts het toestel halen en de conservator bellen. Die arriveert ook en we verschietsen meer dan een filmpje. En hoe beter we kijken, hoe zekerder we worden : dit is een Zuidelijke glazenmaker. We laten het dier weer vrij.

Maar er is ook nog de juffer. Het betreft duidelijk een pantserjuffer, maar ze heeft een tweekleurig pterostigma.

De determinatie gaat een stuk sneller en we komen uit bij Zwervende pantserjuffer. De tabel geeft opnieuw aan dat het een mediterrane en voor België zeer zeldzame soort betreft. En weer gaat er een filmpje aan.

Het is bijna avond en we keren terug, huiswaarts. Zo een namiddag maken we wellicht nooit meer mee. Twee voor België zeer zeldzame soorten ?

Van genieten gesproken.

OP DE PURPEREN HEIDE

R. Willockx

Heiden waren tot de eeuwwisseling kenmerkend voor grote delen van de Kempen. Het kaartblad van Wuustwezel, opgemaakt door Graaf de Ferraris rond 1770, toont onmetelijke heidevelden met vennen en moerassen. De mens leefde er toen in erbarmelijke omstandigheden en trachtte te overleven met kleinschalige akkerbouw, maar voornamelijk door rooibouw op de omgeving. Hierdoor werden de heiden in stand gehouden of zelfs nog uitgebreid.

Met het gebruik van kunstmest konden de voedselarme heidegronden omgezet worden in landbouwgronden. Zo verdwenen de heidevlakten op zeer korte tijd en bleven er slechts enkele relictlandschappen over.

Tot vóór zowat dertig jaar hadden de overblijvende, en vooral dan de grotere terreinen zoals de Kalmthoutse Heide of de Liereman, nog een landschapelijke verscheidenheid, met sublandschappen zoals hoge, oude heide en lage, vochtige en drassige heide, zandverstuivingen, vennen en resten van turfwinningen.

De kenmerkende planten, zoals Klokgesgentiaan, Beenbreek, Veenpluis, Veenbes, Kleine wolfsklauw, Welriekende nachtorchis en Klein blaasjeskruid, waren nog volop aanwezig. Verslagen in De Wielewaal meldden waarnemingen van broedvogels zoals Grutto, Tureluur, Wulp, Tapuit, Duinpieper, Nachtzwaluw, Korhoen en Zwarte stern.

Sindsdien zijn de meeste van deze soorten uit de heide verdwenen. Grassen zoals Pijpestrootje en Bochtige smeie zijn sterk gaan uitbreiden ten nadele van Struik- en Dophei.

Heidestruiken groeien op zeer arme, zure zandbodems; de Struikhei op de hogere en drogere delen, de Dophei in de vochtige, drassige stukken. Vooral de Struikhei komt voor op plaatsen met extreme omstandigheden: overdag zeer warm, 's nachts zeer koud. De plant voelt zich goed thuis in dergelijke barre omstandigheden met bovendien voedselarme bodems.

Onder normale omstandigheden zijn grassen in heiden slechts begeleidensoorten, want zij hebben nood aan voedselrijke gronden. Door de toenevende aanvoer van stikstof en de daaruit volgende bodembemesting, ontstaan ideale situaties voor de grassen. Maar ook de verdroging en verzuuring, en de daaruit volgende plagen van het Heidehaantje, hebben er voor gezorgd dat er niet meer moet gezon-

gen worden over de purperen heide. Op veel plaatsen is het koninklijk paars vervangen door monotone, geelbruine grasvelden!

Beheerders van heidegebieden willen meestal mooi ogende heideveldjes. Het beheer is bijna altijd botanisch gericht, met als bijgedachte dat wat goed is voor planten, ook wel goed zal zijn voor alle andere levensvormen.

De basis voor elke levensgemeenschap wordt inderdaad gevormd door de planten. Maar bij het beheer mag niet voorbij gegaan worden aan de aanwezigheid van planten en dieren, waarvoor ingrepen, die voornamelijk gericht zijn op de regeneratie van heide, nadelig zijn. Een eenzijdig beheer kan dus destructief zijn voor heidebewoners.

Blijkbaar leeft er binnen het natuurbewoud wel het besef dat heidegebieden niet alleen uit heistruiken bestaan, maar dat bij het beheer ook moet rekening gehouden worden met vogels, vlinders, libellen en mossen, om slechts deze soortgroepen te vermelden.

Maar eigenaardig genoeg werd er tot vóór kort absoluut geen rekening gehouden met de heideherpetofauna. En vaak is dit nu nog zo! Meer zelfs, de meeste beheersmaatregelen zijn niet gunstig voor amfibieën en reptielen. Heiden met goed ontwikkelde sublandschappen zijn zeer belangrijk voor deze dieren. Het lijstje van de soorten, die op de heiden in de brede zin van het woord kunnen aangetroffen worden, is indrukwekkend: Adder, Gladde slang, Levendbarende hagedis, Hazelworm, Gewone pad, Rugstreeppad, Knoflookpad, Bruine kikker, Groene kikker, Heikikker, Vinpootsalamander, Alpenwatersalamander, Kleine watersalamander, Kamsalamander en de nu met verdwijnen bedreigde Boomkikker.

Door onderzoek is vastgesteld dat voor reptielen de structuur van de heide zeer belangrijk is. Hiermee wordt ook bedoeld de afwisseling in dichtheid en hoogte van de begroeiing. Deze afwisseling moet aanwezig zijn in horizontale en verticale zin. Wanneer deze structuur aanwezig is, biedt zij

Een stukje Kalmthoutse Heide zowat 30 jaar geleden. Een mooie afwisseling van vochtige, natte en droge heide, zandverstuivingen en bosjes. Sporen van de 2e Wereldoorlog zijn nog duidelijk zichtbaar

Foto: R. Willockx

goede schuilplaatsen voor de reptielen en zijn de voedselomstandigheden optimaal.

Belangrijk is dat er in de vegetatie open plekken zijn waar de dieren kunnen zonnen. Kleine bosjes en wat struiken zijn gunstig; bij gevaar kunnen reptielen en amfibieën er schuilen. Door de beschaduwing kunnen reptielen er bij te hoge temperaturen wat afkoelen.

Voor de herpetofauna heeft de plantensoort minder belang. Wél moet er hier eveneens een goede structuur zijn, of anders gezegd, oude heide, zelfs met afgestorven heistruiken, is voor deze dieren en voornamelijk dan voor reptielen, veel beter dan lage, jonge heide.

Bij het heidebeheer kan afbranden, maaien, begrazen of plaggen toegepast worden. Zoals reeds eerder gezegd, moet hierbij vertrokken worden van de gedachte dat een louter botanisch of ornithologisch beheer achterhaald is. Bovendien moet uit een voorafgaandelijke inventarisatie vastgesteld worden waar de herpetofaunapopulaties leven. Zo is het belangrijk te weten waar de zomerbiotopen zich bevinden en waar de overwinteringsplaatsen zijn. Reptielen, zoals de Adder, de Hazelworm en de Levendbarende hagedis kiezen hun zomerbiotoop vaak op vochtige plaatsen. Voor de overwintering worden hoger gelegen droge plaatsen opgezocht.

Elk beheersmaatregel heeft gevolgen voor plant en dier. Wat goed is voor planten, is vaak niet goed voor de herpetofauna.

Branden

Branden geeft goede resultaten voor het ontkiemen van heidezaden, maar het vernietigt de vegetatie. Afgebrande heidepercelen zijn jarenlang onbewoonbaar voor reptielen.

Maaien

Bij het maaien met de maaibalk staan de messen vaak zo laag mogelijk afgesteld om zoveel mogelijk grassen af te snijden. Maar hierdoor worden vaak tientallen amfibieën en reptielen vernietigd of gedood. Vooral langs bosranden kunnen de aantallen slachtoffers oplopen.

Door het machinaal maaien verdwijnt eveneens de structuur van de vegetatie.

Begrazing

Tegen de vergrassing worden vaak alerhande grazers ingezet. Op heiden kunnen dit paarden (pony's), runderen of schapen zijn.

Kalmthout anno 1995, de heide is verdrongen door de grassen

Foto: R. Willockx

Geplagd perceel in de Liereman. Reptielen mijden het lage geplagde deel. Dan nog liever het vergraste deel met meer structuur

Foto: R. Willockx

De keuze van de grazers is belangrijk. Zo behaalt De Wielewaal in het reservaat 'De Liereman' opmerkelijke resultaten door het inzetten van pony's, die selectiever zijn dan bijvoorbeeld rundvee. De pony's eten graag Pijpestrootje en Bochtige smelee; zo verzwakken de grassen en de heide krijgt terug uitbreidingsmogelijkheden.

De moderne mens is ongeduldig en wil zo vlug mogelijk resultaten zien. Zo worden er te veel grazers ingezet. Hierdoor wordt de plantenstructuur vernietigd of worden de reptielen en amfibieën te veel verstoord.

Grazers worden meestal naar de heide gebracht in het voorjaar, uitgere-

kend tijdens de paartijd van de reptielen. De Levendbarende hagedis, de Hazelworm, de Gladde slang en de Adder zijn eierlevendbarend. Voor de ontwikkeling van de eitjes in het moederlichaam moeten deze dieren ongestoord kunnen zonnen. Dat kan natuurlijk niet temidden van rondtrekkende kudden schapen of mekkerende veelvraters.

Intensieve begrazing is niet geschikt. Extensieve begrazing is waarschijnlijk niet nadelig. Maar extensieve begrazing heeft enkel zin op licht vergraste heidepercelen. Op zwaar vergraste delen is de afvoer van voedingsstoffen te gering.

... niet te midden van rondtrekkende kudden schapen...

Foto: R. Willockx

Voorbeeld van goed gestructureerde heide met bosjes en open plekjes

Foto: R. Willockx

Plaggen

Dit is ongetwijfeld de meest ingrijpende maatregel. De voedselrijke laag wordt weggenomen. Vroeger moest deze handeling om de zowat 15 jaar hernomen worden. Maar door de grote toevoer van stikstof moet het plaggen nu vaak na minder dan 10 jaar opnieuw gebeuren.

Plaggen wordt vaak gedaan tijdens de wintermaanden. Bij diep afsteken van de bodem worden regelmatig reptielen uitgegraven. Machinaal plaggen van grote oppervlakten geeft landschappelijk mooie resultaten, en ook botanisch valt het echt mee. Tussen de jonge en mooi paars bloeiende heidestruikjes glinsteren de rode blaadjes van de zonnedauw en prijkt de Witte snavelbies en de Kleine wolfsklauw. Maar reptielen komen er om de duivel niet! De nieuwe heide heeft geen structuur en is voor de dieren levensgevaar-

lijk. Maar in de stroken ernaast, soms zwaar vergrast, is er nog Struikhei en daar vinden ze het echt leuk!

Grootschalig plaggen is dus ook niet geschikt voor amfibieën en reptielen.

Dikwijls is er naar de zin van de beheerder te veel houtopslag op de heide. Voor het decoratieve uitzicht wordt een enkele schilderachtige berk aan de oever van een heideven gespaard. Ook enkele vliegennetten mogen blijven. Maar reptielen hebben niets aan zo één enkele boom. Zij kiezen bosranden of groepjes bomen en struiken, en liefst dan nog die waarvan de takken de bodem raken. Dergelijke bosjes zijn ideale toevluchtsoorten en overwinteringsplaatsen. Door ondoordacht weghakken van enkele berkenbosjes ging enkele jaren geleden een woongebied van de Gladde slang verloren.

Drachtig vrouwtje Levendbarende hagedis. Rustig zonnen is noodzakelijk. Gunstig voor de herpetofauna door de afwisseling bosrand, alleenstaande struiken, heide met structuur en open plekjes om te zonnen

Foto: R. Willockx

Maar wat mag dan wel?

Wat mag, is dat wat bij alle beheer de basisgedachte moet zijn. Een eerste vraag die moet gesteld worden: is ingrijpen wel nodig? Is het niet beter om toch maar het verloop van zaken af te wachten?

Ingrijpen is pas mogelijk na een voorafgaandelijke inventarisatie. Het beheersplan moet aangepast worden aan de voorkeur van de soorten.

De ingrepen moeten kleinschalig zijn, bijvoorbeeld kleine stukjes plaggen op meerdere plaatsen. Hierdoor is er minder gevaar om een populatie te vernietigen. Bovendien geeft dit kleinschalig beheer meer variatie.

Reptielen en amfibieën zijn bedreigde dieren. Dikwijls zijn het ook indicatorsoorten en vaak zijn ze meer in hun voortbestaan bedreigd dan andere diersoorten, waarvoor beschermingsprogramma's worden opgezet.

Hopelijk kan dit artikel een aanzet zijn voor een heidebeheer waarbij ook veel aandacht gaat naar de heideherpetofauna.

R. Willockx, Sparrenstraat 23, 2811 Hombeek

BITTERZOET

Zo is de nasmaak
van de natuur in het werkingsgebied
van De Wielewaal - Regio Mechelen

BITTER

Om het vuile water
van Dijle en Zenne...
Om de teloorgang
van heiden, vennen, beken,
vloeibeemden, moerassen
en de kleinschalige landschappen

ZOET

is de vaststelling
dat er nog altijd
levende natuur in de regio is,
maar vooral de vaststelling
dat steeds meer mensen
de natuur willen beschermen en behouden
in het werkingsgebied van...

Mechels Broek

DE WIELEWAAL

REGIO MECHELEN

Het Mechels Broek, vol verrassingen

Het Mechels Broek is nauwelijks 5 ha groot, maar dit pareltje natuur, dicht bij Mechelen, heeft bijzondere natuurwaarden.

Opvallend is de bonte afwisseling van bosjes, vochtige en drassige plaatsen, rietveldjes, hagen en poelen. De hooilandjes vallen op door de kleurrijke bloemen. Ooit gehoord van Vrouwemantel, Wilde bertram, Lievevrouwebedstro of Kale jonker?

In het voorjaar zingt in de wilgenbosjes de Blauwborst. Als je dan langs het reservaat wandelt, word je sprakeloos bij de aanblik van de bloemenwaterval van de meidoornhaag. De mooiste haag van Mechelen en omstreken!

Laat in de lente genieten op dezelfde plaats van de krassende liedjes van de Kleine karekiet en van de imitaties van de Bosrietzanger. In de haag heeft de Ransuil dan reeds jongen. Over het water vliegt het IJsvogeltje en Futen broeden op hun drijvend nest.

's Winters pleisteren op het meer vóór het reservaat honderden watervogels. Kuifeend, Tafeleend, Krakeend, Wintertaling,... ze zijn er allemaal!

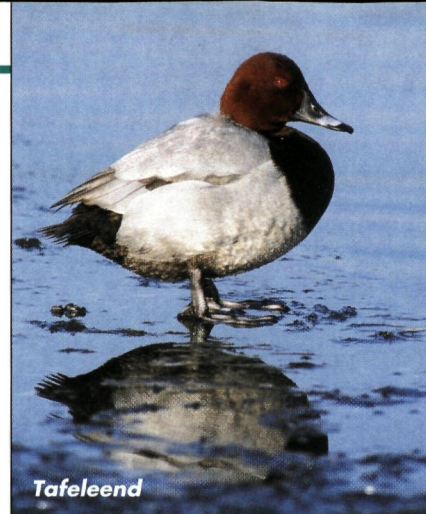
Op voorstel van onze afdeling besliste het Provinciebestuur om tijdens de wintermaanden op het meer geen waterrecreatie toe te laten. Door deze natuurvriendelijke maatregel kunnen de vogels ongestoord overwinteren.

Mechels Broek

Eigenaar: Provincie Antwerpen

Beheer: De Wielewaal

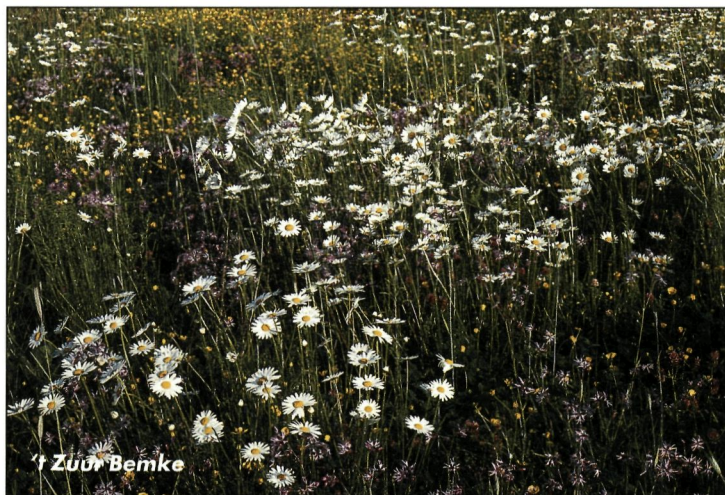
Het reservaat kan vanop de omliggende dijken geobserveerd worden. Bezoek is mogelijk met de conservator.

Tafeleend

Mechels Broek

't Zuur Bemke

De zoete geur van 't Zuur Bemke'

Dit hooilandje werd door De Wielewaal Regio Mechelen gekocht voor zijn uitzonderlijke plantenrijkdom. Reeds vroeg in het voorjaar bloeien er honderden Dotterbloemen en Pinksterbloemen. In mei hangt boven deze hooibeemd de zoete geur van de massaal bloeiende weidebloemen. Meest opvallend zijn de Koekoeksbloemen, Vergeet-mij-nietjes, Margrietten en de ontelbare boterbloemen.

In en langs de Robbroekloop vallen de Gele lis en de Waterviolier op, maar vooral de Groene kikkers.

Omwille van de kleine oppervlakte (slechts 1,5 ha) en de kwetsbaarheid, is 't Zuur Bemke slechts te bezoeken in gezelschap van de conservator. Maar geen nood, ook van op de openbare weg kan je genieten van de zinderende kleurenpracht.

Ereprijs

Bovendien is langs de weg een smalle strook ingericht als informatief gedeelte. Wandelaars en schooljeugd kunnen er planten en insecten van dichtbij observeren.

't Zuur Bemke

Eigenaar: De Wielewaal vzw

Beheer: De Wielewaal

Van op de weg is er een goed overzicht. Bezoek mits afspraak met de conservator.

netwerk

ASLK

**DOE AAN KREKELSPAREN
VOOR DE WIELEWAAL
EN WORD GRATIS LID IN 1996
OF STEUN
HET RESERVATENFONDS VAN JE KEUZE**

Beste wielewaler, beste natuurvriend, beste ASLK-cliënt,

Sinds meer dan 60 jaar is de Wielewaal vzw actief in heel Vlaanderen. De vereniging richt zich met haar 53 plaatselijke afdelingen tot een breed publiek dat meer wil weten en leren over de natuur. Als Vlaamse natuurvereniging draagt ze haar drie doelstellingen Natuurstudie - Natuurbeleving - Natuurbehoud hoog in het vaandel. Momenteel heeft de Wielewaal meer dan 400 ha natuurreservaten in eigendom en nog 3.000 ha in beheer.

Sedert 1991 is de reservatenwerking van de Wielewaal vzw enorm toegenomen. Jaarlijks kopen we nu via onze plaatselijke afdelingen ongeveer 100 ha natuurgebied aan, verspreid over gans Vlaanderen. Bossen, hooilanden, heide en moerassen worden aldus voor de toekomst veilig gesteld. Natuurbehoud is niet voor niets één van de doelstellingen van de Wielewaal vzw.

Zoals je beslist weet, biedt het aankopen van natuurgebieden nog altijd de beste bescherming voor de aanwezige fauna en flora. Daarvoor hebben we echter blijvend jouw hulp nodig. Kopen en beheren van reservaten kost immers geld, veel geld.

Via Krekelsparen bij de ASLK kun je nu, **zonder dat het je één frank kost**, de reservatenwerking in jouw streek **blijvend steunen**. Krekelsparen is immers een slimme spaarformule die de Wielewaal de kans geeft om haar reservatenwerking onverminderd voort te zetten. Het kost je helemaal niets en je moet er praktisch geen moeite voor doen.

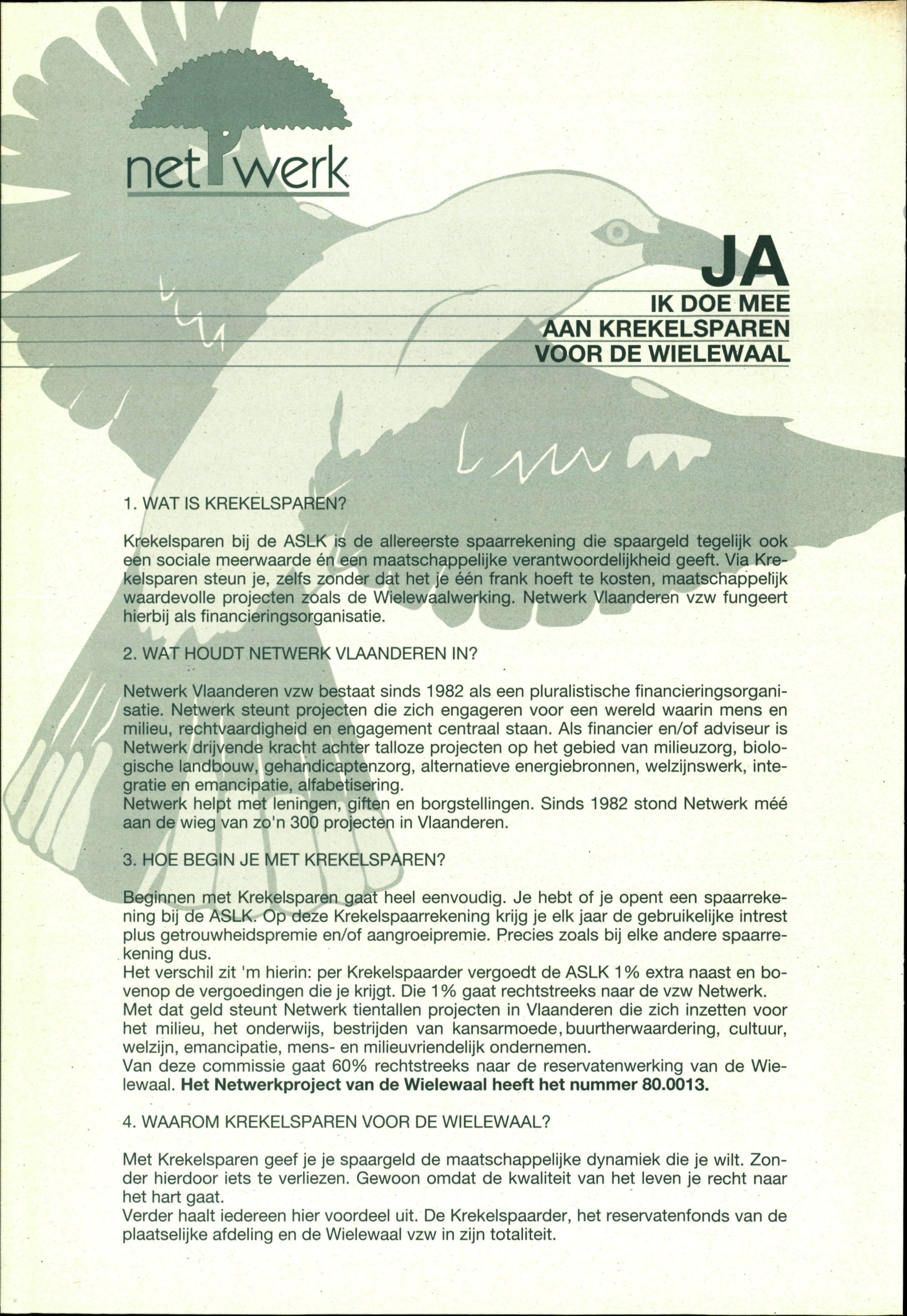
Van Netwerk Vlaanderen ontvangt de Wielewaal jaarlijks 0.6% commissie op de globale spaarinlage van de aangebrachte Krekelspaarders. Dit bedrag zullen we proportioneel verdelen onder de diverse reservatenfondsen voor het aankopen van een stukje natuur dicht in je buurt.

Deze actie rond Krekelsparen wordt een meerjarenplan. Tegen het jaar 2000 rekenen we op 1000 Krekelspaarders voor de reservatenwerking van de Wielewaal. Zo ontstaat er voor elke actieve afdeling een vast structureel inkomen zonder verdere moeite. We houden jullie geregeld op de hoogte van de bereikte resultaten.

Hoe alles praktisch verloopt, verneem je op de volgende pagina's. Wie nu aan de Krekelsparen voor de Wielewaal meedoet, kan **gratis lid worden in 1996**. Hopelijk profiteer ook jij van dit uniek aanbod en mogen we op jouw medewerking rekenen. De natuur wordt er enkel beter door.

Philippe Debaene

netwerk

JA

IK DOE MEE
AAN KREKELSPAREN
VOOR DE WIELEWAAL

1. WAT IS KREKELSPAREN?

Krekelsparen bij de ASLK is de allereerste spaarrekening die spaargeld tegelijk ook een sociale meerwaarde én een maatschappelijke verantwoordelijkheid geeft. Via Krekelsparen steun je, zelfs zonder dat het je één frank hoeft te kosten, maatschappelijk waardevolle projecten zoals de Wielewaalwerking. Netwerk Vlaanderen vzw fungeert hierbij als financieringsorganisatie.

2. WAT HOUDT NETWERK VLAANDEREN IN?

Netwerk Vlaanderen vzw bestaat sinds 1982 als een pluralistische financieringsorganisatie. Netwerk steunt projecten die zich engageren voor een wereld waarin mens en milieu, rechtvaardigheid en engagement centraal staan. Als financier en/of adviseur is Netwerk drijvende kracht achter talloze projecten op het gebied van milieuzorg, biologische landbouw, gehandicaptenzorg, alternatieve energiebronnen, welzijnswerk, integratie en emancipatie, alfabetisering.

Netwerk helpt met leningen, giften en borgstellingen. Sinds 1982 stond Netwerk méé aan de wieg van zo'n 300 projecten in Vlaanderen.

3. HOE BEGIN JE MET KREKELSPAREN?

Beginnen met Krekelsparen gaat heel eenvoudig. Je hebt of je opent een spaarrekening bij de ASLK. Op deze Krekelspaarrekening krijg je elk jaar de gebruikelijke intrest plus getrouwheidspremie en/of aangroei-premie. Precies zoals bij elke andere spaarrekening dus.

Het verschil zit 'm hierin: per Krekelspaarder vergoedt de ASLK 1% extra naast en bovenop de vergoedingen die je krijgt. Die 1% gaat rechtstreeks naar de vzw Netwerk.

Met dat geld steunt Netwerk tientallen projecten in Vlaanderen die zich inzetten voor het milieu, het onderwijs, bestrijden van kansarmoede, buurtherwaardering, cultuur, welzijn, emancipatie, mens- en milieuvriendelijk ondernemen.

Van deze commissie gaat 60% rechtstreeks naar de reservatenwerking van de Wielewaal. **Het Netwerkproject van de Wielewaal heeft het nummer 80.0013.**

4. WAAROM KREKELSPAREN VOOR DE WIELEWAAL?

Met Krekelsparen geef je je spaargeld de maatschappelijke dynamiek die je wilt. Zonder hierdoor iets te verliezen. Gewoon omdat de kwaliteit van het leven je recht naar het hart gaat.

Verder haalt iedereen hier voordeel uit. De Krekelspaarder, het reservatenfonds van de plaatselijke afdeling en de Wielewaal vzw in zijn totaliteit.

5. HOE KUN JE DE WIELEWAAL EXTRA STEUNEN?

Je kan de Wielewaal ook een extra duwtje in de rug geven door een gedeelte van je intresten af te staan. Op de bijgevoegde antwoordbon staan de verschillende mogelijkheden. Verder bestaan er een aantal andere Krekelprodukten zoals Krekelshortrekening, de Termijnrekening en de Spaarbond met Krekelcertificaat. Hierbij geldt een minimale intrestafstand van 10% die volledig ten goede komt van het Netwerkproject van de Wielewaal. (80.0013)

Vanaf 1000 Bef. intrestafstand per jaar ontvang je een fiscaal attest. Je plaatselijke ASLK agent kan je hierover meer informatie verschaffen.

6 HOE GA JE NU PRAKTISCH TE WERK?

- Maak van je spaarrekening bij de ASLK een Krekelspaarrekening of open een nieuwe Krekelspaarrekening bij je ASLK-kantoor.

Vermeld zeker het projectnummer van de Wielewaal 80.0013

- Stuur bijgevoegde antwoordbon, voorzien van een ASLK-stempel onmiddellijk op naar de Wielewaal vzw, Krekelsparen, Graatakker 11, 2300 Turnhout of geef hem af aan een bestuurslid van je plaatselijke Wielewaalafdeling.
- Zo word je **gratis lid in '96** of zo kennen we jouw gekozen reservatenfonds (steeds vermelden!). Voor meer informatie kun je contact opnemen met je plaatselijke afdeling of kun je telefoneren naar de Wielewaal vzw op 014/41 22 52 en vragen om Johan of Rial
- Door deze éénmalige kleine inspanning, steun je jarenlang de reservatenwerking van de Wielewaal. Doen dus. We worden er met zijn allen beter van.
- Meer informatie over Netwerk Vlaanderen, Krekelsparen, de projecten, de spaarformules of je mogelijke inbreng, kun je bekomen bij Netwerk Vlaanderen vzw, Vooruitgangstraat 333 bus 9, 1210 Brussel, tel. 02/201 07 70 - fax 02/201 06 02

ASLK

**JA,
IK WORD
KREKELSPAARDER
VOOR DE
WIELEWAAL**

☐ Ik wens GRATIS LID te worden in 1996

☐ Ik kies voor het reservatenfonds
nr _____ van afdeling _____

Je kan deze afgestempelde bon naar keuze
☐ Afgeven aan de plaatselijke Wielewaalafdeling
☐ Opsturen naar de Wielewaal

Naam _____

Voornaam _____

Adres _____

Postnr. _____ Gemeente _____

Telefoon _____

Geboorteplaats & -datum _____

Rekening waarop ik aan krekelsparen wens te doen

☐ ☐ ☐ - ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ - ☐ ☐

☐ Ik wens een Krekelspaarrekening te openen

☐ Ik wens mijn volledige intrest te behouden

☐ Ik wens het Wielewaal project 80.0013 van
Netwerk Vlaanderen een extra steuntje te geven
(vanaf 1000 BEF. fiscaal attest) door een gedeelte
van mijn intresten af te staan.

☐ 1/10de van de intrest ☐ 1/4de van de intrest

☐ 1/2de van de intrest ☐ 3/4de van de intrest

☐ heel de intrest

Datum _____

Handtekening _____

PLAATSELIJKE RESERVATENFONDSEN

Fonds nr. 1: SCHELDE-LEIE
Fonds nr. 2: HOEVE KREKELDIJK
Fonds nr. 3:
Fonds nr. 4:
Fonds nr. 5: KEMPENS RESERVATENFONDS
Fonds nr. 6: KLEIN-BRABANTS RESERVATENFONDS
Fonds nr. 7: SCHELDELAND
Fonds nr. 8: WESTKUST
Fonds nr. 9: 'SHEERENBOSCH
Fonds nr. 10: NETEVALLEI
Fonds nr. 11: LIER-STEENBEEMDEN
Fonds nr. 12: BRUGGE
Fonds nr. 13: RIETBEEMD
Fonds nr. 14: NETE EN AA
Fonds nr. 15: GENT
Fonds nr. 16: MECHELEN - ZUUR BENKE
Fonds nr. 17: MOERVAART-ZUIDL.-TURFMEERSEN
Fonds nr. 18: WAASL.-NOORD-KREKEN SAELEGEM
Fonds nr. 19: NINOVE
Fonds nr. 20: ZUID-WEST-VLAANDEREN
Fonds nr. 21: NOORD-LIMBURG
Fonds nr. 22: ANTWERPEN-ZUID
Fonds nr. 23: VOORKEMPEN-BONTE KLEPPER
Fonds nr. 24: BRUSSEL
Fonds nr. 25: ZUID-LIMBURG

Fonds nr. 26: MERELBEKE-VOGELASIEL, DE PUTTEN
Fonds nr. 27: MIDDEN-KEMPEN
Fonds nr. 28: HYL A
Fonds nr. 29: HAGELAND
Fonds nr. 30: MERELBEKE
Fonds nr. 31: WAREGEM - DE VLASSTREEK
Fonds nr. 32: KERKUILWERKGROEP
Fonds nr. 33: GERAARDSBERGEN-TRIMPONTBOS
Fonds nr. 34: WESTERLO-ZUIDERKEMPEN
Fonds nr. 35: HOOGSTRATEN
Fonds nr. 36: BREE
Fonds nr. 37: ZUID-WEST-BRABANT
Fonds nr. 38: BAULA
Fonds nr. 39: RUPELSTREEK
Fonds nr. 40: BIBLIOTHEEK WIELEWAALHUIS
Fonds nr. 41: DENDERLAND - HONEGEM
Fonds nr. 42: WAASLAND ZUID, SCHOUSELBROEK
Fonds nr. 43: BOS TE ENAME
Fonds nr. 44: DE ZEGGE
Fonds nr. 45: OOSTENDE
Fonds nr. 46: ZWALM
Fonds nr. 48: AAIGEM
Fonds nr. 49: HOESEL (WINTERBEEK)
Fonds nr. 50: FONDS H. FRANCKX
Fonds nr. 51: MIDDEN-LIMBURG

ASLK

Port
betaald
door
bestemming

DE WIELEWAAL vzw
ACTIE KREKELSPAREN
GRAATAKKER 11
2300 TURNHOUT

Boomklever

Het Nico de Boevé-reservaat. Wat om valt blijft liggen

Dit reservaat van 1,6 ha is een deel van het 50 ha grote loofbos, dat zich langs de loop van de Weissetterbeek uitstrekt. Hier mag de natuur haar gang gaan! De bomen mogen er nog staande sterven. Dode bomen zijn ideale broedplaatsen voor de Groene specht, de Grote bonte specht, de Boomklever, de Bosuil en vleermuizen. Wanneer zo'n dode bosreus, aangetast door insecten en schimmels, uiteindelijk tegen de grond dondert, blijft alles liggen.

Naast de opvallende aanwezigheid van paddestoelen in het najaar, is dit bos het mooist in het voorjaar. De typische flora van de Brabantse bossen bloeit er weelderig.

De bosbodem is overdekt met de witte bloemen van Bosanemoon en Daslook. Daartussen prieken Slanke sleutelbloem, Speenkruid, Overblijvend bingelkruid, Kruipend zenegroen, Dalkruid, Maarts viooltje, Bosviooltje en Veelbloemige salomonszegel.

Nico De Boevé-reservaat

Eigenaar: De Wielewaal vzw

Beheer: De Wielewaal

Het reservaat kan bezocht worden mits afspraak.

Lente in het bos

De Peulisbossen

In februari 1995 kochten we dit 6 ha grote loofbos, gelegen in één van de laatste open gebleven gebieden tussen Putte en Bonheiden.

Poeltjes, elzenbroeken, rietvelden, eikenbestanden, dennen en enkele hakhoutbosjes zorgen voor een zeer gevarieerde flora en fauna. Het blauw van vergeet-me-nietjes wisselt af met het felle geel van de Gele lis en de frisse geur van de Watermunt verradt al van ver de aanwezigheid van deze plant. In de dichte struiklaag zingen Fitis, Zwartkop, Grote lijster, Zanglijster, Merel en Vink.

In de Peulisbossen kan je het roffelen van de Grote bonte en de Kleine bonte specht vergelijken. De Groene specht laat zijn lachende roep horen. Zelfs de Zwarte specht is er waargenomen.

Wij laten het terrein evolueren tot een zo natuurlijk mogelijk bos, dat de kern zal vormen van een ongestoord en landelijk gebied, met tal van mogelijkheden voor de rustige wandelaar en natuurgenieter.

Eigenaar: De Wielewaal vzw

Beheer: De Wielewaal

Het reservaat kan bezocht worden na afspraak

Buizerd

Inktzwam

Oeverwaluw

Alpenwatersalamander

De grote vijver van Klein Boom

In en rond een verlaten kleiput van 7 ha voeren we allerlei beheerswerken uit om het er voor de natuur aantrekkelijk te maken. Slikoevers worden afgeschuind om plantengroei mogelijk te maken. Enkele stukken worden ingericht om Oeverwaluwen aan te trekken. Een verland moeras is terug opengemaakt; zo krijgen de moerasplanten terug levenskansen. Er werden voortplantingspoelen uitgegraven voor padden, kikkers en watersalamanders. Deze beheerswerken, waaronder het verbeteren van de waterkwaliteit, zullen nieuwe mogelijkheden scheppen voor tal van planten en dieren.

Eigenaar: Gemeente Putte

Beheer: De Wielewaal

Bezoek na afspraak met de conservator

De Wielewaal vzw heeft 3000 ha natuurgebied in beheer, waarvan meer dan 550 ha in eigendom.

De Wielewaal Regio Mechelen wil zoveel mogelijk waardevolle stukjes natuur behouden, of door een vakkundig beheer de natuurwaarden uitbreiden. U kan ons helpen door een lidmaatschap of door steun aan ons reservatenfonds.

Stort uw bijdrage op rekening 000-0319785-73 van De Wielewaal vzw, met vermelding 'reservatenfonds Regio Mechelen'.

Giften vanaf 1000 frank geven recht op een fiscaal attest indien U eveneens uw rijksregisternummer op de overschrijving vermeldt.

De natuur behouden voor nog geen 2 frank per dag?

Lid worden van De Wielewaal vzw kan door storten van 600 frank op rekening 000-0319785-73 met vermelding 'lidmaatschap'.

Voor wat hoort wat!

U ontvangt als lid

- het prachtige tweemaandelijks tijdschrift 'Wielewaal'
- het plaatselijk contactblad, waarin informatie over de activiteiten in uw buurt (uitstappen, dia- en filmavonden);
- 4 maal per jaar het vogeltijdschrift 'Oriolus'.

GRAASBEHEER MET KONIK-PAARDEN IN DE ZEGGE (GEEL) EN IN HET LANDSCHAPSPARK DE LIEREMAN (OUD-TURNHOUT - ARENDONK)

D. Geysels en L. Van Gompel

Meer en meer worden paarden ingezet bij de begrazing in natuurreservaten. Na de zeer positieve ervaringen die wij hebben opgedaan met onze Shetlandpony's in verschillende van onze reservaten in het Turnhoutse, werd geopteerd voor de uitbreiding van de begrazingsprojecten met paarden. Daarom werd door de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde van Antwerpen (K.M.D.A.) en De Wielewaal contact opgenomen met de beheerders van Koningsteen (Limburg).

W.W.F.-Nederland - Stichting De Ark steunde dit initiatief onmiddellijk en stelde een samenwerking voor met de K.M.D.A. en met De Wielewaal. Samen met de Koniks die in Polen voor De Ark werden gekocht, konden ook dieren voor De Liereman en voor de Zegge meegebracht worden. Voor het genetisch beheer van de populatie Konik-paarden is uitwisseling met andere populaties noodzakelijk. Daarom werden hengsten met een andere bloedlijn gekocht. Omdat de prijs van de Koniks zeer hoog lag, werden per reservaat slechts één hengst en één merrie als startgroep voorzien. W.W.F.-Belgium reageerde zeer positief op dit initiatief

en besliste tot een ruime éénmalige bijdrage in de onkosten. Dit besluit werd genomen in het kader van het programma "Maas Internationaal".

De samenwerking met de "Stichting Ark" situeert zich in het Nederlands Natuurontwikkelingsproject "Grensmaas". In het programma "Maas Internationaal" werd door W.W.F.-Belgium het initiatief genomen om op Belgisch grondgebied waardevolle natuurgebieden langs de Maas te beschermen. Door haar steun en medewerking aan het Konik-paardenproject wil W.W.F.-Belgium o.a. de haalbaarheid van deze beheersaanpak nauwkeuriger bekijken. De ervaringen met

de Koniks zullen tussen de Stichting Ark, de K.M.D.A., De Wielewaal en het W.W.F. uitgewisseld worden. Het project wordt o.m. begeleid door Drs. Gijs Kurstjens die als bioloog werkzaam is bij de "Stichting Ark". Het genetisch en het demografisch beheer wordt verzorgd door de K.M.D.A. (biologe H. De Bois).

Dankzij de ruime steun van het W.W.F. en de medewerking van andere instanties, firma's en personen, die eveneens hun bijdrage voor aankoop en onderhoud voor de Konik-paarden leverden, hopen we elke groep zowel in De Zegge als in De Liereman te kunnen uitbreiden met enkele

Konikpaarden

Foto: M. Verbruggen

merries. Giften zijn natuurlijk nog steeds erg welkom op het Kempens Reservatenfonds nr. 230-0524745-92 onder vermelding: KONIK.

De twee Konik-paarden van De Wielewaal worden sinds dit voorjaar ingezet in het Landschapspark De Liereman. Zij verzorgen de zomerbegrazing op de "Heide van Van Damme" en de winterbegrazing op "De Laksheide". Voor wie graag een persoonlijk gesprek wil voeren met onze paarden: onze hengst heet GVAR en onze merrie heet JARKA. Het lijkt ons daarbij wel zinvol om wat meer achtergrondinformatie over het Konik-paard te bezitten.

Konik-paarden zijn nauw verwant aan de Tarpan, het uitgestorven Westeuropese wilde paard. Een andere ondersoort, het Przewalskipaard, komt in Mongolië sinds kort weer in het wild voor. Veel dierentuinen en wildparken bezitten kleine aantallen van dit unieke dier.

Tarpans waren oorspronkelijk vooral steppedieren, later zijn ze mede door de toenemende cultuurdruk min of meer teruggedrongen tot bosrijke delen, waardoor zich geleidelijk een bospaard (*Equus gmelini forma sylvatica*) heeft gevormd. De dieren hadden een voorkeur voor open grazige plekken in bossen. Tot in de 19de eeuw leefden er Steppetarpans in de Oekraïne rondom de Zwarte Zee. In 1879 werd het laatste exemplaar geschoten.

De Bostarpans waren in de loop van de Middeleeuwen teruggedrongen tot min of meer ongerepte Oosteuropese gebieden in Polen en Litouwen. Ditzelfde gold overigens ook voor andere grote grazers zoals Oerrunderen en Wisenten (Europese bizons). Tarpans leefden tot ongeveer 1780 in het wild in het beroemde Bialowieza-oerbos. Diverse schrijvers maken melding van wilde paarden met een muiskleurige vacht en een zwarte aalstreep. De laatste wilde exemplaren zijn rond 1780 gevangen en ze werden gehouden in een dierentuin te Zamosc in Zuidoost-Polen. Vanaf 1800 werden deze dieren uitgedeeld aan lokale boeren die de Tarpans begonnen te kruisen met hun eigen huispaarden. Deze vorm van domesticatie duurde circa 150 jaar.

In 1936 begon professor Vetulani met deze Tarpanafstammelingen een succesvol terugfokprogramma om het wilde paard terug te krijgen; dit paard

werd Konik genoemd (Pools voor klein paard). De Konik wordt getypeerd door een aantal kenmerken die aan de Tarpan worden toegeschreven. Hiertoe behoren onder meer het kleine formaat, de muiskleurige kleur, de zwarte aalstreep en de zebratekening op de poten.

Op dit moment leven er ruim 1000 Koniks op de wereld waarvan ongeveer 600 in Polen, 350 in Nederland en kleinere aantallen in andere Westeuropese landen. In Polen zijn tegenwoordig een aantal stoeterijen waar Koniks worden gefokt; hiertoe behoren o.a. Dobryzyniewo, Manieczki, Popielno, Racot en Sierakow. De Koniks worden vooral gebruikt als werkpaard in de (extensieve) landbouw.

Nabij de stoeterij in Popielno, in het noordoostelijke Mazurische merengebied leven sinds 1955 twee tot drie kuddes Koniks in het wild. Het gaat om een bosreservaat van ruim 1500 ha. Dit geslaagde experiment toont de sterkte aan van het Konikspaar. De dieren blijken extreme omstandigheden zoals strenge vorst en dikke sneeuw goed te kunnen verduren. In Nederland zijn Koniks sinds 1982 in verscheidene natuurgebieden uitgezet als natuurlijke grazers. De voornaamste terreinen zijn de Oostvaardersplassen (provincie Flevoland), landgoed Ennemaborg en Lauwersmeer (provincie Groningen) en het rivierengebied; namelijk op 14 lokaties langs de Rijn in Gelderland en de Maas in Limburg. Aan de Vlaamse kant van de Maas leven kleine kuddes in de natuurparken Hochter Bampd te Lanaken en Koningssteen bij Kessenich (gemeente Kinrooi).

Het inzetten van Koniks in natuurgebieden stoelt op het concept van natuurlijke begrazing. Dit is gebaseerd op de visie dat grote herbivoren een belangrijke ecologische rol spelen in grote delen van Europa. Elke soort grazer had zo zijn eigen specifieke biotoop en bijhorende voedselstrategie. In West-Europa kunnen we her en der wilde grazers als Ree, Edelhert en Wild zwijn aantreffen. Nog niet zo lang geleden behoorden ook Bever, Oerrund, Tarpan, Eland en Wisent tot de inheemse fauna van West-Europa.

Voor natuurlijke begrazing is gezocht naar rassen die zo dicht mogelijk bij hun uitgestorven voorouders staan. Dat de keuze, wat de paarden betreft, daarbij gevallen is op de Konik, is dus min of meer vanzelfsprekend vanwege

de hoge mate van verwantschap met de Tarpan. Bovendien zijn de Koniks uitermate zelfredzaam.

Een belangrijk punt vormen de dichtheden waarin de natuurlijke grazers voorkomen. Afhankelijk van een aantal menselijk gestelde of natuurlijke randvoorwaarden wordt de dichtheid voorlopig (kunstmatig) bepaald op 1 dier per 2-4 ha in voedselrijke gebieden. In zeer voedselarme gebieden kan dit nog verminderen tot 1 dier per 10-15 ha.

Ook de interessante sociale structuur van wilde paarden mag niet onvermeld blijven. Paarden zijn echte kuddedieren waarbij een of enkele - vaak oudere - merries de groep aanvoeren. De kudde bestaat meestal uit een oudere hengst en de harem die hij erop na houdt. Met 10 tot 15 dieren bereikt de kudde haar gemiddelde grootte. In natuurterreinen worden principieel nooit solitaire paarden uitgezet.

In het algemeen bestaat het voedsel dat Koniks vergaren uit allerlei grassen. Maar in de winterperiode en het vroege voorjaar staan ook allerlei kruiden, ruige planten (inclusief distels en brandnetels) en boombast op het menu.

Om hun vacht in goede conitie te houden, nemen de dieren geregeld een uitgebreid zandrolbad. De hoeven slijten ook vanzelf in de natuur: o.a. op uitgedroogde leem of bevroren bodem.

Tot slot nog de precieze afkomst van deze groep Koniks: de paarden zijn afkomstig van vier verschillende stoeterijen in Polen:

- de driejarige hengst Nik (uit Dobryzyniewo bi Bydgoszcz);
- de eenjarige hengst Gwar uit Manieczki bij Poznan;
- de drie-en-halfjarige merrie Kra uit Racot bij Poznan en haar hengst-veulen Ker (geboortedatum: 22/12/94);
- de anderhalfjarige merrie Jarka uit Popielno in Mazurië.

Dirk Geysels, Heerestraat 55, 2360 Oud-Turnhout

Luc Van Gompel, Hovenierstraat 35, bus 2, 2300 Turnhout.

KETTINGZAGEN, GRAAFMACHINES EN BOSMAAIERS IN DE GOORBOSSEN (RETIE): NATUURBEHEER OF NATUURVERNIETIGING?

Staf Helsen & Danny Van der Veken

Stel je voor: ergens in een rustig hoekje van je gemeente ligt een oude zandwinningsput al twintig jaar ongecomplexiseerd vijver te worden. Men heeft er ooit een 'strand' aangelegd, maar het bijhorende pretpark annex bungalowtoestanden is er om god-weet-welke reden nooit gekomen. Dit 'geluk bij een ongeluk' heeft Moeder Natuur met beide handen aangegrepen om met veel enthousiasme en creativiteit een natuurontwikkelingsproject avant-la-lettre uit de grond te stampen.

De ondiepe en in de zomer steevast droogvallende vijveroever heeft tegenwoordig de allure van een venoever, inclusief bijhorende oeverkruidvegetatie. Het 'strand', met een geleidelijke overgang van kletsnat naar kurkdroog, evolueerde door de jaren heen tot een rijk gevarieerd, oer-Kempisch heideveldje van $\pm 1,5$ ha.

Alles peis en vree dus.

Tot De Wielewaal het gemeente-eigendom eind september 1994 in beheer krijgt als natuureservaat. Sindsdien wordt er gekapt, geplagd en gemaaid dat het een lieve lust is. Er verschijnt zelfs een tractor met bulldozer-intenties op de vijveroever: schep vooraan, grijparm achteraan. Gedaan met de rust: hier wordt gewroet, gezweet en gewerkt! Genoeg redenen dus voor meer dan één gefronste wenkbrauw. Toch noemt men dit 'natuurbeheer'. Een woordje uitleg...

Bij gebrek aan 'heiboerkes' en bijhorende schapen dreigde het laatste heideveldje van Retie stilaan te verdwijnen onder boomopslag van berken en dennen en oprukkende Pijpestrootjesbulten. Een normale evolutie trouwens, maar heide is zeldzamer dan bos en daarom koos De Wielewaal voor herstel van de heide. Het gemeentebestuur gaf zijn zegen en dus werd er gekapt, geplagd en gemaaid. Waarom?

Kappen

Eerst diende de boomopslag grotendeels verwijderd te worden. Deze klus werd geklaard in de voorbije winter door Wielewaal-vrijwilligers. Het hout werd door het gemeentebestuur verkocht. De takken werden aan de randen van het heideperceel opgestapeld. Zij kunnen nog goede diensten bewijzen als nest- en schuilplaats voor allerlei dieren (Bunzing, Wezel, Winterkoninkje...).

Plaggen

Plaggen is een beheersmaatregel die eeuwenlang de Kempische heide in constant 'onevenwicht' hield: de natuurlijke evolutie naar bos wordt erdoor gestopt. In feite draait plaggen de klok een tiental jaren terug: door het verwijderen van de bovengrondse biomassa moet de vegetatie-ontwikkeling van voorafaan herbeginnen. In een geplagde natte heide zetten snauvelbriesbegroeiingen met Kleine zonnedauw, Blauwe zegge en Moeraswolfsklauw de successie in. In droge heide kan Struikhei massaal kiemen na plaggen. Een typische opeenvolging van korstmossen, blad- en levermossen kunnen we er waarnemen. Voorwaar een mooi vooruitzicht!

Plaggen is echter een zwaar en moeilijk werk. Manueel hebben we slechts enkele proefpercelen geplagd, in februari. Het grote werk is machinaal gebeurd, in juli en augustus, door gemeentepersoneel. De gemeente Retie beschikt niet over het geëigende plag-

materiaal (een rotorkopeg-bermvijzel-combinatie). Vandaar dus die tractor.

Om goed te plaggen mag men enkel, naast het plantenkleed, de A0-horizont (ruw en half verteerd strooisel) en eventueel een gedeelte van de A1-horizont (een humeuze zwarte laag) verwijderen. Dit komt neer op een plagdiepte van 4-8 cm. Door dun af te plaggen spaart men een deel van de A1-humuslaag waarin zich de zaadbank bevindt. Daardoor zal de heide weer snel regenereren vanuit zaad. Die zaadbank bestaat namelijk uit 'slapende' zaden, die daar de jaren van tevoren in terecht gekomen zijn, maar nooit ontkiemd. Struikhei en Gewone dophei leggen, in tegenstelling tot vele grassen, een zeer uitgebreide zaadbank aan, vaak duizenden zaden per m², die bovendien tientallen jaren kiemkrachtig blijven.

Dieper afplaggen, tot op de grijze loodzandlaag (A2-horizont), verwijdert de gehele humuslaag inclusief alle zaden. Deze laag is bijzonder arm

Een tractor met bulldozerintenties...

Foto: D. Van der Veken

Geplagde heide

Foto: D. Van der Veken

aan voedingsstoffen, want sterk uitgeleegd, en droogt snel uit. Hier is het kiembedje voor heideplanten dus veel minder gespreid. Toch is diep plaggen (althans op kleine schaal) zeer zinvol. Als Struikheide langzaam regeneert uit zaailingen (i.p.v. uit de zaadbank), blijven er nog lang open plekken bestaan en ontstaat er meer variatie in leeftijd van de Struikheide. Bovendien kan er pleksgewijze af- en overstuiving optreden, waardoor meer microreliëf wordt verkregen, dus meer variatie. De vestiging van bepaalde plante- en diersoorten wordt daardoor mogelijk.

Nu kan men met een grijparm en een schep niet bepaald fijn werk afleveren. Gevolg: er is gemiddeld wat te diep geplagd. Dat risico was voorzien. Maar wat konden we verliezen? Er is enkel geplagd op de meest beboste en vergraste gedeelten. Te ondiep plaggen levert dan weer het risico op dat Pijpestrootje de beheersmaatregel overleeft, doordat de stengelbasissen met overwinteringsknoppen vrij diep in de A1-horizont kunnen zitten. We moesten dus kiezen tussen twee kwalen...

Anderzijds zijn grote delen van de heide niet geplagd ($\pm 50\%$). Op deze manier hopen we een mozaïek van oude heide, jonge heide en open plekken gecreëerd te hebben. Toegegeven, de geplagde delen zullen aanvankelijk een woestijnindruk nalaten en we zullen wat meer geduld moeten oefenen voor het plantenkleed zich terug zal

sluiten. Moeder Natuur heeft geen haast. Dat had ze ook niet de afgelopen 20 jaar. De trage evolutie naar een volwassen heide zal echter zeer de moeite van het volgen waard zijn!

Plaggen moet een bijzonder traumatische ervaring zijn voor de aanwezige fauna. Neem nu de Levendbarende hagedis. Die zit eind juli, begin augustus met pas ter wereld gekomen jongen. Begin juli lijkt dus de meest gunstige periode om te plaggen. Het vogelbroedseizoen is dan achter de rug. Een alternatief is eind augustus, begin september, wanneer de reptielenjongen al mobiel genoeg zijn. Gezien de omvang van het werk en de gebrektheid van het plagmateriaal, moest er echter de ganse zomer kunnen doorgewerkt worden. Daarom werden de zones waarvan wij wisten dat de 'heislenders' er zich het meest ophouden, niet geplagd.

Voor het plagsel vonden we vlakbij een bestemming. Er werd een geluidswal mee aangelegd op een - te grote - parking tussen de vijver en de E34.

Maaïen

De heide is de laatste jaren ook zinderogen aan het vergrassen. Pijpestrootje heet de boosdoener. Om die een halt toe te roepen, werd dit gras op de niet-geplagde delen gemaaid, in augustus. De biomassa is dan maximaal en de reservestoffen zijn nog niet getransporteerd naar de stengelbasis

van waaruit het volgende jaar de nieuwe scheuten groeien. Bovendien maaiden we net voor de zaadvorming. Er komt dan geen nieuw zaad op de bodem terecht en doordat Pijpestrootje geen zaadvoorraad opbouwt, is er al snel geen kiemkrachtig zaad meer voorhanden. Op die manier voorkwamen we dat de heidezaadjes op de afgeplagde stukken het kiembed moesten delen met agressieve graszaden, althans... dat hopen we. Het spreekwoord zegt immers dat onkruid niet vergaat. Ondanks het onbiologische karakter van het woord 'onkruid', vrezden wij dat het hier zal slaan op het Pijpestrootje...

Er werd ook wat Struikheide gemaaid. Daarvoor kozen we heistruiken uit van ± 10 jaar oud die nog niet opengevalen waren. Is de Struikheide ouder, dan herstelt de plant slecht van zo'n maaibeurt. De geoogste heidezaadjes werden uitgestrooid op een deel van de plagpercelen om verstuiving tegen te gaan, fixatie te stimuleren en de heide-regeneratie te versnellen. Ongeveer 1,5 à 2 maal de oppervlakte van het geoogste perceel kon met het maaisel bedekt worden. Succes schijnt echter met deze methode niet verzekerd te zijn. Maar kom, baat het niet, dan schaadt het niet...

Wij hopen met deze bijdrage enigszins het nut duidelijk gemaakt te hebben van op het eerste gezicht niet bepaald natuurvriendelijke beheers technieken als kappen, plaggen en maaien, en nodigen al wie zijn of haar achterdocht hieromtrent met moeite kan laten varen, uit de evolutie van de heide in De Goorbossen in de loop van de volgende jaren te komen bekijken. In de Activiteitenkalender zullen geregeld geleide wandelingen van De Wulp in het gebied aangekondigd worden.

Geraadpleegde literatuur

- Allemeersch, L. et al. 1988, *Heide in Limburg*. Lannoo. Tielt.
- Bink, F.A. et al. (red.) 1984. *Levensgemeenschappen. Natuurbeheer in Nederland* Deel 1. Rijksinstituut voor Natuurbeheer & Pudoc. Wageningen.
- Desmet J. 1988. *Dierenlevens*. Gedrag en dagindeling van in het wild levende dieren in de Lage Landen. Lannoo. Tielt
- Hermij, M. (red.) 1989. *Natuurbeheer*. Marc Van de Wiele, Stichting Leefmilieu, Natuurreservaten & Instituut voor Natuurbehoud. Brugge.
- Van der Veken, D., Helsen, S. & De Laat, R. 1995 *'t Plasneetje in Retie breidt uit: nieuw natuurreservaat De Goorbossen*. Wielewaal. 61 (1) p. 25-27.

wielewaalreizen

WIELEWAALREIS NAAR IRIAN JAYA

AVONTUURLIJKE WIELEWAALTREKKING VAN 2 TOT 23 AUGUSTUS 1996

Irian Jaya, Indonesië's westelijke helft van het grote eiland Nieuw Guinea, is waarschijnlijk een van de weinige plaatsen op onze planeet waar de natuur en haar bevolking nog zo onge-rept is. Na Groenland is dit het grootste eiland ter wereld. Het telt niet minder dan 800.000 vierkante kilometer. Dit stuk natuur bestaat uit alpiene weiden, winterse nevelbossen, dichte tropische wouden, savannen met eucalyptusbomen, veenmoerassen en mangrovenbossen langs de kust.

Irian Jaya heeft waarschijnlijk de rijkste variatie aan planten in de wereld. Het is ook de woonplaats van de casuarissen, een soort struisvogel, en de "vogels der goden", namelijk de fabelachtige paradijsvogels. In totaal telt Nieuw Guinea ruim 725 vogelsoorten. Typisch zijn ook de vele buideldragende zoogdieren zoals de boomkangoeroes.

Op dit uitzonderlijk eiland werd een unieke trekking uitgezet. Voor deze 3 weken durende reis werd een zeer afwisselend programma uitgewerkt, waarvan een individuele reiziger slechts kan dromen. We vertrekken met een gemengde groep van minimum 7 en maximum 12 personen (eventueel aangevuld met gelijkgestemde mensen van buiten De Wielewaal).

Enkele hoogtepunten uit de trekking zijn:

- Verblijf op het idyllisch eiland Biak met zijn door palmen omzoomde witte stranden en mooie zeetuinen. Biak betekent in de lokale taal dan ook 'Koraalstad'. We treffen er ook bossen met buideldkatten, boomkangoeroes, reusachtige vlinders die zich aan de waterplassen laven en natuurlijk we-melt het er nog van papegaaien, geelkuifkakatoes en kroonduiven, de grootste duivensoorten ter wereld. Met een

vlerkprauw varen we de rivier op dwars door het tropisch regenwoud tot aan de Wapsdori waterval.

- Binnenlandse vluchten naar Sentani (dag 6) en Marauke (dag 8). In Marauke bezoeken we per jeep het beroemde Wasur Natuurpark. Dit reservaat is 435.000 ha groot en is gelegen aan de grens met Papua New Guinea. Het is een bebost savannegebied waar men termietenheuvels aantreft tussen het lange gras en de eucalyptusbomen. Hier waant men zich werkelijk in het noordelijke deel van Australië. Men treft er kraanvogels, eenden, ganzen, ibissen, pelikanen, lepelaars, ooievaars en nog vele andere watervogels aan naast rijk gekleurde papegaaiachtigen. We overnachten in tenten.

We bezoeken ook het natuurgebied Ukra dat voornamelijk bestaat uit steppen en moerassen, die in de droge tijd uitgedroogd zijn. Het is de plaats bij uitstek om er wallabies, veldkasuarissen, kakatoes en kraanvogels te zien.

- Het hoogtepunt vormt zeker de vijfdaagse trekking in het westen van Irian. Met een klein vliegtuigje worden we gedropt op een hoogte van 2.500 meter, om vervolgens in 5 dagen tot het zeeniveau af te dalen. We wandelen per dag ongeveer een 5-tal uren door het tropisch regenwoud. De ba-

Foto's: J.P. De Busschere

gagete moet tijdens de trekking niet zelf gedragen worden. Overnachten in een "duizend sterren hotel" namelijk onder een muskietennet in openlucht en in de dorpen bij de bevolking.

De reis is voor iedereen met een normale gezondheid toegankelijk. Deze trekking wordt begeleid door Jean-Pierre De Busschere (Nederlandstalige gids met 20 jaar ervaring in Indonesië) en Luc Van Gompel (De Wielewaal).

Richtprijs: 125.500 F.

De volledige reisfiche Irian Jaya en bijkomende informatie zijn te verkrijgen bij Luc Van Gompel, Hovenierstraat 35, bus 2, 2300 Turnhout, tel. 014/43 95 45 of tijdens de kantooruren in het Wielewaalhuis.

Minstens één maand voor de afreis wordt een voorbereidende vergadering gehouden met alle deelnemers. De details over de vijfdaagse trekking zijn niet in het programma opgenomen. De plaatsnamen van dit gebied worden uitsluitend bekend gemaakt aan de deelnemers (om de authenticiteit van deze streek zolang mogelijk te behouden).

Kortom een reis die U zeker moet beleven vooraleer de mens dit stukje paradijs verwoest heeft.

Organisatie: De Wielewaal

WIELEWAALREIS IN SAMENWERKING MET RO-TRAVEL

REISBESTEMMING DENEMARKEN: WIELEWAALREIS AUGUSTUS 1996.

Eric Liebert en Dirk Raes.

Na de beide reizen naar Zuid-Polen organiseert Ro-Travel voor de Wielewaal een algemene natuurreis naar het noorden, namelijk Denemarken.

Zoals alle door ons zelf samengestelde reizen werd ook deze reis ter plaatse voorbereid door onze mensen en wel van 28 augustus tot en met 1 september 1995.

Van zodra men de Elbe-tunnel nabij Hamburg achter zich heeft, verandert het landschap. Schleswig-Holstein is een vlak land, met regelmatig een grote wateroppervlakte en relatief veel bossen.

De wandeling in het gebied rond Munkesø brengt voor iedereen wat. Naast de brede rietkraag van het meertje bevinden zich ook uitgestrekte weilanden. Talrijke Aalscholvers waren aan het vissen terwijl in de omliggende velden Watersnippen en Kieviten aanwezig waren. Met de wandeling bezoeken we tevens een heidestukje en een vochtig bosgebied. Tijdens ons bezoek werden er zeven dagvlindersoorten, waaronder Kleine vuurvlinder, opgetekend. De namiddagtocht is een ervaring apart: de geleide excursie door Ribe's oude straten met kinder-

hoofdjes is tevens een tocht door het verleden.

Met de Mandøbus gaat de rit, via de Ebbevej, richting het rustigste eiland van de Deense westkust. Vanop de tractorbus wordt meteen duidelijk wat er te wachten staat: uitgestrekte slikgebieden met honderden vogels. Op het eiland zelf wordt naast het Mandø natuur Center een bezoek gebracht aan de Ornithologisch Samling. Tijdens ons bezoek waren voornamelijk honderden Kanoet- en Bonte strandlopers aanwezig. Door middel van telescoop (aan te raden tijdens deze reis) werden naast Krombekstrandlopers en Zilverplevier ook een groepje zeehonden opgemerkt op de Koresand zandplaat.

We kunnen er niet omheen: een geleid bezoek aan het marsland (= grasland waarvan de bovenste laag door klei, zuurstof en zand gevormd is) rond Ribe blijft een must. Langs de uiterwaarden en weilanden brengt de tocht ons naar de Kammerlusen. Talrijke weidevogels en Bruine kiekendieven hebben we er gezien, doch onze grootste misser was de Blonde ruiter. Van Deense vogelkijkers hebben we, zij het te laat, vernomen dat de vogel hier aanwezig was! Een andere must voor Denemarken is een bezoek met gids aan Ribes Vikinger. Naast een bezoek aan de archeologische vondsten is een videofilm voorzien en een bezoek aan de multi-media ruimte Odins Øje.

Tijdens de doorreis naar het noorden hebben we een bezoek gebracht aan Rold Skov. Naast Beuken- en eiken-aanplantingen zijn er ook percelen jong naalddhout. Talrijke kleine zangvogels werden hier opgetekend. Ro-Travel zou Ro-Travel niet zijn mochten er niet steeds kleine extra's in de reis ingebouwd worden. Een bezoek aan het mooiste Renaissancekasteel van Denemarken Voergård Slot werd op deze dag toegevoegd aan het programma. Krystyna en Dirk kennen Denemarken uitermate goed en uit hun vriendenkring 'toverden' zij voor dit bezoek een uitermate sympathieke gids tevoorschijn.

Tijdens onze voorbereiding werd uiteraard Skagen bezocht. Op Grenen vertoefden tientallen Aalscholvers en verschillende Grote en Noordse stern. Ook Visdief was volop aanwezig. Een donkere vorm Middelste jager vloog binnen fotolens-bereik over onze hoofden. Via Nordstranden, waar reeds

Zilverplevier

Foto: A.C. Zwaga

Drieteenstrandlopers (nog in zomer-
kleed) aanwezig waren, trekken we
richting duinen. Een bezoek aan het lo-
kale ringstation zit er wel in.

Gedurende deze dag zullen we ver-
moedelijk begeleid worden door Rolf,
een bekend plaatselijk ornitholoog. Hij
kent de beste hoekjes uit het hoofd en
zal ons dan ook wel de 'toppers' kun-
nen aanwijzen. Het bezoek van de ha-
ven van Skagen is op zijn allerminst
spectaculair te noemen. Vooral Grote
mantelmeeuwen zijn te benaderen tot
op zo'n 5 meter. Op deze wijze was
het voor ons mogelijk om twee ringen
af te lezen: de vogels kwamen uit
Noorwegen (Stavanger).

De boottocht naar de Hirsholmene is
zeer fascinerend: door de nieuwe lig-
ging in de haven van de Hirsholm, va-
ren we uit via de droogdokken en
langsheen de Noorse en Zweedse fer-
ry's. Reeds in de haven vallen sterns
op. Eenmaal op zee wordt het uitkijken
naar de Eidereenden en Aalscholvers.
Reeds enkele Jan Van Genten werden
waargenomen. Op de Hirsholmene
zelf waren, zoals verwacht, Waterpie-
per en Zwarte zeekoet aanwezig. De
broedpopulatie van deze laatste was
in 1995 ongeveer 450 paar. Ook hier
hadden we het geluk de eerste (in zo-
merkleeftijd) Goudplevieren te zien. Tal-
rijke andere steltlopers waren rondom
het eilandje aanwezig. Naast het be-
zoek aan de stad Fredrikshavn is een
wandeling langsheen de havenkade
ten zeerste aan te bevelen. Talrijke Vis-
dieven en enkele Oeverlopers werden
door ons genoteerd.

Naast de leuke privé-barnsteenslijperij
van Gerð in een fotogeniek typisch
Deens huisje, werd door ons een blik
geworpen op het strand van Gerð.
Honderden Bonte strandlopers vertoe-
den hier bij laagwater. Echter ander-
maal: telescopen gewenst!

Het haventje van Hals gelegen langs-
heen de Limfjorden vormt een uitgele-
zen plaatsje voor een rustige lunch.
Het mooie marktpleintje en Skansen
zijn meer dan één foto waard. Tijdens
onze terugreis konden we zeer regel-
matig Bonte kraaien, een algemene
broedvogel in Denemarken opteke-
nen.

De organisatie van de reis is in han-
den van Ro-Travel (lic. A 5381) uit Sint-
Genesius Rode en er wordt ter plaatse
begeleid door Denemarken-kenners
Krystyna Twardus en Dirk Raes. Ere-
voorzitter H. Franckx zal deze reis te-
vens begeleiden.

Inschrijvingsvoorwaarden: zie Wiele-
waalnummer van september 1995.

Inlichtingen: Ro-Travel, Kerkstraat 35
te 1640 Sint Genesius Rode, tel.
02/380 66 77.

! TIERRA !

VZW

NATUURREIZEN

Tierra is een vereniging zonder winst oog-
merk en organiseert natuurreizen met een
bijdrage aan het natuurbehoud. We rei-
zen in kleine groep, begeleid door erva-
ren natuurgidsen.
Een greep uit het programma:

20 februari - 8 maart 1996: India

Fietstocht en kameelsafari door de won-
derbaarlijke natuur van Noord-West In-
dia:

21-22 februari: vogelreservaat Bharatpur
met ooievaars, lepelaars, ibissen, ko-
ningsgieren, zeearenden, enz.

23 februari: Agra: bezoek aan Taj.

24-25 februari: Ranthambore: junglege-
bied met Tijgers, herten, Luipaarden, kro-
kodillen,...

26-29 februari: vanuit Bundi fietstocht
doorheen de Aravalis: afwisseling van
natuur en cultuur.

1 maart: Jaisalmer temidden de Tahr-
woestijn: fort, tempels en paleizen.

2-6 maart: kamelensafari door rijk wo-
estijngedebied, woonplaats van de Bishnois,
einde in Khichan, centrum van de
kraanvogels.

7 maart: Navalgar Fort: traditioneel
dorp.

8 maart: Delhi.

Prijs: 72.500 F, inbegrepen: retourticket,
alle verplaatsingen, vervoer fietsen, ho-
tels op tweepersoonskamers, maaltijden.
Begeleiding: Misjel Decler, natuurfoto-
graaf

7 juni tot 5 juli 1996: Fietstocht door de Verenigde Staten

Een avontuurlijke fietstocht door de moo-
ste natuurgebieden van Noord-Amerika.
Met dagelijkse ritten van max. 80 kilome-
ter doen we achtereenvolgens volgende
natuurmonumenten aan:

Vertrek vanuit Tucson (Arizona) met be-
zoek aan Saguaro National Monument:
het koninkrijk der cactussen en het leefge-
bied van o.a. de 'roadrunner'.

Via Fort Apache Indian Reservation naar
het Petrified Forest National Park, een
landschap van versteende boomstammen
en kleurrijke graslands.

Het Canyon De Chelly National Monu-
ment in het leefgebied van de Navajo-in-
dianen.

Langs de lavabedden van Cimarron Ca-
nyon State Park en Chaco Culture Nation-
al Park rijden we naar de prairie van
Kansas om te eindigen in Wichita (Kans-
as).

Prijs: 49.000 F, inbegrepen retourticket,
bagagevervoer, maaltijden, overnach-
ting in tenten.

Begeleiding: Carl Grillet (Cycle and Recy-
cle).

Ook dagtochten, weekends en Europese
reizen staan op ons programma. Vraag
de brochure op onderstaand adres:

Tierra v.z.w. Heidebergstraat 227,
3010 Leuven, tel. 016/25 56 16.

WIELEWAALREIS NAAR IJSLAND

Periode: 6 tot 21 of 22 juli 1996

Prijs: 87.500 F - single: enkel mogelijk te Reykjavik: 1.250 F vol pension (ontbijt dag 2 tot lunch dag 15)

Deelnemers: maximaal 25

Begeleiding: Joris Bracquené

Accommodatie: slaapzakaccommodatie in boerderijen, scholen en eenvoudige hotels. Geen kamperen!

Programma:

- Dag 1: Transfer vanuit Amsterdam of Luxemburg naar Keflavik. Overnachting te Reykjavik.
- Dag 2: 's Morgens vertrek, vanuit Reykjavik, naar het schiereiland Snaefellsnes. Onderweg bezoeken we de wondermooie waterval Hraunfossar.
- Dag 3: Op Snaefellsnes bezoeken we de vogelklippen van Arnarstapi en Ondverdranes. In Rif bezoeken we de grootste kolonie Noordse sternen van het land. Overnachting in het stadje Stykkisholmur.

Dag 4: We varen tussen de 2.500 eilandjes van de Breidafjord. De kans op het zien van walvissen is zeer reëel. We overnachten op een klein eilandje, Flatey: het einde van de wereld en een vogelparadijs.

Dag 5: We ronden onze oversteek van de Breidafjord af en rijden naar het meest westelijke punt van Europa: Lattbragarjarg. De grootste vogelklif van Europa is 12 km lang en gemiddeld ongeveer 250m hoog. Er is een grote kans op het zien van de Giervalk. Overnachting in Breidavik.

Dag 6: Verbindingsrit naar Skagafjörður doorheen het prachtige Noord-IJslandse landschap.

Dag 7: Bezoek aan het volksmuseum van Glaumbaer, de botanische tuin van Akureyri en de Godafoss-waterval. Laat in de namiddag bereiken we Myvatn.

Dag 8 en 9: Verblijf in de onmiddellijke omgeving van het Myvatnmeer. Hier broeden 16 verschillende soorten een-

den, waaronder de IJslandse brilduiker en de Harlekijneend. Ook de Ijsduiker krijgen we er te zien. Verder bezoeken we een aantal geothermale velden in de omgeving: Skutustadír en Dimmuborgir.

Dag 10: We verlaten Myvatn en rijden door het onbewoonde hoogland waar we Sneeuwgorzen zien. Via Egilsstadír bereiken we de oostelijke fjorden met zijn kleine vissersdorpen. Overnachting te Djupivogur.

Dag 11: We rijden rond de Fjord Alftafjörður waarin duizenden Wilde Zwanen verblijven. In de buurt van Stokknes bekijken we zeehonden (de Gewone en de Kegelrob). We bezoeken ook het gletsjermeer Jökulsárlón.

Dag 12: Op het schiereiland Ingólshöfði zien we Kleine en Grote jagers (er broeden meerdere duizenden koppels). In het nationale park Skaftafell bezoeken we aan de voet van de Vatnajökull, de waterval Svartifoss.

Onvergetelijk landschap

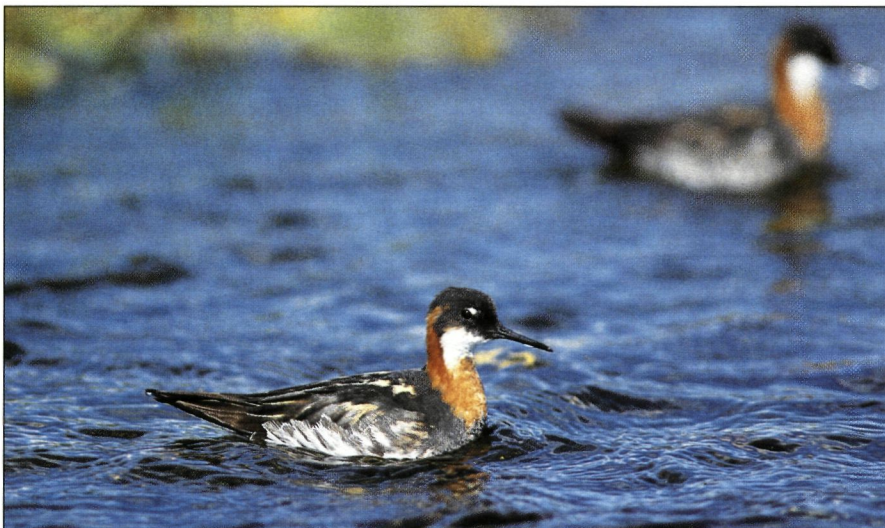
Foto: J. Bracquené

Zwarte zeekoet

Foto: J. Bracquené

Grauwe franjepoten

Foto: J. Bracquené

- Dag 13: Vanuit Krikjubaejarklaustur trekken we het binnenland in, richting Lakagigar. Hiermee vangen we het landschappelijk mooiste gedeelte van de reis aan. Lakagigar is een 25 km lange kloof met uitgedoofde kraters.
- Dag 14: Een bezoek aan Landmannalaugar, het mooiste van wat Europa op landschappelijk vlak te bieden heeft: ijs, kleurenpracht en Grauwe franjepoten die zich tot op 2 à 3 m laten benaderen.
- Dag 15: We sluiten af met de toeristische pleisterplaatsen: Gullfoss, Geisir en Thingvellir. Overnachting in Reykjavik.
- Dag 16: Terugvlucht of mogelijkheid tot extra dag vrij verblijf te Reykjavik (ca. 2.000 F).

WIELEWAALREIS NAAR BULGARIJE

Periode: 11 tot 25 mei 1996

Prijs: 50.000 F - single 8.500 F

Begeleiding: Tzeno Petrov en Jean-Luc Busschaert

Programma: in het septembernummer van De Wielewaal werd verwezen naar het verslag van de vorige reis in het novembernummer 94. Toen ging het om een 12-daagse reis. We besloten dit jaar tot een 15-daagse reis met een wat rustiger verloop en met iets meer aandacht voor culturele bezienswaardigheden. De reis verloopt tevens in omgekeerde richting.

- Dag 1: Vlucht Brussel/Sofia en transfer naar Etara-Gabrovo.
- Dag 2: Via Veliko Tarnovo naar Silistra.
- Dag 3: Srebarna-meer en transfer naar Kavarna (drie nachten)

- Dag 4: Kamen Briag en Kaap Kaliakra
- Dag 5: Het meer van Durankulak en bezoek aan plaatselijk natuurhistorisch museum
- Dag 6: Via het oude centrum van Nessebar en het meer van Pomorie naar Burgas (drie nachten)
- Dag 7: Atanasova-, Mandra- en Vaya-meer.
- Dag 8: Ropotamo Nationaal Park en de stad Sozopol.
- Dag 9: Via Yerusolimovo en Sredetz (vervangt Nos Emine uit vorige reis) naar Krumovgrad (drie nachten)
- Dag 10: Dolna Kula - regio.
- Dag 11: Studen Kladenec - regio.
- Dag 12: Trigrad-kloof (Rotskruiper) en transfer naar Pamporovo.
- Dag 13: Bezoek aan de kloosters van Bachkova en Rila en aan het stadje Plovdiv. Twee overnachtingen te Bansko.
- Dag 14: Pirin Nationaal Park.
- Dag 15: Terugvlucht Sofia/Brussel.

Voor meer informatie kan U terecht bij Club Exotica, Grote Markt 10, bus 1 te 9120 Beveren. Tel. 03/755 47 48, fax 03/755 47 01. Lic. A5239
 Inschrijving door overschrijving van 10.000 F op postrekening nr. 000-0319785-73 van Wielewaal vzw, Graatakker 11, 2300 Turnhout, met vermelding van de gekozen bestemming.

MERGUS

hét ornithologisch tijdschrift van de Vlaamse Kust

In MERGUS verschijnen artikelen over ondermeer zeetrek, watervogel- en steltlopervertellingen, inventarisaties, zeldzame waarnemingen en periodieke overzichten van de opmerkelijkste waarnemingen aan de Vlaamse Kust, het belangrijkste vogelgebied van België.

Elke bijdrage steeds met uitgebreide franse en engelse samenvattingen.

Vanaf 1995 verschijnt MERGUS in een nieuwe layout met kleurenfoto's !

Mergus verschijnt driemaandelijks en is te verkrijgen door overschrijving van 350 Bfr. op rekeningnummer 478-9008121-72 (Mergus p.a. Ronselarestraat 105, 8380 Brugge) of in Nederland door overschrijving van 25 fl. op postgiro 473327 te 's Gravenhage t.a.v. Sights of Nature - De Putter

ACTIVITEITENKALENDER

-b- = begin
-l- = leiding
-e- = einde
-m- = mee te brengen

NOVEMBER

1

Noord-Limburg. Natuurwandeling -b- 14.15 u. Wateringhuis -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

2

Ninove. Driedaagse Lac Du Der van 3 t. e. m. 5 november, donderdag 2 november vertrekken, info 054/33 46 70 -b- af te spreken met gids -l- R. De Dyn

3

Noorderkempem. Dia-avond: vogels van India door Marc Raes, info 03/666 90 33 -b- 20 u. projectiezaal rusthuis St.-Michaël, Moerkantsebaan 71, Essen -l- M. Raes -e- 23 u.

Turnhout. Diavoorzucht Kreta: orchideeënpracht -b- 20 u. Conferentiezaal de Warande, Warandestraat 42, Turnhout -l- L. Van Gompel -e- 23 u.

4

Kievit. Trektellingen aan het Blak -b- 7 u. einde Meergoorstraat, Beerse -l- P. Prinsen -e- 11 u.

Lier. Vergadering Vogelwerkgroep: Opstellen voorjaarsprogramma. Info: 03/480 25 32 -b- 20 u. Rolwagenstraat 10, Lier -l- W. Goyvaerts -e- 23 u.

Midden-Kempem. Werkdag in reservaat Griesbeek, Olmen. 's Middags wordt gezorgd voor soep, koffie, wafels, cake. Afsluitend sprek en ei. -b- 9 u. of 13.30 u. parking Centennial City in Balen-Olmen -l- R. Convens -e- 16.30 u. -m- laarzen, werkhandschoenen

Westland. Dia-avond eigen leden. -b- 20 u. Jeugdstation Ieper -l- R. Claeys -e- 23 u.

5

Antwerpen-Centrum. Met eigen wagens naar de Maasvallei en bezoek aan de grintputten. -b- 8.30 u. Poelux, hoek Stenebrug en Engelselei, Borgerhout -l- R. Capaert -e- 17 u. -m- picknick en laarzen.

Antwerpen-Zuid. Najaarswandeling in de Kalmthoutse Heide. Info: 03/440 67 94 -b- 9 u. parking aan de Verbindingsweg -l- L. Konings -e- 12 u. -m- kijker, laarzen.

Brussel. Vogelwaarneming rond de vijvers van de Blankaart en bezoek aan reservaat IJzermonding. Info: 02/524 28 52 -b- 8 u. parking Texacostation bij begin E40 Brussel-Oostende, 9 u. ingang kasteel Blankaart -l- P. De Taeye -e- 12 u.

Kievit. Trektellingen aan het Blak -b- 7 u. einde Meergoorstraat, Beerse -l- P. Prinsen -e- 11 u.

Midden-Limburg. Vogelobservatie Zeeland. Info: 011/52 32 77 -b- 9 u. parking Fraters, Zonhoven (eigen wagens) -l- S. Bloemen -e- 17 u. -m- kijker, aangepaste kledij, picknick.

Scheldeland. Natuurwandeling in de Damvallei te Destelbergen: op zoek naar overwinterende watervogels, info 09/369 33 42 -b- 14 u. Markt, Wetteren, 14.15 u. Kristalbad, Destelbergen -l- A. Blondeel -e- 17 u.

Schelde-Leie. Paddestoelen en andere herfstverschijnselen in Astenedreef en Cederpark -b- 14 u. kerk Astene -l- K. De Waele -e- 17 u. -m- stevig schoeisel, paddestoelengids, verrekijker, loep.

's Heerenbosch. Kunst voor natuur in Galerij Salix ten bate van de afdeling. Info: 052/35 73 50 -b- 14 u. Vlassenbroek-dorp -l- P. Van Geet -e- 18 u.

6

Noord-Limburg. Herfstwandeling -b- 10 u. Bredase Dijk, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- V. Wijnen -e- 12.30 u.

8

Noord-Limburg. Natuurwandeling -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

Noord-Limburg. Bestuursvergadering -b- 20 u. Secretariaat Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- E. Wellens -e- 23.30 u.

9

Zemst. Wandeling met ringdemonstratie en vogelobservatie. Info: 015/61 20 86 -b- 8.45 u. kerk Weerde, 9 u. ingang domein Rozendaal, Walem -l- S. Vansteenkiste -e- 12 u.

10

Mandelstreke. Diamontage over natuurreis in Afrika -b- 20 u. Restaurant Chopin, Bruggesteeweg 457, Roeselare -l- M. Joye -e- 22.30 u.

Midden-Limburg. Diavoorzucht Noord-Scandinavië -b- 20 u. Vogelopvangcentrum, Stabroekweg 32, Heusden-Zolder -l- S. Bloemen -e- 22.30 u.

Noord-Limburg. Diavoorstelling over reis naar La Brenne en Slovakije -b- 20 u. Palethe, Kerkstraat, Overpelt -l- A. Mertens -e- 23 u.

Vaartland. 10 t/m 14 november: Bustocht Lac du Der. Info: 03/886 90 27 -b- 18 u. Pleintje Willebroek -l- D. Tierens

Westkust. Algemene Vergadering -b- 19.30 u. Restaurant Stadhuis Lo -l- J. Gaytant -e- 22.30 u.

11

Antwerpen-Zuid. Diavoorzucht "Achteruitgang van de landschappen in Vlaanderen" door Dr. L. Van Hecke. Info: 03/449 99 11 -b- 20 u. Kasteel Steytelinck, Sint-Bavostraat, Wilrijk -l- T. Wuyts -e- 22.30 u.

Demervallei. Najaarsstrekken en vogels in het Schulens Broek -b- 9 u. Aflaatsluis Linkhout -l- De Fraine R. -e- 12 u.

Kievit. Trektellingen aan het Blak -b- 7 u. einde Meergoorstraat, Beerse -l- P. Prinsen -e- 11 u.

Lier. Wandeling en vogelobservatie langs het riviertje De Our. Info: 03/480 25 32 -b- 7 u. fietsenstalling station Lier, (eigen wagens) -l- W. Goyvaerts -e- 17 u.

Netevallei. Mossenwandeling in de Herenbossen -b- 14 u. Pallietterhoeve, IJzerenweg 21, 2221 Booischot -l- O. Heylen -e- 16 u.

Ninove. Spaghettivond ten voordele van aankoop natuurrreservaten. Info: 054/33 33 01 -b- 18 u. zaal Hand in Hand, Adv. De Bakkerstr. Denderhoutem -l- H. De Kegel -e- 24 u.

Westland. Weekend in het Zoniën- en Meersdalwoud: bestuderen en determineren van dieren en plantengroei -b- 6 u. Station Ieper -l- G. Claeys -e- 20.00

12

Brussel. Natuur- en vogelwaarneming in de vallei van de Tangebeek. Info: 02/524 28 52 -b- 14 u. station NMBS te Vilvoorde. -l- H. Rahier -e- 17 u.

Kievit. Trektellingen aan het Blak -b- 7 u. einde Meergoorstraat, Beerse -l- P. Prinsen -e- 11 u.

Klein-Brabant. Wandeling: Watervogels in het Mechels Broek -b- 13 u. Staels-Borco, Bornem; 13.15 u. Peleman, Puurs; 14 u. Muizenhoek, Mechelen -l- H. Carpentier -e- 17 u.

Mechelen. Vogelwaarnemingen in de Rupelvallei -b- 13.30 u. Station NMBS, Mechelen; 14 u. Rumst -l- S. Van Steenkiste -e- 17 u.

Ninove. Neigembos: thema geologie. Info: 053/67 13 45 -b- 14.30 u. Kapel van Bevingen, Neigembos, Neigem -l- J. Arickx -e- 17 u. -m- gepast schoeisel.

Noord-Limburg. Watervogeltelling -b- 8 u. Kruispunt Lommel Barrier; 8.30 u. Sahara, Lommel -l- M. Emmers -e- 12.30 u.

Schelde-Leie. Vogelobservatietocht in de Scheldevallei -b- 8.30 u. brug over de Schelde, kant Zingem, baan Ename -l- Vanheuserwijn J. -e- 11.30 u. -m- laarzen, verrekijker, vogelgidsen.

Schelde-Leie. Natuurwandeling met aandacht voor overwinterende water- en roofvogels in de Scheldevallei -b- 14 u. Scheldebrug, Nederzwalmse Steenweg, kant Zingem -l- Vanheeuverswyn J. -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker veldgidsen.

'sHeerenbosch. Kunst voor natuur in Galerij Salix ten bate van de afdeling. Info: 052/35 73 50 -b- 14 u. Vlassenbroek-dorp -l- P. Van Geet -e- 18 u.

15

Noord-Limburg. Natuurwandeling -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u

16

Oostende. Diavoordracht "De Natuurparken van Costa Rica" Info: 059/30 22 09 -b- 20 u. College Lijsterbeslaan, Mariakerke-Oostende -l- G. Mornie -e- 23 u.

17

Brechtse Heide. Diavoordracht: natuur in Noordoost-Polen door R. De Mol. Info: 03/383 19 40 -b- 20 u. Eikelspark, Malle -l- F. Kerstens -e- 22.30 u.

18

Lier. Avond van de Lierse conservators: coördinatie van beheerswerken in de verschillende Lierse reservaten. -b- 20 u. Rolwagenstraat 10, Lier -l- M. Vermeylen -e- 23 u.

Netevallei. Aanplanting Eikenbos van ong. 1,5 hectare te Booischoot -b- 9 u. en 13.30 u. Pallieterhoeve, IJzerenweg 21, Booischoot -l- W. Wouters -e- 18 u.

Rupelstreek. Behaag de Rupelstreek - Bedeling Plantgoed -l- E. De Keersmaecker info 03/887 13 72

Vaartland. Filmavond: "Natuurbehoud ... de moeite waard" en "Extremadura" door F. Van Opstal. -b- 20 u. gemeentelijke feestzaal, A. Van Landeghemstraat 99, Willebroek. -l- A. Willemsen -e- 21.45 u.

Voorkempem. Werkdag op de Bonte Klepper: afvoeren maaisel. Info: 03/383 19 40 -b- 9.15 u. brug aan Avanti op baan Oostmalle-Rijkervorsel -l- R. Vergaelen -m- riek, eventueel kruiwagen.

Wulp. Dia-avond Extramadura door Rolf De Kam -b- 20 u. De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout -l- Cuylaerts L. -e- 22.45 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Plantactie aan de vaarttaluds en de spoorwegberm te Zwevegem-Moen. Info: 056/77 88 88 -b- 13.30 u. spoorwegberm oud station, Moen. -l- P. Debaene -e- 17.30 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Plantactie aan de vaarttaluds en omgeving. Info: 056/77 88 88 -b- 8.30 u. oud station, Moen -l- P. Debaene -e- 12.30 u.

19

Antwerpen-Centrum. Bezoek aan Hobokense Polder - Op verkenning in een natuurgebied in de onmiddellijke omgeving van een grootstad -b- 10 u. station Hobokensepolder, Berkenrodelaan -l- R. Huysmans -e- 12.30 -m- laarzen.

Brugge. Statistische onderzoek naar de stand van de watervogels in de Zeebrugge achterhaven -b- 9 u. Parking N.V. De Jaeghere, L. Coiseaukaai, Brugge -l- F. De Scheemaeker -e- 12 u. -m- laarzen, warme kledij, verrekijker, telescoop.

Brussel. Zoniënwood: natuur- en vogelwaarneming. -b- 14 u. Boswachtershuis, parking Middenhut, St.-Genesius-Rode -l- D. Raes -e- 17 u.

Gent. Natuurexploratie: de polders van Uitkerke, een strandwandeling en de achterhaven van Zeebrugge. -b- 8 u. Sint-Pietersplein, Gent -l- W. Sierens -e- 18 u. -m- picknick, telescoop.

Land van Waas-Zuid. Wandeltocht naar Molsbroek, observatie watervogels -b- 13.30 u. stadhuis Sint-Niklaas -l- G. Keereman -e- 16 u.

Mandelstreke. Overwinterende watervogels in natuurreervaat het Zwin -b- 8.30 u. Polenplein, Roeselare, 10u. 't Zwin, Ooievaarlaan, Knokke-Heist -l- V. Vandewalle -e- 12.30 u.

Mandelstreke. Landschapswandeling in de polders -b- 14.30 kerk Lapscheure -l- V. Vandewalle -e- 17 u.

Midden-Kempem. IWRB-watervogeltelling op alle Molse Zandputten. -b- 8.30 u. Brug Mol-donk (parking NZM) -l- J. Sas -e- 12.30 u. -m- eigen vervoer, kijker, telescoop.

Midden-Limburg. Wandeling: vogelobservatie overwinteraars -b- 9 u. Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt -l- E. Schorpion -e- 12 u.

Ninove. Landschapswandeling roosdaal en omgeving. -b- 14.30 u. café Pipa, IJzerenkruisstraat, Borchtlombeek -l- W. De Pauw -e- 17 u. -m- gepaste kledij.

Noorderkempem. Wintervogels op Zeeland, info: 03/667 43 52 -b- 8 u. kerk O.L.-Vrouw te Essen-centrum -l- F. Broos -e- 18 u. -m- picknick, telescoop.

Rupelstreek. Vogelobservatie op de Antwerpse Linkeroever met ondermeer: Blokkersdijk en de Sint-Antoniushoek -b- 13 u. Parking Delhaize, Reet(A12); 13.30 u. parking Schuilhut Blokkersdijk (Expresweg) -l- P. Hofman -e- 16.30 u. -m- kijker, telescoop

Scheldeland. Observatie van watervogels in eigen streek: observatie en determineren van eenden, futen, reigers,... -b- 8.30 u. Markt, Wetteren, info 09/369 33 42 -l- A. Blondeel -e- 12.30 u.

'sHeerenbosch. Kunst voor natuur in Galerij Salix ten bate van de afdeling. Info: 052/35 73 50 -b- 14 u. Vlassenbroek-dorp -l- P. Van Geet -e- 18 u.

Zwalmvallei. Geologische tocht naar de steengroeve van Lessen -b- 14 u. Parking café-restaurant Astoria, baan Geraardsbergen-Lessen -l- K. Van den Berghe -e- 17 u.

21

Midden-Kempem. Winteravond: werkgroepennieuws en projecten, jaarplanning, raadseldia's. -b- 20 u. Cultureel Centrum 't Getouw, Mol -l- J. De Schepper -e- 23 u.

22

Antwerpen-Centrum. Dia-avond over Jordanië en de Canarische Eilanden -b- 20 u. Keurvelsmaal van de Zoo, Kon. Astridplein, Antwerpen -l- H. Wijnja -e- 22 u.

Noord-Limburg. Natuurwandeling -b- 14.15 u Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30

23

Brugge. Dia-avond van de fotowerkgroep: Reportage van vaarkamp; Natuurimpressies door P. Keirsebick; Verrassingsreportage -b- 20 u. Chalet Retorica, naast gemeentehuis te Brugge/Sint-Michiels -l- Y. Verschueren -e- 23u.

24

Meetjesland. Diamontage: India en Nepal, natuur en cultuur. -b- 20 u. Centrum voor Zelfstandige Ondernemers, Lijnendraaiersstraat, Eeklo -l- M. Boone -e- 22.30 u.

Moervaart-Zuidlede. Diamontage: Natuur in de Arctische gebieden met ondermeer een uitgebreide reportage over IJsland door Joris Bracquené -b- 20 u. Bovenzaaltje van jeugdclub de Lodejo, Dorp Oost 1 Lochristi -l- D. Verheede -e- 23 u.

Scheldeland. Dia-avond over de natuur in Noordoost-Polen: aandacht voor fauna en flora, geschiedenis, behoud van moeras en woud -b- 20 u. zaal Werkmanshuis, Markt, Wetteren -l- A. Blondeel -e- 22.30 u.

Zuid-Limburg. Dia-avond over de natuur -b- 20 u. Stadhuis Tongeren -l- Vandebroek -e- 23 u.

25

Maasland. Diamontage 10-daagse reis 1995 naar Schotland. -b- 19.30 u. Mgr. Koningsstraat 4, Maaseik -l- M. Stevens -e- 23 u.

Mechelen. Roofvogels van Europa -b- 20 u. Grote zaal Cultureel Centrum, Minderbroedersgang 5, 2800 Mechelen -l- W. Suetens -e- 22.30 u.

Rupelstreek. Natuurbeheerswerken in de Maaienhoek: kappen wilgenopslag -b- 9 u. en 13 u. Poort Scheldedijk, Schelle -l- E. De Keersmaecker -e- 16 u. -m- kapmes, werkkledij.

Schelde-Leie. Diavoordracht "Argonne, toekomst voor een verleden" inkom 50 fr, max. 100 fr per gezin -b- 20 u. Stedelijk Centrum bij de kerk van Heurne -l- N. Desmet -e- 22.30 u.

Vaartland. Ledenavond met diavoordracht over kruipende dieren door R. Willockx -b- 20 u. Lokaal Bara, A. Van Landeghemstraat 27, Willebroek -l- D. Tierens -e- 23 u.

26

Antwerpen-Zuid. Uitstap Groot Buitenschoor en het Muysbroek. Info: 03/449 99 11 -b- 9 u. Molen van Lillo -l- T. Wuyts -e- 12.15 u. -m- kijker, telescoop.

Brugge. Observatie van wintervogels in de Braakman en langs de Westerschelde: dagtocht met eigen auto's -b- 8.30 u. hoofdingang station Brugge -l- G. Orbie -e- 18 u. -m- picknick, guldens, warme kleding, verrekijker, telescoop.

Brussel. Natuur- en landschapswandeling park Arenberg. Info: 02/524 28 52 -b- 14 u. kerk Edingen -l- L. Mertens -e- 17 u.

Meetjesland. Wandeling door de Bourgoyen-Ossemers: overwinterende vogels. -b- 13.30 u. Markt Eeklo, 14 u. einde van M. Gandhistrat, Gent -l- F. Van den Bossche -e- 17 u.

Ninove. Landschapswandeling Boekentpad. Info: 053/83 64 29 -b- 14.30 u. Gotegeemolen, grens Erpe-Mere met Haaltert. -l- M. Van Impe -e- 17 u.

Oostende. Bezoek aan de Westerschelde en de Braakman: vogelstudie in de schorren. Info: 050/38 25 76 -b- 9 u. Visserij-school, Oostende -l- G. Orbie -e- 17 u.

Scheldeland. Vogelobservatie aan Blokkersdijk en Braakman, determinatie en observatie van overwinterende watervogels -b- 8.30 u. Markt, Wetteren, info 09/369 33 42 -l- A. Blondeel -e- 18 u.

Schelde-Leie. Excursie "Bosecologie in de reservaten van Beiaardbos en Ingelbos -b- 14 u. Hotondmolen baan Ronse-Kluisbergen -l- L. Kinds -e- 17 u. -m- laarzen, veldgidsen, verrekijker.

'sHeerenbosch. Kunst voor natuur in Galerij Salix ten bate van de afdeling. Info: 052/35 73 50 -b- 14 u. Vlassenbroek-dorp -l- P. Van Geet -e- 18 u.

'sHeerenbosch. Streekwandeling in Denderbellebroek. Info: 052/41 18 85 -b- 14 u. kerk Wieze -l- P. Meert -e- 17 u.

Westland. Namiddagwandeling in de schorren te determineren van watervogels - wintergasten -b- 13 u. station Ieper, 13.30 u. ingang De Gavers -l- P. Verhalle -e- 18 u.

29

Noord-Limburg. Natuurwandeling -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

DECEMBER

1

Mandelstreek. Natuurfilm over het Naardermeer -b- 20 u. Restaurant Chopin, Bruggesteeweg 457, Roeselare -l- E. Blancke -e- 22.30 u.

Merelbeke-Melle. Diavoordracht: Amfibieën en reptielen van Spanje. Info: 09/230 46 46 -b- 20 u. Cultureel Centrum, Brandegemse Ham, Merelbeke -l- R. Walley -e- 22.30 u.

2

Gent. Diavoordracht door R. Verlinde: kleine zoogdieren. Info: 09/230 82 68 -b- 20 u. Dienstencentrum, Braemkasteelstr., Gentbrugge -l- E. Van Renterghem -e- 22.30 u.

Klein-Brabant. Beheerswerken in de schorren in Branst -b- 13 u. Post, Benedenstraat, Branst -l- L. Peeters -e- 17 u.

Klein-Brabant. Dia-avond: Weg van de weg (over wegbermen); Water, leven voor nu en later -b- 20 u. Cultureel Centrum, St. Amandsesteenweg 41, Bornem -l- F. Huysmans -e- 23 u.

Lier. Viering 10 jaar Steenbeelden: diavoorstelling, infostand en maaltijd. Deelnamekosten 100 F pp. -b- 19 u. Polyvalente zaal van St. Gommaruscollege, Kannunik Davidlaan, Lier -l- M. Vermeylen -e- 23 u.

Netevallei. Diavoordracht "Wondere wereld der Paddestoelen" door de Antwerpse Mycologische Kring. Inkom 50F. Wielewaallokaal 81 Hallaar. -b- 20u. -e- 22.30u.

Ninove. Diavoordracht: voorstelling komende zomerreis naar Schotland. Info: 053/66 06 34 -b- 20 u. Buurthuis Pollare -l- W. Mertens -e- 23 u.

'sHeerenbosch. Ledenfeest van de afdeling: 20 jaar 'sHeerenbosch. Info: 052/33 39 33. Inschrijven noodzakelijk -b- 18.30 u. zaal Flandria, Steenhuffel -l- A. Jacobs -e- 24 u.

Vaartland. Vlaamse Ornithologische Studiedag Zoo Antwerpen. Info: 03/886 27 90 -b- 8 u. station Willebroek -l- A. Willemsen

3

Antwerpen-Centrum. Namiddagwandeling in de omgeving van Noorkasteel en Fort Philip. -b- 13.30 u. Technicum, Londenstraat 43, Antwerpen -l- L. Vergaelen -e- 17 u.

Antwerpen-Zuid. Tocht te Anderstad. Info: 03/440 67 94 -b- 9 u. Melkerij van Anderstad -l- L. Konings -e- 12 u. -m- kijker, telescoop, vogelgids, laarzen.

Brussel. Vogelwaarneming rond Plassen van Walem. Info: 02/524 28 52 -b- 9 u. Kerk van Walem -l- J.P. Verduystert -e- 12.30 u.

Land van Waas-Zuid. Wandeltocht naar Blokkersdijk: observatie watervogels -b- 13.30 u. stadhuis Sint-Niklaas, 14 u. Blokkersdijk -l- G. Keereman -e- 16 u.

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 10 u. Bredase Dijk, 10.15 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- V. Wijnen -e- 12.30 u.

Schelde-Leie. Bezoek aan het archeologisch museum met aansluitende landschapswandeling -b- 14 u. Archeologisch museum, Padestraat, Velzeke -l- Geeroms P. -e- 17.30 u. -m- laarzen, verrekijker.

'sHeerenbosch. Kunst voor natuur in Galerij Salix ten bate van de afdeling. Info: 052/35 73 50 -b- 14 u. Vlassenbroek-dorp -l- P. Van Geet -e- 18 u.

Zwalmvallei. Winterwandeling in de Scheldevallei -b- 14.30u. Markt Zottegem of Scheldebrug Zingem -l- P. De Clercq -e- 17.30 u.

6

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

Noord-Limburg. Bestuursvergadering -b- 20 u. Secretariaat Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- E. Wellens -e- 23.30 u.

8

Midden-Limburg. Diavoordracht fauna en flora van Israël. -b- 20 u. C.C. Termolen, Kneuterweg 2, Zonhoven -l- A. Geuens -e- 22.30 u.

9

Antwerpen-Zuid. Diavoordracht door A. Huysmans: "De eik, wegbermen". Info: 03/449 99 11, 50 F pp, 100 F per gezin. -b- 20 u. Agfa-Gevaert Auditorium, Septestraat 27, Morsel -l- T. Wuyts -e- 22.30 u.

Kievit. Afsluiting van de najaarstrek met dia's -b- 20 u. Zaal Lambeer, Vredestraat, Beerse -l- P. Prinsen -e- 23 u.

'sHeerenbosch. Beheerswerken in het reservaat te Vlassenbroek. Info: 052/35 55 23 -b- 9 u. reservaat op de Scheldedijk, Vlassenbroek -l- F. Moens -e- 13 u.

Westland. Dia-avond over Venuzuela: De fauna en de flora -b- 20 u. Jeugdstadion, Leopold III-laan, 8900 Ieper -l- P. Debeuf -e- 23 u.

10

Aalter. Cultuurhistorische wandeling in Poeke -b- 14 u. kerk van Poeke -l- Van Moerkerke M. -e- 16.30 u.

Brugge. "Ganzentocht" in en rond Damme; Kennismaking met ons reservaat "Romboutswerve" -b- 13.30 u. station Brugge, Hoofdindgang -l- G. Orbie -e- 18 u. -m- warme kledij, laarzen, telescoop, verrekijker.

Brussel. Diavoorstelling over fauna en flora van Costa-Rica door J. Vanheeuverswyn en G. Mornie. Info: 02/524 28 52 -b- 15 u. Cultureel Centrum Westrand te Dilbeek -l- L. Mertens -e- 18 u.

Gent. Mossentocht in het Leen te Eeklo. Info: 09/230 82 68 -b- 13.30 u. Sint-Pietersplein, 14 u. parking het Leen -l- E. Van Renterghem -e- 17 u.

Mandelstreek. Ganzen- en eendenobservatie in natuurreservaat Bourgoyen-Ossemers -b- 8.30 u. Polenplein, Roeselare; 9.30 Bourgoyen-Ossemers, Driepikkelstraat 32, Mariakerke -l- L. Demarez -e- 12 u.

Meetjesland. Tocht in Zeeuws-Vlaanderen, van Retranchement naar Cadzand: watervogels. Info: 03/377 30 00 -b- 13 u. markt Eeklo, 13.30 u. camping te Retranchement -l- E. Colpaert -e- 16.30 u.

Midden-Kempen. Excursie door De Hutten, Meerhout: landschapswandeling. Info: 014/31 26 57 -b- 9 u. De Luihoeve, weg Geel-Meerhout -l- K. Janssen -e- 12 u.

Ninove. Neigembos driebossenwandeling. Info: 054/33 33 70 -b- 14.30 u. Kapel van Bevingen, Neigembos -l- J.P. De Mulder -e- 17 u.

Rupelstreek. Natuurwandeling in het natuurreservaat Schorre van den Ouden Doel -b- 8.45 u. Parking Delhaize (A12), Reet; 9.30 u. Haven Prosperpolder, Scheldedijk, Doel -l- E. De Keersmaecker -e- 12 u. -m- laarzen, kijker, telescoop.

Scheldeland. Namiddagwandeling te Wintam: observatie van overwinterende vogels in dit tijdelijke biotoop, info 09/369 33 42 -b- 13.30 u. Markt, Wetteren -l- A. Blondeel -e- 17 u.

Schelde-Leie. Natuurwandeling met aandacht voor overwinterende water- en roofvogels in de Scheldevallei -b- 14 u. Scheldebrug, Nederzwalmse Steenweg, kant Zingem -l- Vanheeuverswyn J. -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker, veldgidsen.

'sHeerenbosch. Kunst voor natuur in Galerij Salix ten bate van de afdeling. Info: 052/35 73 50 -b- 14 u. Vlassenbroek-dorp -l- P. Van Geet -e- 18 u.

Westkust. Vogels rond De Blankaart. Info: 058/51 19 21 -b- 14 u. Parking Kasteel -l- M. Maeckelberg -e- 17 u.

13

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

15

Aalter. Voordracht en bekijken van mossen en kortmossen -b- 20 u. Cultureel Centrum, Aalter -l- Van Moerkerke M. -e- 22 u.

Meetjesland. Kruiden van tuin en keuken. Info: 09/377 30 00 -b- 20 u. Centrum voor Zelfstandige Ondernemers, Lijnendraaiersstraat, Eeklo -l- W. Van Killegem -e- 22.30 u.

Noord-Limburg. Diavoorstelling over reis naar Sri Lanka en Vietnam -b- 20 u. Palethe, Kerkstraat, Overpelt -l- W. Mennen -e- 23 u.

Wulp. Dia-avond, determineren van planten en insecten, natuurfotografie -b- 20 u. Vakantiehuis De Linde, Retie -l- L. Cuylaerts -e- 22.45

16

Lier. Tocht naar Saaftinge, Grooteiland en schorren: observatie van wad- en waadvogels. -b- 8 u. fietsenstalling station Lier (eigen wagens) -l- T. Depauw -e- 16 u. -m- kijker, telescoop, picknick, guldens.

Netevallei. Beheerswerken in het Goor te Westmeerbeek -b- 13.30 u. ingang reservaat, Dennendijk, Westmeerbeek -l- M. Vlaeyens -e- 17 u.

'sHeerenbosch. Beheerswerken in het reservaat De Wiestermeersch. Info: 052/41 18 85 -b- 9 u. kerk Wieze -l- P. Meert -e- 13 u.

Vaartland. Bustocht Oostkantons en grenswouden Duitsland. ('s Avonds Kerstmarkt). Info: 03/886 27 90 -b- 8 u. Pleintje Willebroek -l- A. Willemsen -e- 22 u.

17

Antwerpen-Centrum. Vogelobservatie langs de Wester-Schelde: op zoek naar vroege wintergasten -b- 9 u. Noorse Kerk, Grote Tunnelplaats, Antwerpen, 9.30 u. L.O. Antwerpen -l- J. Maebe -e- 17 u. -m- laarzen, picknick, guldens.

Antwerpen-Zuid. Ganzentocht naar Damme en de Braakman. Info: 03/457 97 51, voor 10/12/95 -b- 9.15 u. Markt van Damme -l- R. Vanseverant

Brugge. Statistische onderzoek naar het voorkomen van de watervogels in de Zeebrugse achterhaven -b- 9 u. Parking N.V. De Jaeghere -l- F. De Scheemaeker -e- 12 u. -m- laarzen, warme kledij, verrekijker, telescoop.

Brussel. Vogelwaarneming (wintergasten) in provinciaal domein Hofstade. Info: 02/524 28 52 -b- 9 u. hoofdingang provinciaal domein Hofstade. -l- R. Gielen -e- 12.30 u.

Demervallei. Winterwandeling in de Demervallei -b- 9 u. Molendreef Rillaar (tegenover kerk) -l- R. De Fraine -e- 12 u.

Klein-Brabant. Wandeling: Winterkenmerken van bomen en heesters -b- 14 u. Hof ter Zielbeek, tegenover Kasteelstraat, Ruisbroek -l- H. Mees -e- 17 u.

Land van Waas-Zuid. Ganzentocht naar Damme en Zeebrugge: Kol- en Rietganzen -b- 8.30 u. stadhuis Sint-Niklaas, 10 u. stadhuis Damme -l- G. Keereman -e- 16 u.

Mechelen. Bezoek aan het Provinciaal Instituut voor Milieu-Educatie -b- 13.30 u. station NMBS, Mechelen; 14 u. P.I.M.E., Steenweg Duffel -l- C. Van Steenkiste -e- 17 u.

Midden-Kempen. IWRB- watervogeltelling op alle Molse zandputten. -b- 8.30 u. Brug Mol-Donk (parking NZM) -l- J. Sas -e- 12.30 u. -m- eigen vervoer, kijker, telscoop.

Midden-Limburg. Wandeling in de Platwijers: vogelobservatie overwinterraars-doortrekkers -b- 9 u. Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt -l- M. Lodewijckx -e- 12 u.

Ninove. Vogels kijken in Zeeland. Info: 053/80 72 57 -b- 8 u. Den Doorn, Kruispunt Expressweg N45 Aalst-Ninove -l- P. D'Hondt -e- 20.30 u. -m- picknick.

Noord-Limburg. Watervogeltelling -b- 8.30 u. Kruispunt Lommel-Barrier; 9 u. Sahara, Lommel -l- M. Emmers -e- 12.30 u.

Noorderkempen. Planckendael achter de schermen: hoe leven de dieren, waar slapen ze, wat voor voedsel geeft men,..., info: 03/667 57 97 -b- 9 u. Kerk O.L.-Vrouw te Essen-centrum -l- J. Pinseel -e- 18 u.

Oostende. Vogelstudie: Spuikom, oosterstaketsel en strand. -b- 8.45 u. Visserijschool, Oostende, 9 u. Spuikom -l- E. Vanloo -e- 12 u.

Scheldeland. Observatie van watervogels in eigen streek: determinatie en observatie van overwinterende watervogels, info 09/369 33 42 -b- 8.30 u. markt, Wetteren, 8.45 u. ingang Nieuw-donk -l- A. Blondeel -e- 12.30 u.

Schelde-Leie. Familiewandeling met aandacht voor kleinlandschapselementen in de winter -b- 14 u. kerk van Kwaremont -l- N. Desmet -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker.

'sHeerenbosch. Kunst voor natuur in Galerij Salix ten bate van de afdeling. Info: 052/35 73 50 -b- 14 u. Vlassenbroek-dorp -l- P. Van Geet -e- 18 u.

Voorkempen. Winterwandeling in de Trappistenbossen te Westmalle. Info: 03/383 19 40 -b- 13.15 u. Dienstencentrum Schoolstr.44, Schilde -l- M. Wens -e- 16.30 u.

Westland. Dagtocht bij de Braakman en omgeving -b- 7 u. station leper; 9 u. Braakman -l- P. Snick -e- 21 u.

Zwalmvallei. Winterwandeling: herkennen van bomen in de winter -b- 14 u. Kerk, Zegelsem -l- P. Rouckhout -e- 17 u.

20

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14.15 u. Wateringshuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

21

Brugge. Dia-voordracht: Antropologische benadering van de Bischois, evocatie v/h Mont Blanc-massief -b- 20 u. Chalet Retorica (naast gemeentehuis van Brugge-Sint Michiels) -l- M. Decler -e- 23.30 u.

23

Ninove. Hakbeheer Liefinghe Meers. Info: 054/33 33 70 -b- 9 u. kerk Neigem -l- J.P. De Mulder -e- 12.30 u. -m- zeis, riek.

Vaartland. Wintergasten in het Blaasvelds Broek. Info: 03/886 27 90 -b- 14 u. parking Broekstraat, Blaasveld -l- F. Fierens -e- 17 u.

Zuid-Limburg. Wandeling in de Hoge Venen en Ardennen -b- 7.45 u. Parking GB, Tongeren; 8 u. K.C. Ter Kommen, Hoeselt; 8.15 u. Parking GB, Bilzen -l- J. Vandebroek -e- 19.30 u.

24

'sHeerenbosch. Kunst voor natuur in Galerij Salix ten bate van de afdeling. Info: 052/35 73 50 -b- 14 u. Vlassenbroek-dorp -l- P. Van Geet -e- 18 u.

26

Maasland. Grintgatentocht Maaseik-Kessenich: wintergasten -b- 8.30 u. parking autobussen Bospoort, Maaseik -l- M. Stevens -e- 12.30 u. -m- eigen vervoer, vogelgids, kijker, laarzen.

Scheldeland. Vierdaagse natuurreis naar Friesland en Flevoland: op zoek naar wilde ganzen, eenden, futen, roofvogels,... -b- info 09/369 33 42 -l- A. Blondeel -e-

27

Midden-Kempen. Limburgse Maasvallei: overwinterraars -b- 9 u. markt Balen, 10 u. Grindputten Kessenich -l- F. Vreysen -e- 16 u.

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

31

'sHeerenbosch. Kunst voor natuur in Galerij Salix ten bate van de afdeling. Info: 052/35 73 50 -b- 14 u. Vlassenbroek-dorp -l- P. Van Geet -e- 18 u.

VERENIGINGSBERICHTEN

Uit het verslag van de Raad van Beheer van 3 augustus 1995

- Marc Florus wordt aangesteld als wetenschappelijk medewerker voor het zwaluwproject.
- Het zogenaamde vijfde decreet is afgeschaft. De Wielewaal krijgt drie jaar tijd om zich te conformeren met één van de nieuwe cultuurdecreten. Dit stelt onze vereniging voor belangrijke personeels- en financiële problemen.
- De Werkgroep Beleid wordt opgericht met als doel dossiers beter voor te bereiden en op te volgen. De Werkgroep bestaat uit beheerders en personeelsleden en komt om de 14 dagen samen op dinsdagavond.
- Vereniging De Torenvalk vraagt en krijgt een ruilabonnement met Wielewaal/Oriolus.

Uit het verslag van de Raad van Beheer van 9 september 1995

- De financiële toestand van de vereniging blijft een voortdurende bron van zorgen. Onze inspanningen voor het natuurbehoud kosten immers handenvol geld.
- Er komt een gerichte mailing in de maand november ten voordele van het nationaal aankoopproject "Bos 't Ename".
- Krekelsparen wordt gepromoot door er een gratis lidmaatschap 1996 aan te verbinden. Het aanbod is enkel geldig voor nieuwe Krekelspaarders.
- De natuurstudiedag gaat niet door op zondag 24 maar op zaterdag 23 maart 1996 in de VUB.
- De Wielewaal en Natuurreservaten organiseren samen de Vogelkijkdagen op 7 en 8 oktober 1995.
- De afdeling Zemst wordt opgericht onder voorzitterschap van mevr. J. Peeters.
- De Wielewaal treedt toe tot de Test-stop Koalitie die zich verzet tegen kernproeven.
- De Wielewaal stelt zich kandidaat als lid van het FSC (Forest Stewardship Council). Het FSC is een internationale NGO die ijvert voor het duur-

zaam beheer van bossen in de hele wereld.

- De Wielewaal heeft verschillende rechtszaken lopen. Een overzicht zal later gepubliceerd worden.
- De Wielewaal vrijde langs gerechtelijke weg het houden van een motorcross vlakbij het bosreservaat Neigembos.
- Onze beleidsmedewerker J. Reyniers maakt deel uit van de stuurgroep mestproblematiek. De oprichting van deze stuurgroep is voorzien in art. 32 van het Mestdecreet.

Tot onze spijt moeten we meedelen dat Rogier De Fraine, secretaris van de raad van beheer, om medische redenen ontslag moest nemen uit de beheerraad. We danken Rogier voor de

vele jaren van inzet als beheerder en secretaris. De raad zoekt een voorlopig vervanger tot aan de algemene vergadering van februari '96.

Natuurfilms

FIR-België en Wielewaal, Regio Mechelen hebben de eer de befaamde natuurcineast Michel Terasse te mogen ontvangen. Deze zal ons zijn twee recentste natuurfilms voorstellen:

CONDORS

Grote prijs op het Internationale Festival van Menigoute in 1993. Grote prijs op het "Festival de l'Oiseau" te Abbeville in 1994. Deze mythische vogels, die nauw verbonden zijn met de Indiaanse cultuur, spreken tot ieders verbeelding.

Blauwe kiekendief

Foto: R. Willockx

Beide Amerikaanse soorten komen aan bod. Voor de Californische condor, die uit de natuur verdwenen was en enkel nog in gevangenschap voorkwam, is een groots project opgezet om de soort opnieuw te introduceren in zijn natuurlijk milieu.

De Andescondor wordt getoond in het schitterende bergland van de Andes, waar zijn, tot nog toe slecht gekende, levenswijze is vastgelegd op film.

DE LAMMERGIER, DE TERUGKEER

Deze schitterende roofvogel, de zeldzaamste van onze Europese gieren, komt op dit moment enkel nog voor in de Pyreneeën, en met enkele koppels in de Balkan en op Kreta en Corsica. Nochtans was deze soort tot het einde van vorige eeuw nog wijdverspreid in de Alpen. Dom bijgeloof, afschot en vergiftiging leidden er tot het verdwijnen van deze gier. Maar de tijden keren, op dit moment loopt er een project om deze soort opnieuw uit te zetten. Een vijftigtal jonge vogels uit diverse kweekprojecten (o.a. in de Antwerpse Zoo) werden reeds vrijgelaten en de eerste gevestigde koppels werden vastgesteld. Het eerste broedgeval wordt verwacht in de eerstkomende jaren.

De film zelf toont ons alle aspecten van het leven van de Lammergier, in het bijzonder het opruimen van de beenderen van karkassen die eerst door andere gieren afgegeten zijn.

**25 november 1995 om 20 uur,
Cultureel Centrum A. Spinoy
aan de Melaan te Mechelen
(vlakbij St. Rombouts)**

Inkom: 250 F (vvk 200 F)
Inlichtingen en kaarten: Erik Callebaut,
tel. 03/866 06 02.

Aanbod

Na jaren van reizen en trekken door verschillende continenten, met vaak een rugzak en fototoestel als enige reisgezellen, heb ik enorm veel beeldmateriaal weten te verzamelen. Met dit beeldmateriaal, ondersteund door livecommentaar en gepaste achtergrondmuziek zou ik graag uw afdeling een interessante en leerrijke avond bezorgen.

De volgende onderwerpen zijn voorhanden:

Alpiene flora + wilde orchideeën van Europa, Usland, Kenya, Algerije, Mali, Peru, Turkije, Noord-Pakistan, Jemen,

Zanskar-Ladakh-Kashmir, Oost-Indië, Nepal, Rajasthan, Zuid-India, Indonesië, Birma en Thailand, Borneo, Irian-Jaya-speciaal!

Elk programma duurt 2 x 45 minuten en omvat inhoudelijk een ornithologische, botanische, antropologische en algemeen culturele verscheidenheid.

Een projectiescherm dient door de organisatie te worden opgesteld. Van elk onderwerp is ook een inleidende tekst beschikbaar.

De onkosten bedragen 3000 F.

Lode Van Dievel, conservator Vredestein Bonheiden, Domis de Semerpontlaan 59, 2820 Bonheiden, tel. 015/51 40 69.

Bericht voor onze Antwerpse leden

Dank zij een samenwerkingsovereenkomst tussen de Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedschoon vzw en De Wielewaal, zijn een aantal artikelen uit de Wielewaalboekhandel nu ook te verkrijgen op het secretariaat van deze vereniging te Antwerpen.

Voor alle inlichtingen en afspraken kunnen geïnteresseerden terecht op het adres: Koningin Astridplein 24, 2018 Antwerpen, tel. 03/232 35 31, alle werkdagen van 14 tot 18u., uitgezonderd zaterdag.

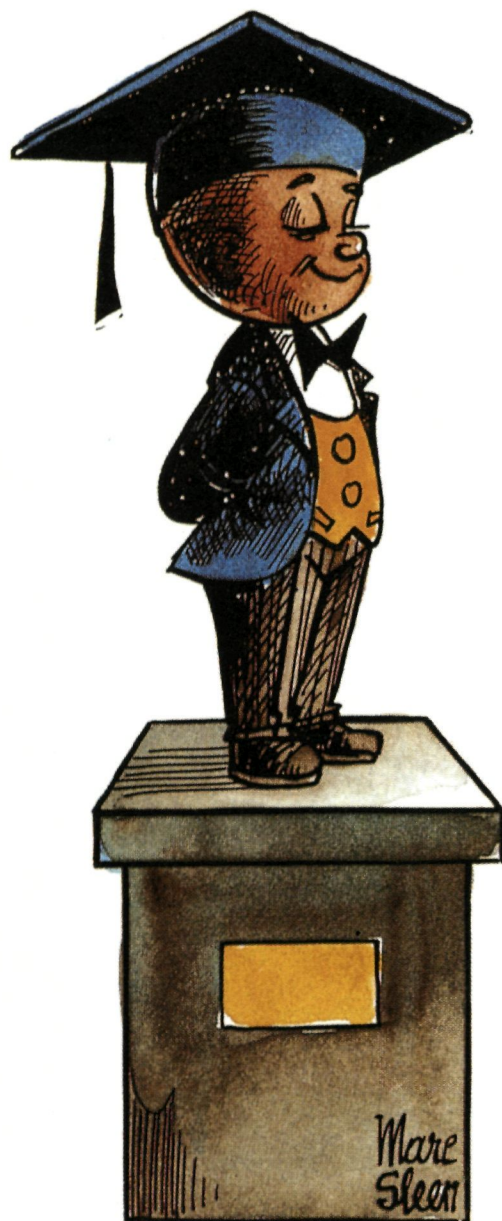
Stripgidsdagen 1995

Van zaterdag 9 december 1995 tot 20 januari 1996 vindt in het Kempens Vogelmuseum van De Wielewaal vzw, een bijzondere tentoonstelling plaats.

Onder het thema "Dieren in strips" worden ongeveer zestig opgezette dieren tentoongesteld samen met een aantal strips waarin deze dieren, al dan niet natuurgetrouw, worden afgebeeld.

Het Kempens Vogelmuseum in het Wielewaalhuis, Graatakker 11 te Turnhout, is geopend van dinsdag tot en met zaterdag (zondag en maandag gesloten!) van 9 tot 12 u. en van 13 tot 16u.

Uitzonderlijk is de collectie te bezichtigen op zaterdag én zondag 9 en 10 december.

Goed om te weten

Natuur op de grens.

Nevecol symposium, donderdag 9 november 1995

Stadhuis Lommel.

Dagvoorzitter en organisator Prof. Dr. H. Gysels, Universiteit Gent

PROGRAMMA

- 09u30 Ontvangst - koffie
- 10u00 Welkom door de burgemeester van Lommel, Louis Vanvelthoven.
Opening door vice-voorzitter Nevecol, Prof. Dr. R. F. Verheyen
Inleiding op het thema door Prof. Dr. H. Gysels
- 10u30 Historische geografie van de Nederlands-Vlaamse grensgebieden
Ir. A.J. Beenhakker, Middelburg
- 11u15 Milieubedreigingen (verdroging, verzuring, vermesting en vergiftiging) van natuur en landschap
Drs. J. Latour, RIVM Bilthoven, mede namens Ir. J. Van den Broek, VLM Brussel
- 12u00 Landschapsvernietiging door ruimtelijke (wan)ordening en versnippering.
Dr. Geert de Blust, INB Hasselt, mede namens Dr. Paul Opdecam, IBN Wageningen
- 12u45 Lunch
- Wat kunnen Ecologische en Groene Hoofdstructuren aan weerszijden bereiken?
- 13u30 Het Nederlands-Vlaams grensgebied in de Tweede Benelux Globale Strukturaalchets.
Drs. Frank D'Hondt, Benelux-Raad, mede namens Dr. J. van Baalen, Ministerie LNV, Den Haag
- Hoe vullen de regio's de natuur op de grens in en lossen zij knelpunten op?
- 14u15 Kreeken en polders op het droge.
Drs. Kris Decler, INB Hasselt, mede namens Tjeu van Mierlo, Zeeuwse Milieufederatie
- 14u45 Kampen om resten van de Kempen
Ir. Koen De Smet, Dienst Natuurbehoud Aminal Antwerpen, mede namens Drs. Wim Gerardts, Brabants Landschap
- 15u15 Uitgemergeld Limburg
Ir. H.K. Vijverberg, Milieufederatie Limburg, mede namens Drs. R. Berten, Lisec, Genk-Bokrijk
- 15u45 Thee
- 16u00 Discussie aan de hand van stellingen van de sprekers
- 16u45 Afsluiting met drankje

Anmelding door betaling van de kosten van deelname (inclusief lunch, thee en koffie), 435 F (studenten 350 F) op UIA rek. nr. 001-1269001-26, fonds 15, B-2610 Wilrijk, tnv Nevecol Antwerpen.

Argonne

Op vrijdag 17 november e.k. organiseert De Ratel, Nevelse natuur- en Milieuvereniging, een diavoorstelling over de Argonne.

De Argonne is voor veel natuurliefhebbers een vertrouwde streek geworden. Gelegen in het noordoosten van Frankrijk is de Argonne te situeren tussen de rivieren Aisne en Aire en tussen de steden Vouziers en Triaucourt.

Het landschap bestaat er uit grote bossen, hooiland, wei- en akkerland met enkele visvijvers. De aangrenzende kalkgebieden zoals de Champagne zijn ondermeer vermaard door de kalkflora (met veel orchideeën) en kiekendieven.

Deze unieke diamontage, die pas afgewerkt is, werd samengesteld door Gerard Mornie (conservator reservaat Dal te Heurne), Norbert De Smet, Rik Desmet (beiden Wielewaal Schelde-Leie) en Koen Van Den Berge (Wielewaal Zwalmvallei), vier mensen die de streek al lang bezoeken. Aan de hand van een aantal dia's vertellen ze hun verhaal, waarbij niet alleen aandacht wordt geschonken aan de rijke fauna en flora, maar ook aan geologie en geschiedenis. Ook wordt de vraag gesteld of er voor de natuur in de Argonne nog wel een toekomst weggelegd is.

De voorstelling vindt plaats in de School voor Buitengewoon Secundair Onderwijs 'Ten Dries' te Landegem (nabij het station) en begint om 20 uur. De toegangsprijs bedraagt 50 F.

Colloquium

Natuurbeschermingsrecht

Op 12 en 13 januari 1996 wordt een colloquium over natuurbeschermingsrecht georganiseerd door de Belgische Vereniging voor Milieurecht, het Institut de gestion de l'environnement et d'aménagement du territoire (U.L.B.) en het Centre d'étude du droit de l'environnement (Facultés universitaires Saint-Louis).

Het colloquium wordt georganiseerd in het kader van het Europees jaar voor natuurbehoud en zal de nadruk leggen op de belangrijkste actuele the-

ma's inzake het natuurbeschermingsrecht. Het richt zich zowel tot juristen als niet-juristen, die geïnteresseerd zijn in deze materie.

De volgende thema's zullen uiteengezet worden door specialisten op het gebied van het natuurbeschermingsrecht (meer in het bijzonder door F. Ost, A. Cliquet, N. de Sadeleer, K. De Roo, T. de Meulenaere, M. Dejeant-Pons, J.F. Neuray, G. Van Hoorick, H. de Radzitsky d'Ostrowick, A. Lebrun, J. Sambon, ...):

- Vrijdagnamiddag 12 januari 1996
  - De natuur en het recht
  - De habitatbescherming (in zee en op het land)
  - Het natuurbehoud en de ruimtelijke ordening
- Zaterdag 13 januari 1996
  - De Conventie van Washington
  - De Conventie van Bern
  - De vogelbescherming
  - De jacht
  - Het gebruik van de natuur voor recreatiedoeleinden
  - De bescherming van half-natuurlijke ruimten in het stedelijk milieu.

Het colloquium vindt plaats in het auditorium Dupréel van het Instituut voor Sociologie van de U.L.B., avenue Jean-

ne 44, 1050 Brussel. Het inschrijvingsgeld bedraagt 500 F per halve dag. Na het colloquium zal een verslagboek gepubliceerd worden in de reeks van de Belgische Vereniging voor Milieurecht, bij Kluwer Rechtswetenschappen.

Belangstellenden kunnen steeds contact opnemen met: Mej. P. Van Pelt, Belgische Vereniging voor Milieurecht, p.a. Centrum voor Milieurecht, Universiteitstraat 4, 9000 Gent, tel. 09/264 69 26, fax 09/264 69 90.

Tentoonstelling Ludwig Quintijn

Van 1 oktober 1995 tot 30 november 1995. Natuurschilderijen met een geheel eigen karakter van kunstschilder Ludwig Quintijn. Exposeert zowel in binnen- als buitenland. Deze werken zijn te bezichtigen bij Optiekzaak De Putter, Sights of Nature. Alle inlichtingen: tel. 050/31 50 01.

Demonstratie van verrekijkers en telescopen

Zondag 19 november.
Door Sights of Nature, Huis De Putter.
De speciaalzaak voor elke liefhebber.

Het domein de Hoge Dijken (de Roksempuut) te Oudenburg, Jabbeke, is bereikbaar via de E40, afrit Jabbeke, richting Gistel, rechts afslaan te Zerkegem/Roksem.

Op 19 november gaat deze demonstratiedag van huis De Putter door, naar aanleiding van de jaarlijkse vogelkijkdag rond het domein de Hoge Dijken. Er is die dag een 8 km lange wandeltocht georganiseerd met tal van natuuranimaties, observatieposten, tentoonstellingen, enz... in en om het domein. Deelnemen kost 50 F (20 F voor kinderen), consumptie en aandelen inbegrepen. Er is een vrije start van 9u00 tot 14u30 aan het bezoekerscentrum, p.a. Oude Bruggeweg 237 te Roksem (Oudenburg). De stand van huis De Putter vindt u aan de ingang van het domein.
Info: 050/31 50 01.

BOEKBESPREEKINGEN

Met WWF naar meer natuur in stad en dorp

Vers van de pers: Natuur op bestelling? Naar meer natuur in stad en dorp, een nieuwe brochure gerealiseerd door het Wereld Natuur Fonds in het kader van het Europees Jaar voor Natuurbehoud. WWF vraagt met de brochure niet enkel aandacht voor het spontane dieren- en planteleven rondom ons in de stad, maar wil de lezer ook boeien voor en aanzetten tot meer natuurontwikkeling in zijn eigen omgeving.

Het lijkt verrassend, maar steden en dorpen krioelen vaak van wilde flora en fauna. Zo treft men in Brussel en in Gent een 700-tal plantesoorten aan of de helft van de totale Vlaamse wilde flora, en voelen oorspronkelijk uitheemse planten en dieren zoals de Vlinderstruik, de Muurvaren, de Halsbandparkiet of de Knobbelzwaan zich in steden uitstekend thuis.

De gloednieuwe WWF-brochure vraagt uiterekend voor dit type natuur in de verstedelijkte omgeving meer aandacht en inzet van het grote publiek en wil een bijdrage leveren tot natuurontwikkeling. Het doel is niet te zaaien of te planten zoals traditioneel gebeurt, maar geschikte milieus te creëren waar de natuur zich kan ontwikkelen en waar de mens slechts minimaal hoeft in te grijpen. Resultaat: onderhoudsarme en duurzame begroeiingen met bijhorende fauna.

Het spreekt vanzelf dat zowel de burger als buurtcomités en overheden er alle belang bij hebben dat onze steden en dorpen weer leefbaar worden, dat het grijze en eentonige beton opgefleurd wordt, dat we plots verrast worden door een mooie plant of bloem die opduikt tussen de straatstenen. In de eigen tuin, op een muur of gevel, op de stoep voor de voordeur, in een nabij gelegen park of gewoon ergens in een

vergeten hoekje kan elk van ons zijn steentje bijdragen. Natuur op bestelling? Naar meer natuur in stad en dorp, laat zich gemakkelijk lezen, geeft tal van praktijkvoorbeelden en tips, en is bovendien rijkelijk geïllustreerd met tekeningen en foto's. Aan de basis ligt een wetenschappelijke studie uitgevoerd in opdracht van WWF door het Instituut voor Natuurbehoud.

De natuur dicht bij de mens brengen is een eerste stap in de goede richting om de burger meer respect voor de natuur bij te brengen. WWF hoopt hier toe bij te dragen met Natuur op bestelling? Naar meer natuur in stad en dorp.

De brochure kan in de Wielewaalcentrale gekocht worden voor 120 F. Door die aankoop steunt U de WWF-werking.

Je bent een schrijfster van 28 in Myanmar. Je komt op voor democratie. Reden genoeg voor de dictators in je land om je in de cel te gooien. Twintig jaar lang.

Je bent een Algerijns meisje van 16. Je wordt doodgeschoten. Omdat je géén sluier draagt. Je bent een ander Algerijns schoolmeisje. Je wordt

doodgeschoten. Omdat je wél een sluier draagt.

Je woont in Brazilië. Je bent moeder van een jongen van 17. Op een dag 'verdwijnt' hij. Omdat je voor de rechtbank verklaarde dat politieagenten betrokken waren bij de 'verdwijning' van je zoon, word je zelf vermoord.

Je woont in België. Je weet dat rechten van mensen geschonden worden. En dikwijls geldt daarbij: Ladies first. Wat doe je? Je draait deze bladzijde gewoon om. Of, je stuurt de bon naar Amnesty. Omdat je vindt dat mensen rechten hebben. En ze ook moeten krijgen. Ladies first.

JA, mensen moeten hun rechten krijgen.

Stuur mij de gratis info-brochure.

Naam : .....

Voornaam : .....

Straat : ..... Nr. ....

Postnr. : ..... Gemeente : .....

Opsturen naar Amnesty International, Kerkstraat 156, 2060 Antwerpen. Of bel 03/271.16.16.

De door u op dit document verstrekte informatie is bestemd voor intern gebruik in de gegevensbank van Amnesty International vzw, zoals voorzien in de wet van 8.12.92 over de bescherming van het privéleven bij het gebruik van gegevensbanken.

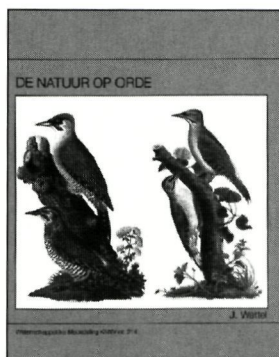
Amnesty International

Licht **ze** uit het donker.

BOEKHANDEL

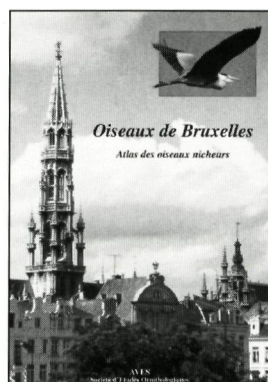
Nieuwe uitgaven

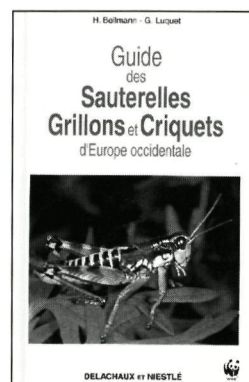
450,- F

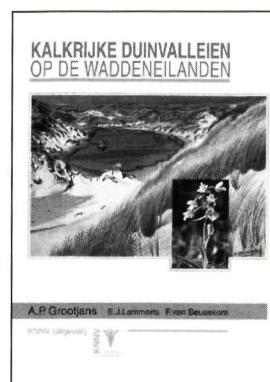
995,- F

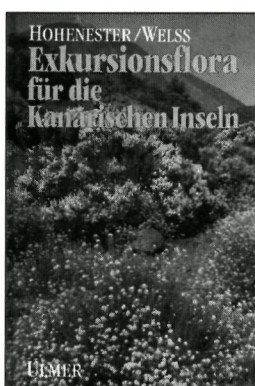
995,- F

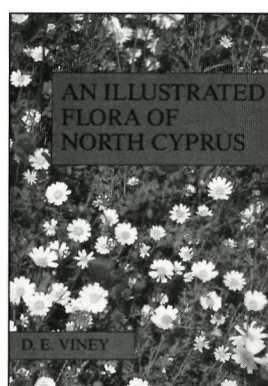
1.595,- F

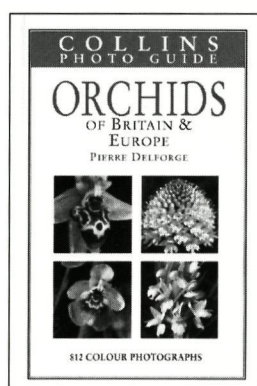
920,- F

1.695,- F

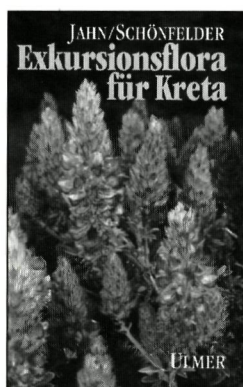
2.395,- F

895,- F

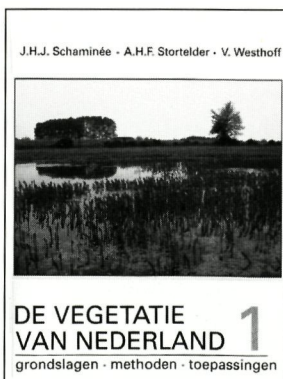

750,- F

1.595,- F

- Viney D.E., 1994, An Illustrated Flora of North Cyprus. Koenigstein, Koeltz Scientific Books, 696 blz., 2.395 F.
- Hayward P.J., 1988, Animals on Seaweed. Naturalists' handbooks N° 9. Richmond Publ. Co., 108 blz., 495 F.
- Burggraave G., 1995. Vogelkijken; uitstappen tussen 't Zwin en 't Houtland. Knokke-Heist, Cre-Art. 128 blz., 750 F.
- Delforge GP., 1995. Collins Photoguide. Orchids of Britain & Europe. London, Collins. 480 blz., 895 F.
- De Buana E., 1995. Where to Watch Birds in Spain. Barcelona, Lynx Edicions. 546 blz., 1.595 F.
- Bahn R., P. Schönfelder, 1995. Exkursionsflora für Kreta. Stuttgart, Ulmer, 446 blz., 1.595 F.
- Zink G., F. Bairlein, 1995, Der Zug Europäischer Singvögel Band III. Wiesbaden, Aula-verlag 1982 blz., 4.390 F.
- Wattel J., 1995, De Natuur op orde. Wet. med. nr. 214. Utrecht, K.N.N.V., 80 blz., 450 F.
- Hohemester A., W. Weiß, 1993. Exkursionsflora für die Kanarischen Inseln, Stuttgart, Ulmer, 374 blz., 1.695 F.
- Brown R., Ferguson J., Lawrence M., Lees D., 1987. Vogelsporen. Determineergids voor sporen, veren, braakballen, schedels en andere tekens van Europese vogels (Tirion), Agora, 232 blz., 995 F.
- Bellmann H., Luquet G., 1995, Guide des Sauterelles, Grillons et criquets d'Europe Occidentale; Delachaux et Niestlé, 383 blz., 1.595 F.
- Leibak EK, Lilleleht V., Veromann H., 1994, Birds of Estonia, Status, Distribution and Numbers; Estonian Academy Publishers, Tallinn, 287 blz., 1.050 F.
- Grootjans A.P., Lammerts E.J., Van Beusekom F., 1995. Kalkrijke Duinvalleien op de Waddeneilanden; K.N.N.V., 176 blz., 920 F.
- Schaminée J.H.J., Stortelder A.H.F., Westhoff, V., 1995; De Vegetatie van Nederland 1, Grondslagen, Methoden, Toepassingen; K.N.N.V., 296 blz., 1.795 F.
- Renard P., 1995; Wat kan ik voor U doen? Ruimtelijke wanorde in België: een hypotheek op onze toekomst; Libridis, 200 blz., 495 F.
- JNM, Natuurspelenboek; JNM Gent.
- Dickinson E.D., Kenndy R.S., Parkes K.C., 1991; The Birds of the Philippine's; NMBJ; 507 blz., 3.595,-
- L.F.P.O., 1989; Where to Watch Birds in France; Black, 269 blz., 795,-

1.795,- F

Hoop doet leven

Kemphaantjes.

Foto: R. Willockx

Een archieffoto van een voorheen zeer zeldzame broedvogel.

De Kemphaan is maar één voorbeeld van de steeds aangroeiende lijst van in Vlaanderen bedreigde of reeds uitgestorven planten en dieren.

Woudaapje, Klimopklokje, Lidsteng, Adder, Snor, Rivierdonderpad, Vliegenorchis, Boomkikker, Zoetwaterkreeft, Gewone zeehond, Beekrombout, Zwarte rat, Veldparelmoervlinder, Klokjesgentiaan, Nachtzwaluw, Rode dopheide, Gentiaanblauwtje, Hamster, Vliegend hert, Kemphaan, Greppelsprinkhaan, Gladde slang, Bijenorchis, Bermpje en Vale vleermuis, Klapekster, Krabbescheer, Pimpernelblauwtje, Zilverenmaan, Boomarter, Watergentiaan, Grote karekiet, Das, Franjestaart, Keizersmantel, Geelbuikvuurpad, Roerdomp, Glad pazelzaad, Grote ijsvogelvlinder, Ortolaan, Kleine modderkruiper, Kwartelkoning, Slangewortel, Korhoen, Pilvaren, Relmuis,

Baardmannetje, Parnassia, Watersnip, Moerassprinkhaan, Vroedmeesterpad, Zwarte stern, Moeraswolfsklauw, Hop, Meervleermuis, Bandheidelibel, Drijvende egelskop, Grauwe kiekendief, Waterspitsmuis, Rivierdonderpad, Bevertjes, Knoflookpad, Grote hoefijzerneus, Hazelmuis,... en zo kunnen we wellicht nog verder gaan.

Gebieden waar we zo enthousiast over doen zijn vaak nog maar de restantjes van....

De Wielewaal wil de natuur beschermen door stukken natuur te kopen. Door het degelijk beheer proberen wij de planten en dieren te behouden. Steun daarom de reservatenwerking door een gift op rekeningnummer: 230-0524745-92 van Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout.